

Tartalom

LXIII. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM

2009. MÁRCIUS

JUHÁSZ FERENC: A gyermekkor csontváza	3
VERESS MIKLÓS: Számkabalisztika	6
PINTÉR LAJOS: Kis, kamasz dublett	9
ÁGH ISTVÁN: Arcok egymásban; Városod, nélkülünk	12
HORVÁTH PÉTER: Bogárvérrel (Forgácsok egy fakeszt- ről)	15
MARNO JÁNOS: Munkás; Álmában; S most; Nárcisznak; Goromba; Tocsogsz	32
DOBOZI ESZTER: Csigavonulás; Ginkgolevél; Pirulák	36
PETŐCZ ANDRÁS: És akkor csend lesz	38
LANCZKOR GÁBOR: Egy dél-alföldi fuvolistalányhoz; Itt- hon. Egy perzsa szőnyegre; Itthon. Egy kínai tekeres- festményre	40
<i>Mai délszláv próza</i>	
BORA ĆOSIĆ: Mások (Csordás Gábor fordítása)	42
DAVID ALBAHARI: Miért? (Csordás Gábor fordítása)	48
MIRKO KOVAČ: Tükörváros (regényrészlet) (Orcsik Ro- land fordítása)	60
MILENKO JERGOVIĆ: Ruta Tannenbaum (regényrészlet) (Kollár Árpád fordítása)	74
TANULMÁNY	
TVERDOTA GYÖRGY: Virgil vagy Vilmos? A Nyugat két útja	82

ÖRÖKSÉG

MÓZES HUBA: Festett üvegablak (Kötetből kimaradt versek Dsida Jenő érett korszakából)	88
---	----

KRITIKA

ALFÖLDY JENŐ: „Mert az maga tűz” (Kerényi Ferenc: Petőfi Sándor élete és költészete)	95
LUCHMANN ZSUZSA: Az (ön)értelmezés lehetőségei (Pintér Lajos: ezüst)	104
BOVIER HAJNALKA: Filológiai kaland (Pintér Lajos: ezüst)	109
DOBÁS KLÁRA: A pusztulás arcai (Petőcz András: Arcok)	114
<i>Szerkesztői asztal</i>	a belső borítón

ILLUSZTRÁCIÓ

SZŰCS ÁRPÁD festményei a címlapon, az 5., 8., 11., 14., 37., 39., 81. és a 94. oldalon
--

JUHÁSZ FERENC

A gyermekkor csontváza

Vettem neked egy aranygyűrűt. Egy halpikkelyes aranygyűrűt. A gyémántmorzsa, mint megfagyott harmat a gyűrűkör-háton, mint tűhegyekből horgolt jégszikla-csipke, lapos szikra-magasság, mintha egy gyöngy-gyík lapulna hasalva a gyűrűtetőn dér-ruhában. Már harminc éve, hogy szeretlek, harminc éve vagy üdvösségem. Kárhozat-nélküli angyal-láng-asszony. Harminc-éves voltál te akkor, ötven-éves voltam én akkor. Most hatvan-éves vagy szerelmem, most nyolcvan-éves vagyok éppen. Visz az autó gyermekkorodba, lányaid visznek gyermekkorodba. Nevetgélnek és csodálkoznak, ámuldoznak, és hajnalt hoznak. Pedig az alkony most jön éppen bíbor könnyben, fekete kevélyben, köd-álarcban és gyászruhában. De hát mi meg nem öregedtünk, az öreg Idő vénült meg köröttünk. Az Idő öregedett meg ebben a csoda-álom szerelemben. Fut az autó az egy-utca falun át, jegenyék közt a csöndön át. Azt mondod: „tejért ide-jártam”. Azt mondod: „kenyeret itt vettem a péknél”. Azt mondod: „ez volt a bolt, itt volt a hentes”. Azt mondod: „itt játszottam ugrókötéssel, nagy sárga nap-csontváz karikával”. Azt mondod: „ez a temető, a templom”. Azt mondod: „itt ült Frigyes a hajnal-fehérben, köd-lovak húzta köd-hintón, zörgő látomás-szekéren és Tréznyik-néni vándor-pipacsként lobogott át a réten, az égen. Fut az autó velünk a Múlt felé, fut az oliv-zöld autó gyerekkorodba. Hiszen mi meg nem öregedtünk, az Idő öregedett meg köröttünk és bennünk, mert harminc éves voltál, amikor megláttalak, én ötven éves voltam éppen, most hatvan éves vagy, én nyolcvan múltam a nyáron és azóta is te vagy angóra-nyúl bolyhú forróság-kazal tisztaságom, nyíl-irányom, és elmerültem benned, mint gyerekkoromban a kákicsos, sásos, nádas fény-láz tóban, és meztelen testedtől megforrósodott vacogó meztelen testem, két emlőd közé dugva fejemet, legyőztem minden szenvedésem, és boldog szívütésed volt boldog, kemény, győzelmes szívverésem és bizonyosságom volt barna szeméremszőrzeted kristály-könnyező bokra. Visz a könnyű autó, visz a kocsíúton, visz a sárban gyerekkorodba. És nyugat felé feketén vár a bivaly-alkony: a véres-szemű este az égen, mint fekete légy a gyűrűt, ráncos, vérfodrú, sárga-zöld befőtt penészen, mint vak öreg koldus a ház előtti széken, fekete szemüvegben, mezítláb. De hát mi meg nem öregedtünk: legfeljebb a csontunk, legfeljebb a testünk. Fut az autó az egy-utcán végig és csak csönd-gyász, kürt-arany izzik, varjú-égbolt károgva feketéllik. Egy asszony fát vág az utcaszéli árok sírdombján, fát fűrészel a fűrészbakon, kézi fűrészszel, ahogy

én szoktam még otthon, Bián gyermekkoromban, karjaiba veszi a feketekérges, sárga törzs-ág rudakat, szétmetszett legyezős fekete ágat, mint halott csecsemőt a fekete rojtkendős asszonyi bánat. Itt-ott egy ház, nem füstöl a kémény, csak a görbe vörös gyökérpipa a téli szunnyadás foghíjas, nyálas szája szélén. Nagypád hol van, nagyanyád hol van, apád hol van, és anyád hol van? Földbe temetve, elásva a Holdban, az éji ezüst angyal-szemgolyóban. Az utca-falu völgyét zord körben, mintha önmagad látnád százezer foncsor-vak, hályogos, cafat-bőrű, hólyagos öreg tükörben a dombokra terített rétek, mezők, kaszálók, zöld törpe-bajszú bevetett földek, fekete lepedők, terítők, dunyhák, vánkoso, rongyok, egymásba hullva, egymásba folyva, egymásba torlódva tél-várás halomban, millió agancsú szarvascsorda-erdők árny-oszlopokkal, árnycsipke esernyőváz-halálgondjokkal összetorlódva, egymásba omolva és bomolva, a szemgolyó-nélküli vak komorság vakon és süketen ácsorogva, mert nem lát az erdő, nincs milliárd szemgolyója, nem kazetta-prizma félgömbhalmaz szemű fekete döglégy, ami majd zöld lesz tavaszra, zöld döglégy, zengő, sziszegő, síró, nyafogó, dünnyögő rezgés-mámor és törzs-túlvilág, zöld remegés-lobogás-reszketés-massza. S az utca-falu végén, ahol a dombok szétnyílnak, összezárulva vastagodnak, mint szerelemre-váró kövér asszonycombok: áll őseid kifosztott, megalázott, szégyenné-ghalászott fekete háza, mint a gyermekkor csontváza. Mint egy feketére-fagyott öreg tűzliliom, mint egy őskor-lávába fulladt és fagyott gigászi Masztodon, fekete mammut-csontváz az ősidő szikla-zárban, mint egy gyász-tiszta menyasszony-csontváz a kiegészített-leégett királyi várpalotában. Csupa lom, kacat, parázstalan üszök, lécek, rudak, oszlopok, rácsok, mint pokollá-fagyott pokol-lakói kiáltások, mint az elvárásolt átok. Mint az embernek sem kevés büntetés-szenvedés. S az udvaron a kút, pont olyan, mint amilyen nálunk volt a faluban: sáttortetős farács-házikó, rácsléces, rombusz-sejtes kis faházikó a kútperemen, s a vasvödör a drótköteles fahengeren a zölden vedlő oszlopok között, a bűnbánat kútja, kocsikerékkel, amit majd belep a téli hó, a tavaszi gyűlölet-robbanásfény. És nincsen remény. Csak kosz, piszok, csönd, hódolattalan nehéz halál. Nem mindig jó, ha az ember hazatalál. S a kút körül, a feketére zöldült rácsházikó mellett gaz, kóró, számtartóvis, lila-fitymájú bogáncsbokor. Csak a csönd, csak a csönd, csak a csönd. Csak a halál, csak a pokol. S a kút alján már poshadt a víz, penész-rücskös bőre lüktetéstelen éj, mint a gyomorfehély, már varangy sincs benne, bütykös és csomós kövér föltámadás-varakozás. Csak a kút alja penész-fehélyen egy halott holló fekszik, mint nagycsőrű, sárga-lábú Krisztus-tollkereszt. Mint szemfenéki látóbíboron a halálos bevérzés. Zöldhályogos szemre az emberi látás-szemre, vakság-kegyelemre csipkebogáncs-talpaival tapadt fekete légy a halott hólyagos zöld szemére ragadva a koporsóban. Semmi sincs jól, hogyha jól van! Vad kutyák hörögnek, csaholnak. Asszony!, menjünk haza otthonról, ha ez a ház elereszt. Mint tántorogva bukdácsoló kisgyermekét az anyja. Az én inghátamra egy sárga

facsipeszt csíptetett anyám: hadd higgyem, hátamat fogja. Lesz-e még tavaszunk? Nem tudom. Csak, hogy nagyon szeretlek: azt tudom. Lesz-e még holnapunk? Ne vess meg. Hisz nagyon szeretlek. Hadd legyek hited foglya! Hadd legyek Benned, Érted, Általad. Áldalak. Mert boldog vagyok, hogy ezt is megérted! És szívem, mint friss, illatos szénaboglya.

VERESS MIKLÓS

Számkabalisztika

Pintér Lajos ezüstkorára

*Te 55 –
 én 66 –
 kabalisztikus számok.
 Menekülésnyi ámok:
 ez a költőhaj ára,
 míg megér ezüstkorára.
 Megbocsájtod (vagy mégsem?),
 csak magam sorsát fürkészem.
 Hiszen 53-ban
 éppen 11 voltam.
 S 64-es esztendő,
 hogy múltam – 22.*

*Lásd, ahány dátum,
 megannyi fátum.
 S mit hoz a végzet,
 utólag ne is kérdezd
 erről öreg barátod?
 Vagy gyászt vagy házasságot.*

*Épp lettem 33,
 (figyeld az időingát,
 amelyre mindig vész ült)
 mikor Kormos barátom,
 (vagy mindönké leginkább)
 már a halálra készült.
 Én meg újjászülettem
 egy újabb szerelemben
 975-ben.
 Bár a szabadság résnyi,*

de szellemeket mozgat
kor-huzat valahára.
Csak Gazsi és Pinczési
előlünk átszaltóztak
a végső szabadságba.

Nézd, ahány dátum,
megannyi fátum,
– hát rám ne kontrázz:
nász után sok gyász.

Mindebből nem tanultam,
csak föléltem a múltam,
amely már mindnyájunké
(azaz: költőnyájunké).
Így véltem meghatottan,
amikor 86-ban
éppen 44 voltam,
és holmi álvitákért
ágáltam főtitkárként
a Főpárttitkár ellen.
S meghalt a költő bennem.

Im, ahány dátum
épp annyi fátum.

Magamtól félve kérdem:
aztán 97-ben?
Milyen év, milyen emlék,
amikor annyi lennék,
mint Te most. Igen – akkor
eljött az alkonyatkor,
s abban a szürkületben
aludni lefeküdtem
egyszer a Balatonban
(csak kihúztak félig holtan);
másszor sok kórteremben,
hová csak hazamentem,
míg álmaim is tűntek.
Az élet ilyen ünnep.

*Lásd, ahány dátum,
megannyi fátum.*

Én 66 –

Te 55

*Számok nagy kabalája
átrendezi mindig időd.
Bár nem tudod mivégre
öröm az – ami fájna,
csak sandítgatsz az égre:
Ennyi a költő ára?
Ha megér ezüstkora?*

*Áruld el, Lajosom, kincsem,
ha továbblapoz naptár,
– s amikor nem vagyok már –
mit csinálsz – 19-ben?*

PINTÉR LAJOS

Kis, kamasz dublett

Márta és Mária

17 éves lehettem, 18. Félszeg kamasz
a csongrádi gimnáziumban. Még nem
félig árva, még élt édesapám, aki
pár évvel később halt meg rákban.
Lobogó hosszú hajam miatt, borostás
kamasz arcom miatt kaptam tőle
egyszer egy pofont, de már nem fáj,
már ragyog. Első szerelmem nálam
egy évvel fiatalabb diáktársam,
Szabó Márta. Milyen is ez az első
szerelem, mulandó, elolvad, mint
a májusi hó. Autóstoppal mentem a
Balatonhoz, menetben útba ejtettem
a várost, Budapestet, és ott
az általam, csongrádi kamasz által
oly szeretett költőt kerestem.
Nagy Lászlót! Hogy akkor megjelent
könyvét dedikáltassam. Szívesen
fogadott. Kinek is dedikáljam a
könyvet? – kérdezte. Pironkodva fe-
leltem, nem nekem, hanem, ha lehet,
kis szerelmemnek, Szabó Mártának.

Nagy László akkor székéből nehéz
mozgásával felállt, és kócos kamaszt:
megölelt. Az én első szerelmemet is
Szabó Mártának hívták! – mondotta
lelkesebben, hozzá írtam a
Márta és Mária című versemet!
Az első szerelem, mint hó

*elolvad, de a gyermekkorból még
felsajog, szelíden simítja ingem,
ököllel üti a szívem.*

Sanyi

*17 éves lehettem, 18. Félszeg kamasz
a csongrádi gimnáziumban. Még nem
félig árva, még élt apám, aki
pár évvel később halt meg rákban.
Lobogó hosszú hajam miatt, borostás
kamasz arcom miatt kaptam tőle
egyszer egy pofont, de már nem fáj,
már ragyog. Autóstoppal mentem
akkor is Pestre, akkor Weöres
Sándort kerestem. Weörest, ki
világirodalmi nagyság, kinek
szívében Bóbita, Bóbita játszik.
Megint azért, hogy megismerjem,
és hogy akkor megjelent könyvét
dedikáltassam. Örömmel fogadott,
körültáncoltak bennünket felesége, Amy
macskái. Kinek is dedikáljam a
könyvet? – kérdezte a költő.
Ha kérhetem, ne nekem, hanem kis
szerelmemnek, mondtam, úgy
hívják, Szabó Márta. Weöres fogta
a könyvet, és magába roskadt,
percekig gondolkodott a dedikáción,
még a homloka is gyöngyözött, azt
hihetted volna, ha látod, hogy most
költi újra Az éjszaka csodáit.
Majd hirtelen mozdulattal, váratlan
lendülettel írni kezdett, és átadta
nekem a dedikációt. Ígyen szólt:
Mártinak szeretettel Sanyi.*

*Ugyan megvan-e még e könyv valahol?
Ugyan megvan-e még e halhatatlan
dedikáció? Vagy elsüllyedt, mint
Atlantisz. Vagy tovatűnt az időben,
mint a mi leronthatatlan fiatal arcunk.*

ÁGH ISTVÁN

Arcok egymásban

Fölsejlik az a valahai óra,
mint az évek szféráin áttűnő fény,
s mintha megfáradt ábrázatom tükrén
fiatal képem is kirajzolódna
a ráncaimra hűlt borotvahabból,
amíg sávokban nyese a borostát,
miként alakját kibontja a szobrász,
visszaválok a pontos mozdulattól,

mellyel a kéz egyazon dolgot végez,
egyszerre itt, s ott a kollégiumban
tapad az ősz fejemre szárnyaló haj,
s minden a másik ellentétéképpen,
az elképesztő aszimmetriában
elég lenne egy vércsepp, hogy az arcom
viszkető rándulása vérbe fagyjon,
mikor a penge fölsérti az állam,

mert nem csupán órák együtthatása,
miközben megrendít a korkülönbség,
előhívna valamely régi fénykép,
hogy megláthassam, kiből mivé váltam,
hiába pirkadt markomban a vérfolt,
én azt csak ujjaim nyomának véltem,
pedig e jelben szörnyűséges kézzel
tenyerelt rám és vájt belém a téboly,

majd megtudhattam, egy hullajelöltnek
vagyok saját borbély, mosdatója,
de még úgy tettem, olyan megszokottan,
mint aki sorsát nem látja előre,
sőt érthetetlen jókedvvel mulatja

*perceit, dúdol, mosolyog, grimaszt vág,
tán abban bíztam, végleg abbahagyták
a fegyverek, s már ép bőrrel megúsztam,*

*úgy indultam a tankok közelébe,
akár innen a kádba nemsokára,
de ki volnék, ha tükrömből kiválva,
akkor éppen egy másik útra lépek,
mintsem megszüljem magam másodszorra,
s akit testem a testemből kiküzdött,
azt éljem most az akkori csütörtök
óta, és mégis eleitől fogva.*

Városod, nélkülünk

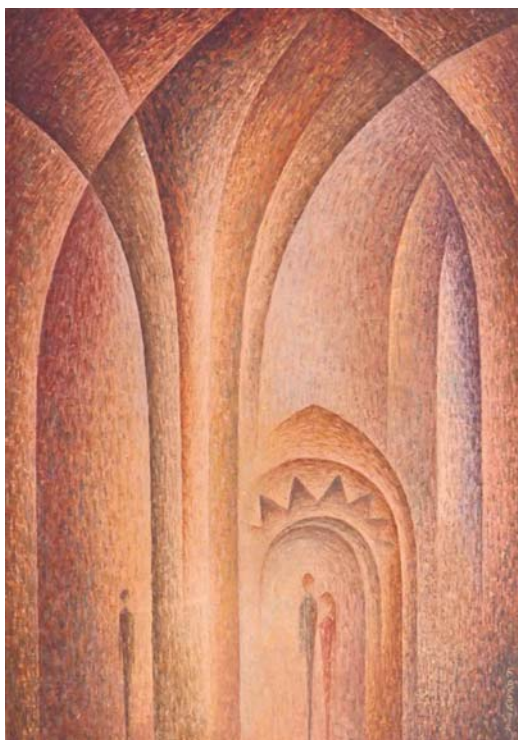

*Mintha már az út sem lenne az a régi,
pedig ugyanoda tart a Duna mentén,
s meredekbe fordul épp a házzal szemben,
elhullott nyaraink rácsos kapujánál,
ahova csak látszat hazaérkezésünk,
ha egy pillanatra fölfénylik a kerti
saját ültetésű mályvád virágsátra,
s a szomszéd kutyája hasal hűvösében,
nyilvánvaló, miért változott meg bennünk,
ami rajtunk kívül most is változatlan.*

*Kettős keresztúton haladunk keresztül,
s támad annyi egymást keresztező kérdés,
melyre csupán szívünk képes válaszolni
titokzatos mélye szomorúságával,
mégis csak egy kutya, közös udvar őre
miatt nem merünk a szülőházba menni,
s akik vad ebükkel űztek ki a jussból,
s titokban a kapuzárat lecserélték,
nem szolgálnak elég okkal, hogy a mályva*

úrbe közvetítse nyarunk költeményét,
ezt a képtelen nagy sérelmet és szégyent.

Mi a házhoz való hűség megszegése
miatt élethosszig tartó kényszerpályán
keringünk, kitörvén bölcsőnk búv köréből
be a mindenségbe, otthonok során át
újabb vonzerő köt, s közben visszahúz az
elhagyott csillagok óriás hiánya,
egyikből a másik látótávolságban
nézzük a nélkülünk folyó idő képét,
bízván, mintha még a múltunk tája volna,
pedig az a sok-sok emlékeztető már
nem más, mint egy halál utáni csendélet.

HORVÁTH PÉTER

Bogárvérrel

FORGÁCSOK EGY FAKERESZTRŐL

Simonyi Imre emlékének

A ringburgerek még javában álmodnak, amikor a szolganépség már talpon van. Itt, a kolostorban, elsőként ébredek. Szamaraim állva alszanak még, a tyúkok se motoznak. Egér se nagyon van, amióta macskát hoztam. Kibotorkálok a sötétben a harmatos udvarra, homlokomat nekivetem az istálló falának, úgy vizelek, hosszan. Két vederrel indulok a kútra. A csiga nyikorog, visszhangzik a kövezett udvar. Orromig se látok, de tudom, mi hol van.

Be kellett fognom a két szamarat a kordéba, jóval még mielőtt a kamartoronyban sihtakezdésre kopácsoltak volna. Éppen elkészültem, amikor – kezében pislákoló olajméccsessel – az udvaron megjelent Pelbárt, a konyha beszerzője, nyomában maga az apátúr lépkedett.

– Pelbárt Körmöcre megy – mondta –, a hetivásárra. Te elkíséred.

Pelbárt sértetten felfújta magát.

– Engedje meg, Atya...

– Nem engedem – mondta az apátúr. – Itt a pénz, és itt a lista! – nyújtott át egy tömött bőrzacskót és egy rét papírt nekem. – Öt ezüst és hatvan garas van benne – mondta. – Nem kell megszámolnod.

– Igenis – feleltem.

– Pelbárt választja ki az árut, de te fizetsz.

– Igenis.

– Napnyugta előtt itt legyetek!

– Dicsértessék... – köszönt volna Pelbárt, de az apátúr már nem volt ott. – Gyerünk, te málé! – förmedt rám. – Mássz le onnan, és engedj fel a bakra.

Helyet cseréltünk. A szamaraim bőgték. Nem szoktak ilyen korai keléshez. Pelbárt végigvágott rajtuk az ostorral. Meg se mozdultak.

– Csinálj már valamit! – mordult rám.

Az állatokhoz léptem. Megvakartam a nyakukat, fülükbe suttoztam.

– Gyerünk, Antalka, fogadj szót szépen!

A csődör felemelte a fejét, rám nézett, megnyalta a képem.

– Mi lesz már? – türelmetlenkedett Pelbárt. – Körmök hatórányira van, sose érünk oda!

Megcsókoltam az orrát a számárnak, adtam neki egy marék kölest. Mindig tele van vele a zsebem. A kanca is belenyalt, nagy, meleg, érdes nyelvével. Megvakartam a füle tövét, azt nagyon szerette.

– Jól van, szépségeim – mondtam nekik. – Induljunk, gyerekek.

Álmosan végigkocogtak a kolostorudvaron. Pelbárt kevélyen ült a bakon, bal kezében pislogott a mécses, jobbával a gyeplőt igazgatta. Én a kordé mellett sántikáltam.

– Hó-ha! Nekimentek a csukott kapunak!

A kapus barát ébren volt, alighanem az apátúr rázhatta fel.

– Mozogj, mintha élnél! – szólt rá Pelbárt – Sietünk!

A kapus elhúzta a reteszt, de nem tárta ki a kapuszárnyakat.

– Nyisd már, mire vársz?

– Cseréljete helyet.

– Micsoda?

– Az apátúr parancsa.

Pelbárt felnyögött.

– Tizenöt éve vagyok itt, a kolostorban, ez a féleszű meg...

– Tudom – bólintott a kapus. – De mit csináljak? Így nem mehettek, meg lett hagyva.

– Jó, majd helyet cserélünk – pöffeszkedett Pelbárt. – Eressz, mert megkenlek!

A kapus pislogott. Fiatal novícius volt, nemrég került a kolostorba. Sűrű, hegyvidéki gyerek.

– Sajnálom – hebegte. – Az apátúr meghagyta, hogy így kell lennie.

Pelbárt rámosolygott.

– Biztosan félreértetted.

A kapus megrázta a fejét, rám mutatott.

– Ez üljön a bakra. Neked gyalog kell menned. Le kell fogynod, testvérem.

Pelbárt ráemelte az ostort:

– Majd adok én neked, te...

Árnyék vált el a faltól.

– Útközben elmondasz ezer Üdvözlégyet! – Az apátúr volt az. – Nem tűröm, hogy bárki felülírja az én rendelkezéseimet.

– Félreértesz, atyám! – Pelbárt sűrűn pislogott. – Csak arra gondoltam...

– Te csak ne gondolkozz! – mondta az apátúr. – Te engedelmeskedj!

Végigkocogtunk az alvó városban. A szamarak vidáman ügettek. Pelbárt zihálva kaptatott a kordé mellett.

– Lassabban hajts, te istentelen!

A kerítések mögött szolgák nyergeltek, kenték a szekerek kerekét, rakodtak. Mások is készültek a hetivásárra. Nyitásra értünk a felső városkapuhoz. Mögöttünk a völgyben felhangzott a sihtára hívó fakalapács kopogtatása.

– Jöhettek-mehettek – ordított a strázsa a nyikorogva nyíló kapu mellett –, ha leszurkoltátok a kapuvámat!

– Mennyi az? – kérdeztem.

– Tengelyenként kettő, ha a szekér üres. Ha teli van, akkor négy! – felelte a strázsa. Éppen nekiláttam, hogy a kapott pénzt az ingem sarkából előbogozzam, amikor Perbált szuszogva beért.

– Mi nem fizetünk! – mondta. – Ez a kolostor kordéja!

– Akkor mit fogjátok itt a sort? Tovább, tovább, táguljatok! Következő...!

Kigördültünk a kapun.

– Még ezt se tudtad, agyas? – fújtatott Pelbárt. – Az apátúr már két éve kitar-gyalta nekünk a vámmmentességet!

– Nem tudtam – feleltem –, mivel még soha nem mentem ki a kapun kordén, csak gyalogszerrel.

Az út elkanyarodott, már nem látszott mögöttünk a kapu.

– Na, gyere le onnan!

– Tudod, hogy gyenge a bal lábam.

– Én tehetek róla?

– Fogyni sem nekem kell...

Lerántott a bakról. Hízott, erős ember, tokája a kulcsontjára lefed, karja, mint a combom. A porba zuhantam. A szamarak megálltak. Pelbárt felkapaszkodott a bakra, közéjük vágott.

– Gyí, te!

A csődör hátra sandított, előbb Pelbártra, azután rám nézett.

– Semmi baj, Antalka! – súgtam a fülébe, amint felkecmeregtem. – Húzzatok!

– De nem moccantak.

– Töcskölöd is őket?

– Tessék?

– Mindent tudok rólad, koszos! – Leporoltam a rongyait. – Csinálj valamit velük, mielőtt megöllek! – Tudtam, hogy nem tréfál. Gyakran megesett, hogy az út mellett valakit halva találtak. Ha nemes volt vagy gazdag kereskedő, a törvényszéki városi szemlésznek nyomoztak utána. Ha nincstelen volt, elkaparták az út mellett. Amióta az apátúr törődik velem, a barátok gyűlölnék. Már nem tesznek úgy, mintha láthatatlan volnék. Ha elmegyek mellettük, gáncsot vetnek.

– Dögölj meg, Nyulacska, Isten segedelmével!

Nem tehetek róla: az állatok kedvelnek. A kóbor kutyák a nyomomba szegődnek, megnyalják a bokám, másokba belemarnak. Megfogtam Antalka zablájának szárát, gyengéden meghúztam:

– Gyere, testvér, baktassunk szépen!

Bólogatva nekiindultak.

– Hogy-hogy testvér? – szólt Pelbárt a bakról. – Jelenteni fogom, hogy, ki-gúnyolsz minket!

- Sötét volt még, hűvös. Zsibbadt a bal lábam.
- Ne rosszalkodj! – mondtam neki.
 - Most meg kihez beszélsz? – érdeklődött Pelbárt.
 - A gyengébbik lábamhoz. Nem akar Körmöcig vinni.
 - Tőlem itt maradhatsz. – Pelbárt meghúzta a gyeplőt, a szamarak megálltak.
 - Ideadod a pénzt meg a listát, visszafelé jövet felveszlek.
 - Nem lehet – mondtam. – Az apátúr meghagyta...
 - Nem kell mindent szó szerint érteni.
 - Az biztos, hogy te nem értenél egyetlen szót se, mármint a listából, mivel-hogy nem tudsz olvasni.
 - Majd megkérek valakit, hogy kiböngéssze.
 - Aztán majd jól becsap. Hat nyulat ad el hat kappan helyett. Vagy rozslisztet szó rád, holott búza lett felírva.
 - Jól van. Mondd meg a lábadnak, hogy közelebb hozhat. Nem bánom, ha kussolsz az úton, hátulra felmászhat.
- Szótlanul zötyögtünk. A csillagok lassan halványultak, az ég fekete bársonya fakulni kezdett.
- Te hogyan lettél barát?
- Pelbárt elbólintott.
- A szamarak ismerik az utat, én is szundíthatnék egyet.
- Hanyatt dőltem a deszkán, lehunytam a szemem. Vajon Isten is elbóbiskol néha? Meglehet, olyankor történnek rossz dolgok idelent. Ha a saját képére teremtet minket, hasonlítunk hozzá. Akkor neki is kell pihennie. Már a teremtésbe belefáradt. A testamentum szerint hat napon át szorgoskodott, a hetedikén pihent. Érdekes, hogy a nyolcadik napjáról nem szól az Írás. Azon mit csinálhatt? Meg a kilencediken? Már az is fárasztó lehetett, hogy az eget és a földet megteremtse. Mózes szerint éppen ezzel kezdte. A Föld pedig kietlen és pusztá vála, és setéség vála a mélység színén, és az Isten Lelke lebeg vála a vizek felett. Tehát már megvoltak a vizek. Sőt, még csak vizek voltak. Víz borította az eget és a földet. És monda Isten: legyen világosság: és lőn! De hogyan? Talán lélekgyertyát gyújtott? Hiszen akkor még nem volt gyertya! Se viasz, se kanóc. Nem létezett semmi, csak a vizek. És látá Isten, hogy jó a világosság; és elválasztá a sötét-ségtől. És nevezé Isten a világosságot nappalnak, és a sötétiséget nevezé éjjelnek; és lőn este és lőn reggel: első nap.
- János másként írja: Kezdetben vála az Ige.
- Ezt a legnehezebb megérteni.
- Az Ige: gondolat – mondja az apátúr. – A mindenség teljes elképzelése, le-írása, rendje.
 - Ezek szerint a rend hamarabb létezett, mint maga az Isten?
 - És az Ige vála az Istennél, és Isten vála az Ige. A rend tehát Isten gondolata. Mi több, maga az Isten.

– Én azt hittem, olyasmi ez, mint a kocsikerék.

– Hogyhogy?

– Mielőtt a bognár nekilátna, rajzot készít róla. De mielőtt rajzolna, el kell gondolnia, hogy mekkora legyen, hány küllő tartsa, miként csatlakozzék a tengelyhez. Pedig ő már azelőtt is látott kereket! De a legelső bognár, a legelső kereket? Azt a semmiből kellett kigondolnia.

– Maga az Úristen is így volt ezzel – mondta az apátúr.

– Ezek szerint – töprengtem erősen –, előbb a semminek kell lenni, a gondolat csak azután jöhet! Vagy a semmi volna maga a gondolat? A semmi az Ige?

Az apátúr tűnődve nézett rám.

– Nehéz dolgok ezek.

– Nem is nagyon értem.

– Nem érteni kell, hanem hinni, fiam.

– Hinni a semmiben?

Az apátúr különös ember. Néha ösöregnek látszik, máskor fiatalnak. Egyik nap rogyantán, másnap ruganyosan lépked.

– Jó okosnak lenni – válaszolta nekem –, de nem okosabbnak.

Az út menti erdő ébredezni kezdett. Rigó dalolt, gerle burukkolt, csíz fütytyentett. Korán van még, alig jöhetünk másfél órája. A szürkülő ég magas peremén előrajzolódnak a sötét hegygerincek. Vagy fordítva? A hegyhátak festik az eget maguk fölé? Néhány fertályóra, és a nap kibukkan a Kancsár felett. Mire feljön, itt már világos lesz. A fény mindig eloszlatja a sötétséget. De hogyan? Átjut a hegyen? Át a sziklákon, az ércel teli földön? Akkor odalent, a mély bányában is sütné. Nem. A fény nem egyenes. Vagy ha igen, úgy előbb az égbolt vizeire kell vetülnie. Így már majdnem értem. Előbb az ég magasa kezd derengeni, a világosság onnan sugárzik ránk, mintha a mennyboltozat egy hatalmas, előtűkör volna.

Kölyökkoromban az ifjabbik Karával felkapaszkodtunk a templomtoronyba. Fényes fémdarab volt nála, apja műhelyéből lopta. Ha a fémtükörre rásütött a nap, a fény megcsúszott, s tovább pattant róla. Belevilágíthattunk vele fentről az odalent haladó lányok szemébe. A hajnalnak is így kell működnie. Mi nem látjuk még a hegyek miatt, de a nap már korábban felkel, fénye felvetül az égre. A mennyboltozat tükre pedig ránk bocsátja, miként Kara tükre a lányok szemébe. A fémtükör kicsi volt, az égbolt hatalmas.

Elmosolyodtam.

Jó, hogy senki nem lát. Ha más mosolyog, megszépül az arca. Az enyém nem. Mosolyom is ferde. Ha nem volna fény, senki nem láthatná, hogy nyúlszájam van. Ez, mondjuk, jó lenne. De akkor én se látnám az ég tükrét, benne a hegyeket, az erdőt, a fákat, a patakot, a szamaramat és a kutyákat. Az embereket se. Vaknak lenni iszonyú lehet. Jó, hogy az Úristen szemet is teremtett.

Friss, üde volt a reggel. Szellő játszott a falevelekkel. Szép, napfényes idő ígérkezett. Május a kedvenc hónapom. Ilyenkor teli vagyok kedvvel. Azt se bánám, ha felképnéne. Csak nevetnék rajta, mint kölyökkoromban, ha a társaim tágáltak:

- Nem fájt, köszönöm a lekvárt!
- Mi van? Mit óbégatsz? – Pelbárt felriadt a bakon.
- Megvontam a vállam.
- Árva szót se szóltam! Biztosan álmodtad!
- Én soha nem álmodok! – közölte zordan.
- Bánhatod is!
- Miért? – dörgölte ki a csipát a szeméből. – Te gyakran látsz álmot?
- Mindig! – feleltem. – Akár alszom, akár ébren vagyok.
- Úgy?! – nézett rám gúnyosan. – És most mit álmodsz?
- Nem fogod elhinni! Álmomban egy olyan kordén ülök, amelyen disznót viszek a vásárba.
- Milyen disznót? – hunyorgott.
- Rózsaszín a bőre, kövér pofája nyálas, ahogy rőfög. Még szerencse, hogy én minden állat szavát értem.
- Na és mit mond?
- Nem is annyira mond, mint inkább kérdez.
- Mit kérdez?
- Most éppen azt tudakolja, hogy mit kérdez a disznó, akiről álmodok.
- Lassan, de felfogta.
- Az anyád lúdvérces, siralmas valagát! – Mire felkapta az ostort, leugrottam a kordéről. – Majd adok én neked olyan álmot, amiből sose ébredsz fel! – Az ostor szavára a szamarak ügetni kezdtek. Göröngyös volt az út, a kordé megugrott egy száraz keréknyomban. Pelbárt lezuhant a porba. – Megnyúzlak! – üvöltött. – Várj meg, te istenverése! Állítsd meg őket! – Eszem ágában sem volt megfékezni a csacsikat. Vidáman ügettek megkönnyült terhükkel, sántikálva ugráltam mellettük.
- Ez az, Szentantalka! Húzzad, Csenterice! – Már nem emlékszem, mikor adtam ezt a lüke nevet a kancának. Tetszett neki, bár semmit nem jelentett. Kaptatóhoz értünk, a csacsik lassítottak. Felugrottam a kordé oldalára, lábamat lógatva néztem vissza a dühöngő Pelbártra. Hiába volt kövér, mint egy disznó, már csak egy aprócska, átkozódó pontnak tűnt a távolban.
- Ez sose ér utol! – álmodtam tovább. – Egyedül érkezem a vásárba. Nálam van a lista meg a pénz is. Mindent magam intézek!

Hanyatt dőlve bámultam az égen legelésző bárányszerűket. A magasban réti-sas körözött. Ha madár volnék, sas szeretnék lenni. De nem, inkább mégse. Igaz, hogy mind erős, és némelyik olyan hatalmas, hogy kiterjesztett szárnyát szélesebbre tárja, mint én a két karomat, a csőre horgas, karmai élesek, de nem szép,

csak messziről nézve. Közelről gonosz a szeme. Sárga, mint az ördögök lángja. Jobb volna lenni szelídebb madárnak. Lennék, mondjuk, gólya. Kéményen fészkelnék, hosszú csőröm, hosszú lábam volna, tudnék kelepelni! Békát ettem már, nem ízlett. Mégse leszek gólya.

Szarkának lenni érdekesebb volna. Mindent elcsennék, ami fénylik. De hisz azt anélkül is megteszem. Volnék villásfarkú fecske, folyton csicsergő. Cikkcakkban szállnék, fekete-fehéren! Nyár elejétől ősz elejéig itt laknék, a völgyben. Aztán a barátaimmal összefogózva, mintha felhő volnék, huss, el innen, délre.

Tudom, hogy butaság, de fájni is szeretek. Ha jobban bele-gondolok, szeretek én mindent. Szeretek lenni. Ha galamb volnék, tudnék burukkolni. Persze, így is tudok. Egymásba simítom a két tenyeremet, ujjaimat szorosra zárva gömböt formálok, és a két hüvelykujjam közt belefúvok.

Meg is próbáltam.

– Huh-húúú-hu! – jött válasz az útmenti rekettyés felől.

– Kakukkot is tudok! – kiáltottam. – Kakukk! Kakukk!

– Megvagy, istentelen, az anyád keserves...

Ostorcsapás térített magamra. Zsákokkal megrakott lovas szekér nyikorgott mellettem. A zsákok tetején Pelbárt.

– Állítsd meg a kordét, vagy addig ütlek, amíg csíkokra hasad az a rühös bőrd, te gané, te mocsok, te galád, te utolsó szarházi, te sánta vakarék görcs, te nyúlszájú csücsök!

Leugrottam a szitkai és az ütlegei elől, beszaladtam a rekettyésbe. A csacsik megtorpantak. Megállt a szekér is. Pelbárt lekászálódott a zsákok tetejéről, lezötytyent az útra.

– Köszönöm a szívességedet, az Úr áldjon meg érte! – mondta a kocsisnak. Az keresztet vetve mormogott valamit, aztán tovább hajtott. Pelbárt felhágott a bakra.

– Gyere elő, szutykos, mert esküszöm, itt hagylak!

Nem moccantam.

Néztem.

– Jól van, akkor sántikálj Körmöcig! Gyi, te!

A két csacsi bánatosan tekintgetett körbe, de mivel nem láttak, a második biztatásra baktatni kezdtek.

Megvártam, amíg az út távoli kanyarulata elviszi őket, akkor előbújtam a bokrok közül, s visszasántikáltam az útra, a térdig érő fűben. Méhek dongtak, darazsak járőröztek, pillék táncoltak, szitakötők berregtek cikázva köröttem. Noked adom a mezők virágait. Úgy tekintettem körül, mintha minden fűszál az enyém volna. Enyéme a hegyek, a völgy, az ég. Milyen ereje van már a reggeli napnak! Pedig legfeljebb hét óra, ha lehet. Vagy csak izgalomban izzadok így? Merre fut a patak? Az útnak mindig a vizet kell követnie. Jó néhány kőhajításnyira, borovi fenyők között csillogott a tükre. Kanyarogva szaladt a dombok között, nagy ívben kerülte a hegyet, pedig ott, azon a nyiladékon hamarabb érne az elágazáshoz,

ahol, emlékeztem, az egyik út Lőcse felé tér el, míg a másik tovább, egyenesen Kőrmöcre vezet. Na, csak kanyarogjanak a szamaraim azzal a disznóval a patak mellett, én keresztül vágok az erdőn. Ha kilépek, megelőzőm őket.

Kiismerem magam minden erdőben. Mifelénk Északról fújnak a leghidegebb szelek, ezért a fák törzsén a moha ott telepszik meg. Nekem nyugatra kell tartanom, hogy a domb túloldalán éppen az útelágazásnál hagyjam el az erdőt. Apámtól szinte semmit nem tanultam, pendelyes voltam még, amikor meghalt, de versikére, amit a fejembe vert, máig emlékszem.

– Elöttem van Észak, hátam mögött Dél,
Balra a nap nyugszik, jobbról pedig kél!

Mintha a mondókámra felelt volna, medve üvöltött mellettem. Lehet, hogy nem is üvöltött, csak morgott, vagy nem morgott, csak motozott. Az is lehet, hogy nem medve volt, csak én véltem annak a vadmalnabokrot, mindegy, úgy futottam onnan, mintha nyúl lennék, és nem volnék sánta. Az avarban megcsúsztam, le egy horhosba. Onnan fel, még mindig zihálva. Kilihegtem magam, vártam egy keveset, hogy a vérem lecsendesedjen. Hát mit látok alig egy nyíllövésnyire? Egy hatalmas szarvast! A szél felőle fújt, nem érezhette meg a szagomat. Pedig volt szagom. Ijedtemben el is csurrantam.

Közelebb lopóztam hozzá, hogy megcsodálhassam. Tudok nesztelenül járni, bogaraimtól lestem el a titkot. Ízelt lábuk minden hajlatában mintha rugó lenne, olyan lehetfinoman érintik a földet, hogy nyomuk is alig van. Óvatosan, puhán osontam a nedves avarban. Nem is lélegeztem, csak nagyritkán, az orromon keresztül, pedig az elég nehezen megy nekem. Mégis észrevett. Csak egy villanás volt, s úgy eltűnt, mintha csak álmodtam volna.

Fogalmam se volt, hová kerültem.

A versikét összezavartam.

– Elöttem van Észak, hátam mögött Dél...

Jobbra nyugszik a nap, balra pedig kél?

Így is úgy is jól hangzott a rigmus. A nap se segített, a sűrű fakoronák között nem láttam az eget. Nem volt mit tenni, egyenesen Északnak tartottam. Talán sose jutok ki a rengetegből, ha azon a részen nem Északnyugat felől fújnak a gyakoribb szelek.

Mire kiértem a sűrűből, a kordé már ott állt az útelágazásnál, Krausz Levendel tágas, farönkökből ácsolt korcsmája mellett. Más fogatok is megpihentek itt, félúton. A lovak legtöbbje nem volt kifogva, néhányuk pofájáról abrakos tarisznya lógott. Ezeknek gazdái früstökölnek is bent, a többié csak felhajt egy pohárka borókapálinkát, egy-egy korsó sert, s már megy is tovább.

Krausz Levendel olcsó meggybort árul, a sört drágán méri, pedig se az előbbire, se az utóbbira nincs engedélye. Pálinkát főzni sem szabad akárkinek, csakis a ringburgerek engedélyével. Tilos vagy nem tilos, mindenki csinálja, még a kostony is. Tetejetlen, megroggyant hordóba gyűjtöm a lehullott gyümölcsöt a ko-

lostor kertjében, ott érik a napon a cefre, de elfogy, mielőtt ősszel a konyhán ki-főzhetnék. A barátok rájáznak. Pelbárt különösen a szlúkat kedvelte. Egész szajkajtonyit tud megzabálni egy ültő helyében az erjedésnek indult, csípős fosókából anélkül, hogy baja lenne tőle. Mármint azon kívül, hogy becsiccsentsen. A Szent-írást olyankor furán magyarázza. Még a mókusok is kinevetik érte. Mindegy, most nem ihat, gondoltam, a pénz énnálam van, nincs egy fillérje se!

Téptem hat ölnyi füvet, odavetettem a szamaraimnak. A hámot kissé megoldottam a nyakukon, hogy hajolni tudjanak.

– Később majd isztok is! – biztattam őket, azzal benyitottam a kocsmába.

Pelbárt az ivó közepén prédikált.

– ... mert hát mit ígért nekik Jézus az ő végtelen jóságában? – szavalta mély zengésű hangján. – Hogy aki kér, annak adatik! – rikkantott, s hogy szavainak nagyobb nyomatékot adjon, dobbantott is egyet.

Több mint tucatnyian ülték körbe. Csámcsogva zabáltak.

– A szomorúak megvigasztaltatnak! – bömbölte Pelbárt. – Ezért mondom néktek, hogy kövessétek a szavát, és engedelmeskedjete az ő szent akaratának, különben a poklok mélységes fenekén fogtok égni az idők rémséges végéig!

– Ámen! – böffentett valaki.

– Az még odébb lesz! – förmedt rá Pelbárt. – Előbb tegyél róla, hogy az éhesek, szomjasak mind megelégyüljenek!

– Ugyan! – nevetett a früstökölő. – Lassan mind indulunk tovább. Itt már senki se éhes!

– Én tán senki vagyok? – ugrott elé Pelbárt. – Hát hiába magyarázom a szent ígéket nektek? – Két karját átokra emelve magasodott a lócán ülő fölé. – Tán üres kupával verjem a fejetekbe?

– Milyen szent ígéket? – húzta be a nyakát amaz. – Összevissza ágálsz, szavadat se értem!

– Érteni szeretnéd? – enyhült meg Pelbárt. – Lefordítom akkor. Sőt, szemléltetem is, hogy jobban megértse! – Visszacammogott a középre, megpördült a sarka körül. – Ímé, hát mit tartok hát az én jobbomban?

– A csupasz tenyeredet!

– Nem úgy, Isten barma! – bődült el Pelbárt. – Egy kődarabot tartok a tenyerebben! – Felmutatta az öklömnyi röögöt, hogy mindenki láthassa.

– És mi lesz a kővel? – csámcsogott amaz. – Kenyérre változik?

– Igen! – dörögte Pelbárt. – Mégpedig a te segítségével!

A früstökölő feljajdult.

– Miért dobtál meg, te hájfejű lator?!

– Azért, hogy dobj vissza! – harsogta Pelbárt.

– Ezen ne múljon!

– De mielőtt megcselekednél – dörögte Pelbárt –, jusson eszedbe Krisztus urunk szent parancsa! Ha megdobnak kővel, dobj vissza kenyérrel!

Többen felnevettek.

– Ha nincs nálad kenyér, szalonna is jó lesz. Aztán nem bánom, egy sert is fizethetsz, hogy megmentsd a pokoltól fertelmes lelkedet!

Ahogy láttam, ez már nem az első sikeres példabeszéde volt. Arca vörösen fénylett, szeme lázasan csillogott

– Jól van... – morogta a kiprédikált ember, s felállt az asztaltól. – Nesze, csuhás koldus! – lökte az óntényért Pelbárt felé. – Edd a maradékot, nekem már úgyse kell. Te meg csapolj neki egy korsóval – szólt a kocsmárosnak. – Számold az enyémmhez.

– Szerencsés, jó vásárt kívánok minden kegyes adakozónak, az Úrjézus nevében! – köszönt körbe Pelbárt a kézhez kapott serrel, aztán egy hajtásra lehúzta. – Te is megkerültél? – vigyorgott rám sörhabos pófával, amint pislogva felismert.

– Ki vagyok tikkadva – bólintottam.

– Akkor prédikálj magadnak, vagy kuncsorogjál, szerencsétlen fajzat.

A pulthoz léptem.

– Karéj kenyeret, hagymát, szalonnát és egy kupa bort kérek.

Krausz Levendel lánya rám nevetett.

– Kérni kérhetsz, de kapni biztos nem kapsz! Én nem vagyok se bolond, se rézszeg. Jézustól se félek. Mink más hiten vagyunk, nem a tiéteken.

– Megfizetem – mondtam.

– Aztán mivel fizetsz, rongyos?

Nekiláttam, hogy az ingem sarkába kötött erszényt előbagozzam. Vasmarok kapta el a grabancomat.

– Hozzá ne merj nyúlni a kolostor pénzéhez, te ördögfattyá!

Pelbárt volt az.

– Ha nem ihatom és nem ehetem, az többbe fog kerülni a kolostornak – dadogtam.

– Hogyhogy? – dőlt meg.

– Nem tudok alkudni üres hassal! – kiáltottam, hogy a távozófélben lévők is odafigyeljenek. – Ha az éhségtől karikák táncolnak a szemem előtt, olvasni se tudok. Ha elvétem a betűket, s mégiscsak rozslisztet viszünk haza búzaliszt helyett, vagy megfordítva, annak te leszel az oka, és erre a híveid mind a tanúim lesznek! – mutattam körbe.

– Úgy van! – hangozott innen is, onnan is. – Ezt most jól megkaptam!

A kiprédikált kocsis éppen fizetett mellettem.

– Igaza van a nyúlszájúnak! – mondta. – Most meg lettél fogva – tette hozzá, kárörvendően –, ravasz papocska!

– Jól van! – sziszegett Pelbárt a fülembe. Nem kaptam levegőt, úgy megszorított. – De nekem is rendelj még egy korsóval – suttogta –, különben összeropantalak.

Ételrel, itallal bőven töltekezve, meglehetősen vidáman folytattuk utunkat, miután a szamaraimat is megittam. Pelbárt a kordén hortyogott, én a bakon feszítettem, mikor délidőben végre megérkeztünk Körmöc piacterére.

*

A hetivásár hatalmas volt, a nyüzsgő tömeg nem fért el a templom előtt. A környező utcák is megteltek árusokkal és vevőkkel. Volt ott minden, ami csak az ég alatt megterem. Zöldség, paszuly, lencse, káposzta savanyítva és nyersen, korai borsó, májusi cseresznye, aztán túrók, sajtok minden mennyiségben, tojások és tyúkok, naposcsibék, friss és sózott húсок, halak, gomba, birka, malac... Frissen nyúzott nyulak, kibelezett őzek... De nem csak termények, élő és holt állatok cseréltek gazdát a hetivásáron. Hevenyészve állított sátraikban iparosok kínálták portékáikat, lószerszámtól kezdve a faragott kupáig az égvilágon mindent. Bártfáról vásznat hoztak az ottani takácsok, a vándor posztókereskedők némelyike még velencei csipkét is árult. De voltak ott lábbelik, süvegek, kupacban; prémből varrott bundák és bekecsek, különféle bőrök, fonott ostorok, kasok és kosarak, fafaragványok, ezüst és réznemű edények, fazekasholmi mázzal és máz nélkül, minden méretben és mintázattal. A fák árnyékában borbélyok és sebkovácsok tevékenykedtek: itt fogat húztak, amott hajnövesztő kenőcsöt árultak és egyéb csodaszereket. Lacikonyhák sütötték a kolbászt, az ürühúst meg a fokhagymás lán-gost. Mutatványosok kérkedtek a tudományukkal: buzogányt dobálva, gólyalábon járva fújták a tüzet, mások kardot nyeltek, vagy a mellükön átlakatolt láncot pattintották széjjel, pusztán a tüdejük erejével. Csillagjósok magyarázták a planéták mozgását, lantosok zenéltek, énekmondók kántálták rigmusaikat, cigányasszonyok tenyérből jósoltak. A Lópatkóhoz címzett fogadó előtt valaki medvét táncoltatott. Ismerős volt a cingár, fekete alak. Közelebb furakodtam hozzá.

– Hát már nem madarakat és nem is lovat árulsz?

– Nahát, Nyúlszáj, tényleg te vagy az? – nevetett rám Xerxész, a lóköttő cigány, akitől fél éve Selmeceen galambokat kaptam. – Megemberesedtél, mióta láttalak. Csapj a tenyerembe! – Nem mertem közelebb lépni hozzá, mivel a medve ott toporgott, körmös mellső mancsát magasra emelve, lépéssel mögötte. – Jól van, Hannibál! – szólt rá Xerxész. – Pihenjünk egy kicsit! – Mintha értene a szóból, a vadállat lehuppan loboncos ülepére, s bánatosan illegette magát, hol erre, hol arra dülöngve. – Gyere! – mondta nekem Xerxész. – Meghívlak egy sörre! – A fogadó kapuja felé intett. – Mesélhetsz a galambjaidról, ha még megvannak.

– De mi lesz a medvéddel? – aggódtam. – Nem láncolod meg? Még megman-csol valakit, ha őrizetlen hagyod! Hátára vesz egy kikapós özvegyet, aztán a szik-láig meg sem áll vele!

– Hannibál? – nevetett Xerxész. – Kikapós özvegyet?

– Nézd, hogy forog a szeme!

– Ügyesen csinálja – nevetett a cigány. – Gyere, Hannibál! – intett a mackónak. – A medve imbolyogva felállt, s mintha még mindig táncolna, úgy indult utánunk, hatalmas talpán aprókat lépkedve.

A bolthajtásos kapu, melynek faragott ajtaján benyitottunk, jókora udvarra nyílt. Az udvar zárt volt, hátul-felől s mindkét oldaláról oszlopgerendák tartotta, rekeszekre osztott, ferde tetejű színnel volt kerítve. A tető alatt, szalmabálák közt lovak és emberek tanyáztak. Az egyik rekeszben kártyacsata folyt, a másikon kockát vetettek, a harmadikban ittak, a negyedikben kecskét fejt egy asszony, az ötödikben...

– Erre gyere! – Xerxész balra fordult, az első mocskos rekesz félhomályos végébe tartva. Ott, mint egy függőnyt, fölemelte a deszkafalat helyettesítő ponyvát, s átbújt alatta. Szeppenten pislantottam hátra, mit tesz most a medve. Közvetlenül a nyomomban lihegett, orromat megcsapta bűzös lehelete. Akkorát ugrottam, mint egy óriási szöcske. A medve utánam ugrott. Halálra rémültem.

– Csak nem félsz, Nyulacska? – Úgy megtaszított, hogy átgurultam a ponyva alatt. Alaposan beverhettem a fejem, ha úgy hallottam, mintha emberi nyelven szólt volna.

Egy másik, jóval kisebb udvaron leltem magamat. A kőfallal kerített kis udvar közepén kőből rakott kút terpeszkedett. Xerxész éppen vizet húzott belőle.

– Megmancsolt a medvéd! – nyüsztettem.

– Talán mert megcirógattad! – felelte nevetve.

– Én? Egy vadállatot? – hörögtem hanyatt négykézlábolva, amint a medve megjelent a ponyva alatt.

– Hannibál! – kurjantott Xerxész. – Csókold meg!

– Ne! – nyüsztettem! – Minden szentekre kérlek!

– Hát már nem kell a csókom? – kérdezte a medve.

Hánytam a keresztet.

– Mária, Szent József, Jézus Krisztus!

Xerxész a medve mögé lépett, átfogta a nyakát, megcsavarta, és letépte a fejét.

– Na, most megnyugodtál?

Sóbálvánnyá váltam, mint Lót felesége.

A medve se mozdult. Állt, letépett fejjel, mint akit holtában elvarázsoltak. Aztán megrázkódott. Előbb meggyűrődött, végül lehullott a bőre. Alig hittem káprázó szememnek.

– Ariadne!

A cigánylány kilépett a medve bundájából.

– Látod, már nem csak lovagolni tudok!

Mélyen elpirultam. Eszembe idézte azt a csillagfürtös éjjelt, amelyen először öleltem leányt – ahogy azóta se.

– Jól van – szólalt meg Xerxész –, eleget bámultad. Gyerünk az ivóba.

Gyöngé sört mértek, fejembe szállt egy pillanat alatt. Dadogva, hebehurgyán meséltem kalandomat azzal a másik medvével, amelyiket hallani véltem délelőtt a selmeci hegyek alatt.

– Aztán megvettél már mindent? Másra nincs szükséged? – kérdezte a lány, de olyan huncut tekintettel, mintha nem is tudom, mire gondolt volna. Csak a szeme volt olyan, ahogy emlékeztem. Mint egy fekete csillag. A teste vékony, csontos, mint az apjáé. De mellei halmái már kiteljesedtek. Alig tudtam róluk elvonni a szemem.

– Mindent – bólintottam nagy nehezen. – Pedig az apátúr különös dolgokat rendelt. Nem tudom, mire készülhet, kit vár lakomára. Száz pacsirtanyelvet írt fel, egy hordó sózott folyami csíkot, három kappant, kis zsák élő rákot, szárított füget és datolyát, török ánizscukrot, és már nem is tudom. Lejártam a lábam, mire mindent beszereztem.

– És hol hagyta a holmit? – kérdezte Xerész.

– Lent, a sóház alatt, egy kocsmaudvaron. Mindent felpakoltam rendben a kordéra, le is ponyváztam, meg is van kötve. A barát vigyáz rá, akivel jöttem. Nem bírta már a talpalást – magyaráztam. – Kövér, mint egy disznó. Hamar elfárad. Nekem még egy fiatal üszőt is kell vennem, egy még szopósat.

– Miért? – tudakolta Xerész. – Selmecen nem születnek borjak?

– Járvány volt mifelénk – mondtam. – Sok tehén megvakult, a borjak elpusztultak.

– Hát a galambok, amiket adtam? – kérdezte. – Repülnek?

– Úgy, ahogy ígérted. Legutóbb Pozsonyba vittem el őket, onnan is hazataláltak.

– Aztán megülöd-e már szőrén a lovat? – szólalt meg Ariadne.

– Nem tudom – pirultam el ismét, mert hogy az a dolog, ami akkor köztünk esett, a szédítő, éjjeli vágtaival kezdődött. – Nem volt módom rá, hogy gyakoroljam magam.

– Nekem igen! – nyújtózott a lány, csak hogy ingereljen. – De azért a mi vágánkra még élénken emlékszem.

– Most meg itt bóklászunk a vásárban – vágta el a beszélgetés eddigi fonalát az apja. – De nem ingyen mulatjuk az időt. Az én kismedvéim már egy kalap pénzt összetáncolt.

– Nem hittem volna, hogy a bábéskodók ilyen adakozóak.

– Pedig azok, ha nem is mind önként! – hunyorított Xerész. – Emlékszel még a fiaimra?

– Akik letepertek és husángra kötöztek? – kérdeztem sötéten.

– A bátyáim ügyesek! – nevetett Ariadne. – Jönnek-mennek a bábéskodók közt, s amíg én táncolok a medve bőrében, ők se tétlenkednek.

– Úgy érted, lopnak?

– Én úgy mondanám inkább – szólalt meg Xerxész –, hogy megsegítik az adakozókat.

– Lopni nagy bűn! – közöltem.

– Miért? – sötétült el Xerxész szembogara. – A te papjaid talán nem azt csinálják, amikor búcsút árulnak?

– Hogy volna már lopás? – méltatlankodtam. – Cserébe az adományokért a papok imádkoznak! Az ima kedves az Úristen fülének.

– Ugyanúgy elszáll, mint a tömjén füstje – legyintett Xerxész. – Azt hittem, okosabb vagy.

– Hát buta, az nem vagyok – feleltem dacosan.

– Akkor miképpen hiheted, hogy pénzért vett imával el lehet kerülni a tisztítótűzet?

– Köszönöm a sört – mormogtam felelet helyett. – Nekem indulnom kell.

– Hé, parlám, meg ne sértődj!

– Örülök, hogy láttalak titeket.

– Ilyen könnyen nem szabadulsz tőlünk! – Xerxész is felállt az asztal mellől. – Gyere, Ariadne, segítünk neki megvenni a borjat.

Kora délután volt, még nagyban állt a vásár. Girbegurba, lejtős utca végén leltünk eladó üszökre. Én mindjárt az első felkínált jószágot megvettem volna, de Xerxész nem engedte.

– Majd én választok neked. Nem csak a lovakhoz, a borjúhoz is értek. – Tucatnyi borjút vizsgált meg. Megnézte a patájukat, fogukat, még az orrukba is belebandzsított. Végül kiválasztott egyet. Megalkudtam rá, kifizettem. De hiába próbáltam elvonszolni a nyakába vetett kötéllel, bőgött, mint a borjú – mert hát az is volt. Nem akart jönni egy árva lépést se. Bújt volna vissza az anyjához. Xerxész alá térdelt, vállára emelte.

– Hol a kordéd? Odaviszem neked.

Hamar megérkeztünk a sóház alatt lévő kocsmá udvarára. Pelbárt az ecetfa alatt hortyogott, ott, ahol hagytam. Hanem a kordénak nyoma veszett.

– Az én életemnek vége. Mehetek világgá. Otthon agyonütnek.

Szégyen vagy nem szégyen, kicsordult a könnyem.

– Ha bőgsz, rondább leszel! – mondta Ariadne.

Xerxész letette a tinót, az meg, mintha az anyjához, úgy bukdácsolt a részegen hortyogó baráthoz, hasát bökölte rózsaszín orrával. Pelbárt felneszelt.

– Te meg hol csavarogtál, ördögfattyá?

– Hova lett a kordé? – szipogtam. – Hol van Szentantalka? Hol a temérdek holmi, amit vásároltunk? Hogy megyünk most haza?

Pelbárt belerúgott a kisborjúba.

– Miattad van! – bámult rám vérekes szemmel. – De esküszöm, hogy a pokolra küldelek érte!

– Nana! – szólalt meg Xerxész. – Csak ne olyan hevesen!

- Te meg ki vagy, koszos?
- Mindjárt megtudod, ha képen váglak!
- Engem? – bódült el a barát, és felkecmergett. – Azt próbáld meg!
- Xerxész orrba vágta. Pelbárt összecsuklott.
- Megütöttél! – rázta busa fejét. Tokája rengett. – Emberek! – üvöltött. –

Bántják az egyházat!

Xerxész fejbe csapta. Pelbárt elterült a földön. Nem moccant.

- Megölted! – visítottam.
- Hallgass! – Ariadne a tenyerével befogta a számat.
- Itt várjatok meg! – mondta Xerxész, azzal eltűnt, mintha ott se lett volna.

Szerencsénk volt. A kocsmaudvaron csak olyanok voltak, akik már eladtak és megvettek mindent, a sokadik áldomással ünnepelték magukat, így nem figyeltek fel Pelbárt kiáltására, s arra sem, amikor Xerxész lecsapta, mint egy beteg ökröt. Ott guggoltunk mellette, Ariadne és én, az ecetfa árnyékában.

- Lélegzik, ne aggódj! – pillantott rám a lány.
- Ha felébred, megöl.
- Dehogyan öl.
- Megérdemlem.
- Ne beszélj lükéket. Nem adják a halált olyan könnyen.
- Tudod is te... – mondtam.

– Többet tudok, mint te. – A szeme most mély volt, sötét, feneketlen. Nem akartam arra az éjjelre gondolni, de a vérem másként döntött. Elsápadtam, ahogy megéreztem. – Szép ilyenkor a szemed – mondta Ariadne.

Nem tudtam felelni. Ilyet még soha nem mondtak nekem.

Guggoltunk a porban.

- Fölösleges futni.
- Honnan? – kérdeztem.
- Aminek meg kell lennie, úgyis meglesz.
- Csak a kordém nem.
- Apám megtalálja, ha még Körmöcön van.
- Hogy lelné meg? Ennyi ember közt?
- Bízz benne.
- Miért bíznék?

– Mert mást úgyse tehetsz.

Az üsző panaszosan bögött.

– Éhes az árva.

– Itasd meg!

– Mivel? Sörrel vagy borral? – kérdeztem ellenségesen, mintha ő tehetne róla, hogy elfelejtettem tejet venni a szopósborjúnak.

– Ne mozdulj innen! – Eltűnt, mint az apja. Mind zsiványok ezek. Nem véletlenül sötét a bőrük. Már itt a földön is az ördöggel cimborálnak. Hiszen, ha

tudnám, hogy miként kell, magam is lepaktálnék a fekete patással. A lelkeimet eladnám, ha az idő most visszafordulna, s megint csak dél lenne, mikor még megvolt minden, amit beszereztem. Nem hagynám a kordét egy részeg disznó őrizetére, ha százszor felszentelt barát is. Vagy ha hajnal volna újra, s megmondhatnám az apátúrnak, hogy ne engem küldjön a vásárba, ne bízson rám semmit. Csak trágyahordásra vagyok alkalmas.

De nem jött az ördög. Nem kell az én lelkem senkinek. Az Úr se szól hozzám, a sátán se. Árva vagyok, és tökéletlen. Igen sajnáltam magamat. Legjobb lesz, ha mégis világga megyek. Valahogy majd csak lesz. Beveszem magamat az erdőbe, bogyókon élek, míg tényleg megmancsol egy medve. Vagy beállok szénégetőnek. Mit tudom én. Mindegy.

– Te meg mit bámulsz rám, mint az újkapura? – mondtam a borjúnak. – Mindjárt beléd rúgok! – De az olyan hálás szemmel meredt rám, mintha becézgettem volna. Busa fejét félrebillentette, jó, hogy meg nem szólalt. – Mit akarsz tőlem?

– Tejet. Mit akarna? – A cigánylány szólalt meg mögöttem. – Tessék, add oda neki. – Habzó, frissen fejjel teli sajtárt nyújtott felém.

– Ezt meg hol szerezted?

– Honnan? Akárhonnan. – Közénk guggolt, letette a sajtárt a földre, átfogta a borjú nyakát, fülébe sugdosott. Az lehajtotta a fejét, és mint egy kutya, belenyalt a tejbe. – Ariadne felnézett. – Na, apám is megjött.

Magam is felpillantottam.

– Dehogy jött meg! – mondtam. – Soha nem jön vissza.

Abban a pillanatban tűnt fel a kapu árnyékában. Magasságos Isten! Mit rángat, mit cibál, mit vonszol magával? Hiszen ez Antalka! Az meg Csenderice! Nyomukban a kordé! S rajta minden holmi, rendben lekötözve, csak a ponyva hiányzik róla!

– Ezt meg hogy csináltad? – Szerettem volna összecsókolni Xerxész sötét ábrázolatát, de valahogy szégyelltem, ezért a füstös cigányképe helyett a szamaraim szürke pofáját nyálaztam össze.

– Aki túl sokat tud, hamarabb hal meg – felelte a cigány.

– Tessék? Hogy mondod? – egyenesedtem fel, de már hiába. Mindketten eltűntek, mintha ott se lettek volna.

Felnyaláboltam a borjút a kordéra. Nem értem, hogy bírhattam vele, de sikerült. Úgy hevert ott, mintha egyenesen odateremtődött volna. Nem volt más hátra, mint hogy életet verjek a leütött Pelbártba. Letörtem egy ágat az ecetfáról, azzal csiklandoztam meg az orrát, messziről, el ne érhessen, ha mindjárt ütni akarna. Akkorát tüsszentett, azt hittem, lerepül a fejem.

– Mi van? – meredt rám. – Megérkeztél végre? Megvetted a borjat? – Istennek hála, nem emlékezett semmire. Mindketten felültünk a bakra. – Mire vársz? – mordult rám. – Biztasd már meg őket!

– Gyia! – mondtam fellélegezve, mire Szentantalka és Csentericse fülüket hegyezve megindultak velünk, ki a kapun, át a városon, a hazavívó útra.

Krausz kocsmájánál persze meg kellett állnunk, hiába rimázkodtam Pelbárt-nak, hogy siessünk, mert ha éjfél előtt nem érünk haza, nem jutunk be a városba.

– Te csak bízz Istenben, és adj egy krajcárt, sörre! Különben megtéplek! – mennydörögte.

Mit tehettem volna? Előbogoztam a megspórolt pénzünket, kifizettem a sört, s még magam is lehajtottam egyet. Öreg este lett, mire tovább indultunk a Selmecnek vezető, maradék útnak. A csillagok kigyúltak, tündöklött az égbolt. Ragyogott a Göncöl, más néven Nagymedve, hunyorgott a Vadász meg a Fiastyúk. Akkoriban még nem ismertem a többi csillagképet. Előbújt a hold is, vékonyka Dé betűt formázva. Talán ez hozott szerencsét, hogy növény Hold alatt indultunk útnak. Ahogy begördültünk a városkapun, mögöttünk megszólalt a strázsa.

– Aki bent van, bent maradjon, aki kívül, igyekezzék, zárul a város kapuja.

Már látni véltük a kolostort, amikor fölöttünk, a kopogtató torony ablakán kihajolt az éjjeliőr, és belekiáltott a május éj varázsos csöndjébe:

– Éjfél! ütött már az óra!

Térjetelek hát nyugovóra!

Tűzre, vízre vigyázzatok!

Le ne égjen a házatok!

Miután lepakoltuk mindent, s a maradék pénzel is elszámoltam a bennünket ébren váró apátúrral, kifogtam a csacsikat a kordéból, s a tinócskával együtt elhelyeztem őket az istállóban. Végül magam is elvakolódtam a szalmán, lehunytam a szemem, és imára kulcsoltam az ujjaimat.

– Köszönöm neked, ki vagy a Mennyekben, hogy vigyáztál rám, áldassék a neved, jöjjön el a Te országod, miképpen a Mennyben, azonképpen... – De még mielőtt befejeztem volna, a buzgóság elnyomott.

Azt álmodtam, hogy alszom. Talán így is lehetett.

MARNO JÁNOS

Munkás

„Lágyan kél a szél Milford öböl felé”

(Arany János: Walesi bárdok)

gyászinduló. Nárcisz fülét az üti
meg, éjjel a Bartókon, Sosztakovicstól,
amint a hideg konyhából visszatér,
leverten, maga sem tudja, miért.
Cigarettázott és telefonált. Adta
néhány kérdésre a némat, néhányra
harsány magyarázatot. Afonya szörpöt
ivott, szirupos ujjá ragadt utána,
akár a konyhakő. És kihűlt a
cigaretta, akár a lábfeje,
mely nyirkos még most is és dermedt, mint kint
az utcanő. Nem tudni miért, Nárcisz
irtózik Sosztakovicstól. És most itt áll
az ablaknál, lefekvés előtt, hajnali
négykor. Sőt, egy perc még, és negyed öt. Úgy dönt,
hogy mégsem megy ki többet rágyújtani.
És nem hagyja magát még egyszer felhívni
sem, bár ki azért nem rántja aljzatából
a telefondugót. Figyelmét valami
barokk kórusmű vonja magára, a gyász-
indulónál elviselhetőbb, három-
negyed öt, és ugyan miféle álom
az, amely mintha örökre elkerülné
az embert. Gyűlik, zsibong a feje fölött,
haját borzolja, lágyan, mint a szellő,
mely előcsal a lelkében egy öblöt,
hol hajók kötnek ki, bárkák, vitorlák
lobognak s az elmaradhatatlan kendők;
s még ő is ifjan, persze, hajadonfőtt,

*vagy mégsem, mert egyre csak parázslík fönt,
perzselődik hajhagymája és a csontja,
és odakapva darázsészekbe nyúlna,
vagy hangyabolyba, majd egy pillanat múlva
felemészttve perceire vagy négy ujja*

Álmában

*este Nárcisz a székeleyeknél alszik.
Mellkasa hullámszik a himnuszra, kéz-
fején azonban dagadt férget formáz
egy halott vénás ér. Kétsége még sincs,
hogy érzelmek vezérlik; mintha ruhás-
szekrényben bolyongana, gyerekfejjel,
és dagadt képpel, mint egy fúvószené.
Zsebekben turkál. Lehetett volna tűz-
oltó akár, ki éjszaka fát aprít
odakint, ha ágyban nem bírt magával.
Majd elpuskázta vénáját egy nővér,
s légmelle támadt, fent a székeleyeknél.*

S most

*mint egy léggömb, úgy lóg a légüres
térben, hasonlatai visszaütnek,
ajkát fonnyasztva és szűrös homályba
pólyálva szemgolyóit. Kóvályog te-
hát, madzagától is sértve. Szikrát vet
a szeme. S szikráit nyomban kialudt
pernyére váltva – lévén a szó maga*

*már égéstermék. Mert Nárcisz az, aki
magában ég, magát dobálva szerte,
könnyelműen, ahogy szájában a láz-
mérővel tette, vagy a végbelében,
egykor; s ahol nincs kifogás, sem kivétel.*

Nárcisznak

*nincs teste, nincs, amivel egyenlővé
válhatna a földdel, mely vonzza szörnyen,
arcát behorpasztva. Hasztalanul
támasztja állát a kézfejével.
Dehát a derekán mégsem tarthatja,
vagy a csípőjén, szabatosan, vagy a
zsebében, majd kirántva onnan, s hátul
a farkcsontja tájékán összefonva,
vagy ökölbe szorított jobbját a bal
tenyerébe fogva. Mintha sétáját
kezdené a kertben. Ahol húzából
kivetkőzőben puffog a gesztenye.*

Goromba

*eső ez, kelsz át az úrparkon benne,
a kert iránt, s a nadrágodba vizelsz
menten, ha csak egy gombnyomással rögvest
ott nem teremhetsz a bokrai közt. Mert
a fáit jobban esne ma kerülnöd.
Mert amit esőben, fedél nélkül költ
az ember, az még nála is esendőbb*

*lelket fog takarni nagy eséllyel. Képvise-
viselni. Habár képed, mely takaró
gyanánt óvna szégyentől, foszlik éppen.
Miközben durva széllelkések veszik
újabb vizeletmintáit az égnek.*

Tocsogsz

*a zsírban, melyet a föld, akárha nőd,
magába fordulva hizlal. Késedet
ereszek alatt vagy tócsában hűtöd,
hogyan készen adathassék elvegyülnöd
a tömegben a néppel. Türelemmel
mész, zsebbe dugott kézzel, mert az idő
nem kedvez szónoki taglejtéseknek,
magyarázatoknak; jóideig még
csak nem is köpködsz, a levegőt is
nyeled inkább, ahogy a döccenők épp
diktálják. S csak szavadat adod magad,
mint kerülőt, vissza az anyaföldnek.*

DOBOZI ESZTER

Csigavonulás

Olykor egy-egy „reccs” kiáltja, a vastag
talpon is átsebződő fájdalom
mit sokszorozva jelez: most haladnak
irtóztató menetben – s oltalom
nincs fölöttük, csak a lágy test... A falvak
ily törékenyek megint, házakon
ahogy a máz, a mész porlik, pereg,
tank tipor így előtt, mint most kegyed.

Nézz lábad alá! – megszólítanak
belső ismeretlenek: csavarintott
púpjaikkal hadd vonszolódjanak,
pőre húsukat húzzák csak a ringón
hajladozó szálak fölött-alatt;
s míg ők csillámlanak a kék iringón,
én futok vakon e szűkös homályban –
színét veszítvén a hús tartománynak.

Ginkgolevél

Ginkgolevél! Mi hozta őt elé?m?
A förgeteg? Átfésülöm a kertet
naponta: fája, ága hol zenél?
Honnán e nyugtalanság, mi keresnem
hajt álló életén át valamit?

*Ugyanaz fűt, törekedett – gyanítom –
mint mikor a vadcsereznyefa hitt
hegynek föl, ugyanaz, mint mikor írok.*

Pirulák

*Egy tálka leng a végtelenbe zárva
most már mindörökre így (?): védtelenre
váltva; áttetszőn pár metszett sugárka,
akárha mind középre futna benne,
mintha csak gyűjtő- s gyűjtőpontja volna
túl sárga fénynek, mely távoli tények
puszta mása: s jöttöd várja – mióta! –
néhány szem pirulád másnapra készen.*

PETŐCZ ANDRÁS

És akkor csend lesz

*Lebontok mindent,
amit felépítettem.
Mindent lebontok.*

*Szétporlad a kő is
a kezemben.
Szaporodnak a gondok.*

*És kiabálok, mint aki fél!
A sötétből előbújnak
az árnyak.*

*Valaki itt van, helyettem beszél:
rég ismerője
a halálnak.*

*És annyira remeg,
olyan
bizonytalan!*

*Mint a kapualjban
megbúvó
hajléktalan.*

*Szétszedek darabokra
mindent!
A szavakat. A szavakat.*

*Márványtáblát gyúrok, és kivések,
hogyan elfödje végre
az arcomat.*

*És akkor csend lesz
bennem is,
meg a külvilágon,*

*és véget ér majd
akkor
a pusztulásom.*

LANCZKOR GÁBOR

Egy dél-alföldi fuvolistalányhoz

Egymásra tapasztjuk fülünk: te bal,
én jobb fülkagylómat és hallgatózunk.
Nem tudja tört hanghullámaival
a másik fülünkbe kívülről beszüremlett ózon-

dús utcazaj túlkiabálni:
egymásra tapasztva a befelé
leszűkülő két porckagyló kettősfugányi
folyamatos zúgása éppen úgy a tengeré,

mint amikor az alsó ajkaddal a fuvolán
egész felsőtesteddel ráhajolva
megtámaszkodsz elmozgó vonalán

és a megfűjt hangok között kiolva-
dó szüneteid sisteregnek.
Nekinyomom a fülem a fülednek.

Itthon. Egy perzsa szőnyegre

Ahogy a házat cipeli egy éticsiga,
akként spirálos
az égig a
nyelvem, akként viszonyul barna koponyámhoz.

Szájüregemben nyálasan csúszkálva föl-le.
Hebegi ezt.
Le van földelve,
ha földet ért húst érint egy nyelvhúsnyi test.

*Szilárdan állva mind a két pucér talpammal
magam alatt a földet a szőnyegemen
kétszeresen
is kitakartam.*

*Van egyszer a talpam helye. Körötte szőnyeg.
Oda ülök.
Úrból előleg,
nyelvem alatt vörösbe csomózott gölök.*

Itthon. Egy kínai tekercsfestményre

*A nagy fahíd teknőshát-domborulatán
lehúzom utolsó előtti korty borom,
utolsómat kilötytyintem, vigye az ár.*

A csapszékek, a szentélyek, a dobtoronny

*körül immár egész tömeg jár-kei folyó
ügyletei útján így tíz óra felé,
hajó jön, öt alak egy bárkát a folyó
fővenyéről vontat a kikötő felé.*

*Keményen állnak csontos törzseik fölött
a fűz-koronák lombjuk vesztett szálai.
Hátrálna, mint egy állat, törzseik között
egy kiolvashatatlan kusza valaki,*

*akár a tekercs tetején az égi sáv
csapásán sorban álló kalligráfiák,*

– Hallod a szélben csattogni a gallyakat?

bele az éjbe, amely úr, nem térfogat.

BORA ĆOSIĆ

Mások

Van egy olyan elképzelés, hogy a kicsi lényt vonzza a külvilág, alig várja, hogy kijuthasson az utcára és ott futkározhasson. Ez elég nagy tévedés. A családom áttelepülését Zágrábból Belgrádba 1937-ben, öt éves koromban, valóságos katasztrófaaként éltem át. Nem értettem a szüleimet, miért tették ezt. Addig megvolt a saját gyereksarkom, autonóm kazah köztársaságom a szülői házban, a kerttel körülvett egyemeletes épületben, és sehová sem kíváncsoztam onnan. Hiszen a gyermeki lény ebben a térben is létre tudja hívni saját alpesi látomását és saját ukrán rónaságát, mi szüksége volna egyébre. Erre nagydarab emberek jönnek, az összes székünket felrakják egy nagy kocsira és elviszik, ki tudja, hová. Két zajos belgrádi utca kereszteződésébe, három emelet magasságba, ahol fülsiketítő az utcazaj, számtalan lakó nyüzsgő, és számomra eladdig ismeretlen sietség uralkodik.

Minden költözködés száműzetés egy másik világba, idegen emberek közé. A gyermek Lukács nem köszönt a házuk vendégeinek, úgy vélte, nem ő hívta őket, semmi köze hozzájuk. Ugyanígy nem volt nekem közöm a szüleim döntéséhez, hogy másutt folytatják életüket, engem senki sem kérdezett erről. A gyermeki lélek is csak egy batyu, amit a többi holmival együtt feldobálnak az óriási kamionra, zöttyen, ahová zöttyen. Odazöttyent gyerek voltam, életünk új garnizonjába átvezényelt kicsi lélek, és ez ellen nem volt apelláta. Mert a gyerek a legalsó sarzsi a család katonai hierarchiájában, és némán köteles alávetni magát a felsőbb hatalom utasításainak.

Anyám az új házban kicsomagolta a holminkat, és szétrakosgatta az új térben, megpróbálta újra létrehozni a régi elrendezést. Ez nem sikerült. Mert másutt voltak az ablakok, kicsit magasabb volt a mennyezet, valami minduntalan elárulta, hogy nincs visszatérés a régihez. Mama az új térben sürgölődve folyton egy-egy fotelba ütközött, megváltoztak létezésünk dimenziói, és aminek ugyanolyannak kellett volna lennie, az is másmilyennek bizonyult.

Örültem, hogy a felnőttek is látják, mi történt. Hogy olyasféle kínos fordulat állt be, mint amikor egy süllyedő hajó utasai sebtében egy tutajra szállnak át. A másik helyre átköltözködő embereket hajótörötteknek látom. Átázva és kimerülten kievickéltek a partra, és most ott fekszenek a fövényen a napsütésben, és próbálnak feltápáskodni. Lehet, hogy ez a másik vidék paradicsomi sziget, mégis új és idegen. És eltelik egy kis idő, amíg ráeszmélünk, hogyan kerültünk

a dolgok efféle új bőségébe. Arra emlékszem, hogy anyám töprengve ül az asztalnál, sorra veszi, mi mindent kell tennie, hogy helyreálljon napjaink korábbi rendje, az egész sorsunk.

Megértettem, hogy valahol a közelben mindig is létezik egy másik élet, mely gyökeresen különbözik a régi életünktől, már-már az ellentéte annak. Mintha ez az élet tartalmazna valami önmagával ellentéteset, és elég egy fordulat, hogy az a másik, mélyben rejtőző kép megmutatkozzon. Ez azt jelenti, hogy ugyanezek a szekrények, könyvespolcok és papa foteljai egy másik változatot zártak magukba, mely csak az alkalomra várt.

Az utcán is ugyanez volt a helyzet. Mert amikor sétálni mentünk a szüleimmel, rá kellett eszmélnem, hogy nincs többé az ismerős park, a villamossínek és az alacsony házak a túloldalon, hanem egyszer csak egy folyó bukkant fel rengeteg hajóval, átellenben pedig egy hatalmas síkság, mintha egy másik, áttekinthetetlen és ismeretlen világ virradt volna fel. Össze kellett szednünk magunkat, hogy megtaláljuk a főutcat, és ezzel mintegy a jövőbe vezető utat. Elképzeltem, hogy ezek ugyanazok a zágrábi házak, csak máshogyan, más fényben látjuk őket; hogy ebben a városban minden a régi anyagból készült, csak újraépítették, mint egy földrengés után. Csupáncsak az utcák elrendezésén változtattak, és nekünk újra meg kellett tanulnunk, mi merre van ebben az új városban, és az életben is. Az öt éves, kicsi lény amúgy sem tudja, merre, de az anyjának tudnia illik, abban bíztam, hogy majd ő megmutatja a helyes utat.

Aztán barátok jöttek hozzánk, apa munkatársai, vidám, fiatal emberek, de valahogy furcsán beszéltek, és az addig jól ismert nyelvet egyszerre csak félig-meddig értettem. Mintha bolondok házába kerültem volna, mindenki ugyanúgy beszélt, mint addig, és mégsem, mintha két nyelv létezett volna, amelyek beszéd közben összeütköztek egymással, ez volt az első leckém a szerb és a horvát nyelv közötti, mégoly csekély eltérésekből. Ezen az új félnyelven beszéltek a péknél, a hentesnél és az illatszerboltban, ahová mama magával vitt, mi meg hajtogattuk a magunkét a tegnapi nyelvünkön. Azt hiszem, a hátunk mögött kinevettek minket. Azon töprengtem, melyik az igazi a két nyelv közül, és ezt ki fogja megmagyarázni nekünk. Mert egy közegnek, egy utcának, az utca egy házának mindig van hivatalos nyelve, és vannak félig-meddig eltérő dialektusai.

Volt két kis barátnőm, oroszok voltak. Az apjuk órásként dolgozott, az anyjuk meg csak főzte a teát, amit orosz módra, tányérból ittunk. Ezen az új környéken mindenütt voltak oroszok, mindegyik sajátos foglalkozást űzött. Vagy órákat javított, vagy betűket rakott a nyomdában, vagy zongorát hangolt. Lassacskán felfogtam, hogy szükség van más emberekre, akár oroszokra is, hogy ezt a sokféle mesterséget űzzék. A szomszédban lakó orosz nők gyönyörű kalapokat gyártottak, meg titokzatos lámpaernyőket, amelyek új megvilágításba helyezték a helyiségeket. Rémesen kicsavarták a nyelvet, mintha kényeskednének vagy kicsit részegek volnának. Voltak magyarok is. Főleg vízvezeték-szereléssel foglalkoztak,

és a villanyhoz is értettek kicsit. Az élet másmilyen lett, zavaros, és mégis vidám. Egy kicsit félttem, hogy teljesen elmerülünk az idegenek között, mert a mamám is elkezdett valahogy kicsavarva, új, belgrádiás módon beszélni.

Aztán észrevettem, hogy nagyon sokféle módon lehet beszélni ugyanabban a városban, és különféleképpen lehet viselkedni is. Egy fodrász, aki átellenben lakott, szeretett meztelenül járkálni a lépcsőházban, a környékbeli lányok sikoltottak a rémülettől, vagy talán az élvezettől. Egy kövér hivatalnok egy emelettel fölöttünk folyton kiment az erkélyére, leengedte a nadrágját, és durrogatva kiereztette a beleiből a gázt, hogy a szemközt lakó szabót bosszantsa. Mama figyelmeztetett, hogy ne törődjek ezekkel a dolgokkal, de én úgy éreztem, hogy mindent számításba kell venni, ami körülöttünk van. Azon tűnődtem, hány különféle ember létezik a világon, és mivégre. A gyerekszobám kis köztársasága körs-körül felfeslett, a világ hívatlanul betódult az életembe. Nagyon megértem a kis Lukácsot, az idegenek minden gyereknek az idegeire mennek, nemcsak annak, aki a legnagyobb európai filozófusnak készül. Számtalan asszonyosság érkezett látogatóba anyámhoz akkoriban, hihetetlen mennyiségű hülye és unalmas eseményről számoltak be, ami órákig tartott. Aztán a felnőttek késő estig kártyáztak, ami merő esztelenségnek látszott egy fiúcska szemében, de még sokkal rosszabb volt, hogy ezek az asztalunkat körülülő emberek idegennek, ismeretlennek látszottak, a korszak másféle lakóinak, akkori életem merőben véletlen kortársainak tűntek.

Azok is másmilyenek voltak, akik egy darab kenyérért kopogtattak be hozzánk. Anya egy tányér levest adott nekik, meg egy nagy ólomkanalat, amit külön a koldusok számára tartott. Akkor aztán leültek a lépcsőre, és eszegették a nekik szánt ebédet ezek a másmilyen emberek, akik nem terített asztalnál esznek, létezik tehát egy egész világ olyanokból, akik lépcsőházakban, pincékben vagy egyszerűen az utcán ebédelnek, maguk alá húzott lábbal, rájuk is úgy néznek, mint az idegenekre, mintha létezne egy egész nemzet, a szegényeké, ismeretlen országban született nyomorultaké. Nem értettem ekkoriban, hol lehet ez az ország, és hogy kerülnek onnan ide, miközénk. Anyám mindig nagyon figyelmes velük, mintha a miénket nem, csak a saját koldusnyelvüket értenék. Ezért aztán rövid mondatokat mond nekik, hogy minél könnyebben megértsék, mintha beteg volna az agyuk. Egy hétköznapi ember nem képes megérteni, hogyan jut odáig valaki, hogy a lépcsőn, a más tányérjából és a más kanálával kelljen ebédelnie, a külön neki tartogatott, nehéz ólomkanállal. Mintha ez az állapot egy ismeretlen betegség műve lenne, valami szegénykór, amit ki tudja, hol szedtek össze. Mintha a szegénység is úgy terjedne az addig egészséges és normális lakosság körében, mint a himlő vagy a köhögés. Engem vonzottak ezek az emberek, mert mindig tréfálkoztak velem, amikor előbújtam anyám háta mögül az ajtóban. Amellett reméltem, hogy amint végeznek a levessel, előadnak egy mutatványt csak nekem, kézen állnak, vagy eljátszanak valamit papírba csavart fésűn. Fag-

gattam anyámat, mikor leszünk szegények mi is, mert úgy véltem, hogy akkor sokkal érdekesebbek leszünk a magunk és mások számára is.

Aztán felfigyeltem azokra a nagyon sovány diákokra, akik a szobánk sarkában összebújva sugdolóztak a fiatal nagynénémmel, később meg halkan egy dalt énekeltek, talán oroszul. Gondoltam, hogy ez tilos. Mama egy idő után mama kivitt a szobából, észrevettem, hogy valaki folyton megpróbál elválasztani a valóságban zajló legérdekesebb eseményektől, amelyekben bizonyos más emberek fontos és érdekes szerepet játszanak. Most, amikor végre érdekelni kezdett a mások élete, éreztem, hogy erővel megpróbálnak engem elkülöníteni a másik szobában, és mihelyt ez sikerült, ott a zárt ajtó mögött kezdetét veszi az érdekes, titokzatos, más-milyen életük. Nem tudtam, hogyan érhetném el, hogy legalább néha beengedjenek abba a szobába, ahol a más-milyen élet zajlik. Később neszét vettem, hogy ez a város különböző részein folyik, rejtett zugokban és elsötétített szobákban gyakran ülnek együtt nagyon fiatal emberek, lehalkított hangon olvasnak fel zsírosra fogdosott, aláhúzatással tarkított könyvekből, aztán megállapodnak, ki tudja miről, és ki ellen. Ezáltal bebizonyosodott, hogy két teljesen külön világ létezik, az egyik, amelyik kávéházakban ül, az utcán járkál és ügyeket intéz a hivatalokban, és a másik, a titkos körök rejtett világa, amelyik arra készül, hogy ezt az egész kávéházban és hivatalban üldögélést, ezt az értelmetlen utcai sétálgatást a levegőbe röptse, és a legmagasabb épület tetejére kítűzze azt a vörös zászlót, amit én nem értek.

A háború előtti években gyermeki lelkemnek az marad, hogy egyre inkább bezárkózzon mások előtt, szeszélyessé és hallgataggá válok, mintha nekem is volna egy konspiratív sejtem, saját köröm, amelyben önmagammal szövetkezem, hogy végrehajtsam az élet legfontosabb fordulatát, a felnőtté válást. Ebbe később olyan emberek avatkoznak bele, német megszálló katonák, orosz felszabadítók, akiknek nem csupán a nyelve különös, hanem a megjelenése, a szokásai és a gondolkodásmódja is.

A kommunizmus idején ismét másféle, meglehetősen zárkózott, szigorú emberek bukkantak fel. Miután elfoglalták irodáikat, parancsnokságaikat és minisztériumaikat, nem volt könnyű a közelükbe férkőzni, a lakosság, a hétköznapi emberek egy ideig kitértek előlük, amikor pedig elkerülhetlenné vált az érintkezés, polgártársaim az ismert hízelkedő modorhoz folyamodtak. A polgári osztály két szélsőségbe esik, vagy állig begombolkozik a másikkal szemben, vagy, kedvezőtlen körülmények között, előveszi ezt a pragmatikus, hazugul alázatokodó hangot. Fiatalkoromban így vált világossá, hogy közös történelmünkben ismét egy addig ismeretlen embertípus jelent meg: kissé felfuvalkodott, látszólag magabiztos személyeké, akik valójában szüntelen feszültségben éltek, mintha egyáltalán be sem fejeződött volna a háború, és bármelyik pillanatban tüzet nyithatna valaki egy sarok mögül. Megismerkedtem néhányval közülük, az egyik jobban szeretett a földön aludni, a másik soha nem vetkőzött le éjszakára, csak

a csizmáját húzta le. Azt hiszem, ezek az emberek attól féltek, hogy csak ideiglenesen élnek a városban, váratlanul bármikor más parancsot kaphatnak, vagy repülőgépek bombázhatják a várost, akármi megeshet, nem szabad tehát levetkőzni éjszakára.

Később ez a kép lassan változni kezd, onnan kezdve, hogy az egyik ilyen jövevény feleségül veszi a fiatal nagynénémet, otthon is elkezdődik a keveredés, mint sok más családban. A mások lassacskán a közös élet részévé válnak, még ha fenn tartják is szigorukat és némelykor elutasító magatartásukat környezetükkel szemben. Ekkortájt a polgárság egy része is átalakul ilyen másfajta emberré, a jó házból való lányok, elkülönülve a hétköznapi világtól, ezredeseikkel, igazgatóikkal és minisztereikkel átköltöznek az új hatalom, a luxus és a privilégiumok azilumába, a Milovan Đilas által leleplezett új osztály élni kezdi elkülönült életét. Arra emlékszem, milyen üres volt ekkoriban a főváros, különösen nyaranta. Amikor a tábornokok és újdonsült hölgyeik a zárt üdülőhelyeken, a jövő számára fenntartott paradicsomi tájakon tartózkodnak, az elszegényedett és gazdátlan maradék népség pedig az izzó nyári utcákat rója, ahol semmi sincs. Lassan nő az emberek elégedetlensége, az egyenlőség álma összetört, a pokol a többiek. Ezt nem valami reakciós hirdette, hanem a baloldal jelentős írója, Sartre.

Kiderült (akkori önmagam számára is), hogy az emberi sorsnak, mindegyiknek külön-külön, megvan a maga egyedi értelme, amiképpen minden emberi test a saját egyedi szagát hagyja maga után. Ez megtestesülésem védjegye, amiképpen a saját eszméim sem illenek senki máséhoz.

A legkorábbi időktől emlékszem erre, a gyanúra mások részéről, amit már egész fiatal lényként éreztem megnyilvánulni magam iránt. Kisiskolás koromtól észrevettem társaim különbözőségét, mindegyik külön földrész volt, bajosan lehetett ezt a miniatűr világot néhány párhuzamos padsorban elrendezni. Volt néhány csodálatos tárgyam, apám külföldi ismerősétől kaptam egy különleges író-táblát, nem fekete volt, amihez kréta kell, hanem fehér, és közönséges ceruzával lehetett írni rá. Ez a tábla hatalmas irigységet váltott ki társaimból, akárcsak a kabátka, amit egy amerikai rokonuktól kaptam. Arra a tiszta fehér táblára, fekete vonalakkal, mintha egy zászlóshajó köteleiből formálták volna ki, fel volt írva a sorsom, a különállás. De a leglényegesebb az volt, hogy bár egy évvel korábban kezdtem az iskolát, tudtam már írni és olvasni, és ezzel eldőlt, hogy sorsom a kiközösítettség lesz. Másik városból jöttem, szerény kereskedősegédi családból, de balszerencsémre tudtam azt, amit mások nem, ami társaimból leírhatatlan dühöt váltott ki. Az osztályunkba járt a belgrádi tanácselnök kövér kislánya, luxuskocsival hordták reggelente, a szája mindig maszatos volt a reggelire evett tojástól, az ódium mégis nekem jutott, az idegenből érkezett kis gnómnak, aki már az első nap ismert minden betűt. Más voltam a számukra, és ők is az én számomra. Azon az ismeretlen anyagból, valószínűleg műanyagból készült táblán ott állt az életrajzom, egy részben saját neurózisa, részben a világ általános pszichopatoló-

giai állapota miatt elidegenedett lényé. Mert a világ bolond, hiszen a bolygószerte megannyi fejben kavargó millió eszme egységes és egyeztetett rendszer helyett csak általános skizofréniát eredményez. „A mai társadalomban”, írta Pessoa, „nem lehetséges, hogy egy embercsoport, legyen minden tagja mégoly jó szándékú és kizárólag a szabadság megvalósítására törekvő, közösen cselekedjen, és ne zsarnokságot hozzon létre, ne semmisítse meg a gyakorlatban mindazt, amire elméletben törekszik, hogy szándéka ellenére ne rombolja le a lehető legteljesebb mértékben azokat a célokat, amelyeket elérni igyekszik. Arra volna szükség, hogy mind közös célért munkálkodjunk, de külön-külön.” Nabokov, a keserű humorista ismeretlenül is megtoldja ezt a maga május elsejei jelszavával: „Világ proletárjai, oszlojtatok!”

Az egyes emberi esettel, mint az enyém, az a baj, hogy a mások többen vannak, mint én magam. Így aztán sorsom további alakulása folyamán a mensevik státust, kisebbségi helyzetemet kellett rögzítenem. Mint minden egyén, én is a kisebbségi frakció hangja vagyok az egyformaság hatalmas szovjetjében. És senki nem képes a kollektív vélemény Leninjét túlharsogni a maga gyöngye esetével a karzatról. Ez az érzés később még erősödött. És kisebbségi létezésem egyre nehezebbnek bizonyult egy olyan közösségben, amelyik nagymértékben közös álláspontokhoz ragaszkodott. Így mássá, semmire sem való szakadárárá, disszidensé váltam a többiek számára.

Azonban abból, hogy kisebbségben vagyok, mondta Krleža, a horvát költő, még nem következik, hogy nincs igazam. Ellenkezőleg, a legújabb történelem éppen arról tanúskodik, hogy a bolsevik sokaság gyakran téved.

DAVID ALBAHARI

Miért?

Mikor jól besötétedik, papucsot húzok és kimegyek. Kisváros ez, már este kilenc-kor senki sincs odakint. Órákig járhatom az utcákat, déltől északig és vissza: senkivel sem fogok találkozni.

*

Egyszer a pópa várt a templom előtt. Megkérdezte, mit keresek kint ilyen későn, teljesen egyedül. Sétálok, feleltem. És nem félek? Nem félek. A pópa megcsóválta a fejét és hallgatott; azt hittem, nem fog többé megszólalni. Éjszaka vigyázni kell, mondta végül. Vállat vontam, és vártam még egy kicsit, de amikor láttam, hogy mindössze ennyit akart mondani, sarkon fordultam és elmentem.

*

Addig mentem, míg ki nem értem a városból. Átmentem a hídon, és amikor megfordultam, a város nem volt sehol. Elfödte a köd, amelyik szürkületkor szállt föl a folyóról. Megint arrafelé fordultam, amerre mentem: ott nem volt köd, az út épp csak egy kicsit volt nedves, és tisztán látszott, míg be nem kanyarodott az erdőbe. Ott belevesztett az árnyékba. Léptem még kettőt-hármat, aztán megálltam. Egyszer majd tovább megyek, gondoltam, de nem most. Éreztem, hogyan feszülnek meg a szálak, amelyek a hídhöz és a házakhoz kötnek, és lassan, de biztosan húznak vissza a városba. Nem város ez, mondta egyszer a barátom, Muhamer, hanem egy nagy falu. Mindegy, mondtam, legyen, ami akar, egyszer úgyis elmegyek innen. Néztam a kanyart, és megpróbáltam elképzelni, mi van mögötte. Nem sikerült.

*

Nem számít, merrefelé megyek: előbb vagy utóbb felbukkan a pópa. Alszik egyáltalán, vagy mindig ébren van, mint én? Hallgat, néz, és simogatja a szakállát, ami még ki sem nőtt neki. Talán azt várja, hogy kérdezzek tőle valamit? Töröm a fejem, de egy kérdés sem jut az eszembe. Sajnálom, mondom. A pópa nem felel.

*

Először a pék nyit ki, aztán a trafik, majd a hentes, és végül a fűszeres. Viszont ugyanakkor zárnak be, kivéve a trafikot, ahol néha éjfélig is világosság van.

*

Megint elmegyek a hídig, és nézem a kanyart. Ha összeszedném a bátorságomat, és elmennék egészen az út görbületéig, nem lepne meg, ha a pópát látnám meg ott. Megpillantom, ha most megfordulok, gondolom, de amikor megteszem, nincs ott senki.

*

Sétáim tekervényes útvesztővé válnak, egyetlen célom: elkerülni a pópát. Emiatt sokszor bozóton, díszsövényeken török át, útmenti árkokba térek le, fákra mászom, sötét kapuboltokba húzódok, árnyékban álldogálok, parkoló kocsik mögött kuporgok. Sikerült elkerülnöm a pópát, ellenben más kellemetlenségek érnek. Például belefutottam Mladenba és Velimirbe, akik nyögdecselve és halkán káromkodva valami fadobozt ástak ki a földből, mindjárt a Kultúrház mögött, és száz méterrel arrébb vitték, a kis városi park szélén ásott gödörhöz. Amikor megláttak, a dobozt majdnem kiejtették a kezükből, de rögtön összeszedték magukat, és azt mondták, hogy Tomislavot, az állatgyógyaszter főnöként ugratják, vagy két hete elvittek tőle egy csomó gyógyszert meg vegyszert, és most két-három naponként más helyen ássák el, ő meg még mindig nem vett észre semmit. Felajánlották, hogy segítek nekik, amit én szívesen megtettem, lévén hogy a pópa nem volt a láthatáron, és különben sem volt semmi más dolgom. Nehezek ezek a gyógyszerek, mondtam nekik, és sajogtak az ujjaim, ők meg nevettek. Kicsit ideges nevetés volt, de hát késő éjszaka minden nevetés ideges egy kicsit, gondoltam hazafelé menet. Valahonnan kakaskukorékolás hallatszott, és hamarosan felhasította az eget a hajnal első sugara.

*

Tegnap elhatároztam, hogy követek egy lányt. Nem láttam őt korábban, és feltételeztem, hogy nem a városunkból való, hanem valamelyik szomszéd faluból vagy kisvárosból költözött ide, hogy az egészségügyi főiskolára járjon. A fűszeresbolt kirakatán keresztül pillantottam meg, és mindjárt meg is torpantam attól, ahogy az ajkát nyalogatta. A pénztár előtt állt a sorban, és a fényes fémpénzekkel teli tenyerét nézte. Háta fordítottam a kirakatnak, egy telefonpóznának támaszkodtam, úgy, hogy a szemem sarkából lássam a fűszeresbolt bejáratát, megvártam, amíg kijön, aztán lassan követtem. Néha hagytam, hogy tíz lépésnyire megelőzzön, máskor közvetlenül a háta mögött voltam, egyszer, a gyalogátkelőn, még elé is vágtam, de valamilyen megmagyarázhatatlan módon mindvégig a látóteremben maradt, míg oda nem ért a házhoz, ahol gyanúm szerint lakott. Az egyik emeletes ház volt azok közül, amiket néhány évvel korábban a hadsereg építtetett, hogy oda költöztessék a tiszteket meg más katonákat a kaszárnnyából, a város széléről, de a másíkról, nem arról, ahol a híd van, meg az út a kanyarral. Vártam egy ideig, de a lány nem jött ki az emeletes házból, ami azt jelentette, hogy vége a kísérgetésnek. Ugyanazon az úton tértem vissza, amelyiken jöttem,

egészen a fűszeresig. Közben besötétedett, és az utca túloldaláról is látni lehetett, hogy a fűszeres bezárt. A trafikban viszont még mindig világos volt.

*

Kerestem Muhamert, hogy megkérdezzem, ismeri-e azt a lányt az emeletes házból, de őt sem sikerült megtalálnom. „Mintha a föld nyelte volna el”, mondtam a fűszeresbolt előtt, ahol Lazarral és Nemanjával söröztünk. Lazar böfögött és fin-gott egyet, Nemanja meg röhögött és azt mondta: „Muhamer hív”. És csak ne-vettek, míg oda nem vágtam az üveget az úttesthez, hogy ezer darabra tört.

*

Nem olvasok újságot, nem nézek tévét, a világot tapasztalatból ismerem, na meg hallgatózásból. Például megállok a piacon, két stand között, mintha meg akarnék nézni valamit, a szárított szilvát vagy a diót, vagy a németországi csokoládét, ami számomra érthetetlen módon kerül a mi piacunkra, és közben gyűjtöm a beszél-getésfoslányokat, a töredékeket, amelyek lassacskán megvilágosodnak, bár van, amelyik inkább elhomályosodik, a különböző vallomások, amelyek közül a leg-fontosabbak suttogva hangzanak el. Ezek a legjobbak. Így tudtam meg például, hogy a hentes segédjének házasságon kívül született gyereke, bár azt nem tudni, hogy hol, és hogy a trafikosnak valami betegsége van, amitől reszket a keze. Egy-szer csak azt vettem észre, hogy egyre többen beszélnek suttogva a piacon, és sza-vaikat különféle mozdulatokkal és fintorokkal kísérik, mintha a nyelv hirtelen fö-löslegessé vagy megbízhatatlanná vált volna, vagy mind a kettő, ahogy az már lenni szokott. Egyesek olyan halkán sutyorogtak, hogy már nem is hallottam őket, mások meg olyan ügyekről és személyekről sugdolóztak, akikről és amikről azt sem tudtam, mi fán teremnek. A világ változóban volt, semmi kétség, bár nem értettem az okát, és először arra gondoltam, ezért jár az a pópa olyan el-bizakodottan a nyomomban: a világ változáson esik át, és valószínűleg szeretné elmagyarázni nekem ezt a változást, vagy bátorságot akar önteni belém, vagy amit már a pópák csinálni szoktak, amikor egy világ szétesik, és elkezdődik egy másik.

*

Baszom a pópádat, hogy jut eszedbe engem kérdezni róla? Ezt mondta a nagy-néném fia. A nénémet egy horvát őrnagy vette el, és az egyik olyan emeletes ház-ban laktak. Az őrnagytól, beszélnek, féltek és rettegtek a katonák, de otthon egy mákszemnél is apróbb volt. Az unokatestvérem is így bánt vele: úgy viselkedett, mintha az őrnagy, az apja, nem is létezne. A nyitott ajtóban álltunk, és a lakásból kihallatszott a tévéhíradó szörnyű vartyogása. A nagynéném fia bedugta a fejét az ajtón, és odakiáltott az apjának, hogy azonnal halkítsa le azt a szart, mert ha nem, ordította, akkor valakinek majd meg kell ennie. Nem hittem a fülemnek. Habár amióta a sugdolózás elhalkult a piacon, egyébként sem hittem már a fü-

lemnek, mert még amikor hallottam is, mit beszélnek, akkor sem értettem. A nevek úgy röpködtek az emberek szájából, mint ősszel az elszáradt levelek, és akár csak a levelek, mind egyformák voltak, és emiatt nehezen megjegyezhetők. A nagynéném fia a végén azt kérdezte, akarom-e, hogy elverje a pópát. Miért, kérdeztem, hát semmit sem ártott nekem. Éppen azért kell most elpáholni, mondta az unokatestvérem, mert utána, amikor már megtette, semmi értelme a verésnek. Bement a lakásba, és már csukta be az ajtót. Megértetted? – kérdezte. Igen, mondtam, aztán amikor már becsukta az ajtót, behunytam a szemem, és azt suttogtam: Nem.

*

Elképzeltem, hogy mellette megyek, és arról beszélek neki, mi az élet lényege. A mondataim úgy folynak, mint a méz, ő meg, nem is leplezve csodálatát, a szeme sarkából néz, és néha hátra simít egy tincset a homlokából. Gondolataimban a hídig megyünk, aztán át a hídon, megfogom a kezét, és elmegyünk a kanyarig. Ő megtorpan, de én óvón magamhoz vonom, átölelem a vállát, és megteszem az első lépést, aztán a másodikat, a harmadikat, és így, lassacskán, lépésről lépésre, elmerülünk a sötétségben.

*

Egy éjszaka, amikor egy fának támaszkodva ácsorogtam az emeletes házuk kapujával szemben, elnyomott az álom. Nem tudom, hogy csalt törbe az álom, de egyszer csak felriadtam, és nem tudtam, hol vagyok. Az eget fellegek borították, sűrű éjszakai sötétség volt, és kellemetlen, meleg szél fújt. Aztán halk zajt hallottam, ropogás, kaparászás és fémes zörgés keverékét, és a földhöz lapulva elindultam arrafelé. Valahol félúton meg kellett állnom, mert elemlámpa fénye villant. Két fejet láttam, a kaputelefon gombjai mellé írt neveket vizsgálgatták. Pontosabban a feliratokat tartalmazó fémlap hátoldalát, ahonnan tarka drótok vezettek a kapu melletti üregbe. Leguggoltam, és egy bokor mögé rejtőztem. Nem láttam az arcukat. Az egyiknek szögletes volt a feje, pont mint Tomislavnak, az állatgyógyaszterár főnökének, de ez alacsonyabb volt, a másikkal pedig biztosan nem találkoztam még. Az elemlámpa felgyulladt és kialudt, fojtott beszédük összekeveredett a többi zajjal, én meg hirtelen megint elálmosodtam, le kellett ülnöm, fejemet a térdemre hajtottam. Amikor újra kinyitottam a szemem, hajnalodott. Azok ketten eltűntek, és a névjegyzék szabályosan világított a helyén. Oda mentem és figyelmesen megnéztem. Semmi sem árulkodott arról, hogy az éjszaka folyamán valaki babrálta. Megpróbáltam elképzelni egy csavarhúzó, és egy idő múlva meg is jelent valahol bennem: jól láthatóan, egy polcon, egy kalapács-hoz támasztva, sárga, átlátszó nyele volt, rajta a gyártó jele. Most már csak meg kell állapítanom, hol van, mondtam a tisztnek, aki éppen kijött az emeletes házból, és el kell mennem érte. Mit keresek, kérdezte a tiszt, és miért. Határozatlanul kézmozdulatot tettem. Kell egy csavarhúzó, hogy megnézzek valamit, mondtam.

tam. Nem működik a lépcsőházban villany, mondta a tisztt. Bizony, mondtam, nem működik a lépcsőházban a villany. Akkor nem kell hazáig mennem szerszámmért, mondta a tisztt, nyugodtan menjek föl a lakásába, tizenkettes szám, a harmadik emeleten, és mondjam meg a lányának, hogy ő küldött a csavarhúzóért. Értem, mondtam, és teljesen megdermedtem. Pihenj, oszolj, mondta a tisztt, és elment.

*

Nem indultam rögtön a csavarhúzóért. Megint elálmosodtam, leültem a sarokba, összehúzódtam, hogy minél kisebb legyek, és elaludtam. A postásról álmodtam. Egy táskát vitt, amiben nem voltak levelek. Mindet kihordtam, mondta mentegőzve, semmim sem maradt számodra. Még egy képeslap sem, kérdeztem, vagy egy levelezőlap? A postás felemelte és felfordította a táskát. Valóban, semmi sem hullott ki belőle, még egy papírfecni sem. És mihez kezdesz most, kérdezte a postás, hogy senki sem ír neked? Majd csak boldogulok, mondtam. Ideje felébrednem, ideje felébrednem, mondogattam magamban, és tényleg felébredtem. A postás eltűnt, helyette kisebb-nagyobb embercsoportokat húztak el az emeletes ház előtt, mind egyfelé tartottak. Nyújtózkodtam, felálltam, és fölmentem a harmadik emeletre.

*

Az emeletes ház folyosóján alig elviselhető csend uralkodott. A legtöbb ajtó előtt, a lábtörlőn, papucsok váraakoztak, némelyik szépen elrendezve, némelyik csak úgy odadobva, mintha tulajdonosaiknak sürgős lett volna bemenni a lakásba és becsukni maguk mögött az ajtót. A tizenkettes számú lakás ajtaján sárgaréz tábla volt, rajta a név: S. Kulenović, a JNA tisztje. Kinyújtottam a kezem, és az ujjam hegyével kitapogattam a betűk vájátát. Aztán a mozdulatot folytatva végighúztam ujjamat az ajtón, míg a csengőgombhoz nem értem. Megnyomtam, és trillázó hang hallatszott, olyan, mint a madárcsicsergés. Ez tetszett, megint megnyomtam a gombot, és megint, és hallgattam a nem szűnő csicsergést. Belülről felcsattant egy hang, és sarkig kitárult az ajtó. Az istenért, mondta a lány, mi történt, tűz van? Még egyszer megnyomtam a gombot, aztán hagytam, hogy lehulljon a kezem. Mi történt, kérdezte megint a lány, miért estél neki így a csengőnek? Ha az első pillanatban kételkedtem is benne, most már biztos volt: az a lány állt előttem, a fűszeresboltból. Mondtam, hogy a csavarhúzóért jöttem, az apja küldött, valamit ellenőriznem kell lent a kapcsolószekrényben. És ő hol van, kérdezte a lány, miért nem jött veled? Vállat vontam: Talán munkába kellett mennie. A lány félrehajtotta a fejét, hogy jobban szemügyre vegyen: Munkába, kérdezte, hát hol élsz te? Ez már nehéz kérdés volt, nem tetszett nekem, ezért sarkon fordultam és lementem a lépcsőn. Hé, kiáltotta a lány, és a csavarhúzó? Majd eljövök holnap, mondtam, és elkezdtem hármassával venni a lépcsőfokokat. A postás mégiscsak túl korán ébresztett fel: fájt a fejem.

*

A város egyik végében egy kopaszodó, bajuszos, mogorva ember beszélt. A város másik végében meg egy másik, fekete hajú és szakállú, nagy szemüveget viselő ember. Nem hallgathattam mind a kettőt, hanem szüntelenül ide-oda kellett járkalnom, de míg a város egyik végéből a másikba értem, mindent elfelejtettem, úgyhogy a végén a fáradtságon kívül semmi sem maradt az egészből. Igaz, mind a két helyen voltak suhancok, akik nevettek, amikor kifulladásra és megizzadva odaértem, habár voltak olyanok is, akik ferdén néztek rám, és az egyik egyszer hangosan azt mondta, mindenkinek el kell döntenie, hova tartozik, és senki, ez az ütődött sem ülhet egy seggel két lovon. Oda akartam menni hozzá, hogy megmondjam neki, mit gondolok a lovairól, de akkor a szemébe néztem, és inkább nem, ilyen szemekhez nem megy közel az ember, mondtam magamnak, és nem mentem oda.

*

Másnap este, amikor már jól besötétedett, a csavarhúzóval felfegyverkezve elindultam az újtelepre. Árnyéktól árnyékig haladva időnként más emberek körvonalait láttam. Az éjszaka valamikor csak az enyém volt, és nem tetszett nekem, hogy most osztoznom kell rajta. Ha nincs nálam a csavarhúzó, mindeképpen odamegyek valamelyik körvonalhoz, és megkérdezem tőle, mit keres idekint ilyen késő éjszaka. Mindenesetre, mondtam a csavarhúzónak, óvakodni fogok a körvonaltól, ahogy a pópától is óvakodom. Olyan idők jönnek, mondtam a csavarhúzónak, hogy senkinek sem hihetünk többé. A csavarhúzó rám nézett. Ne kérdezd tőlem, mondtam neki, hogy honnan tudom. Vannak dolgok, amiket egyszerűen tud az ember, mondtam neki, ennyi az egész.

*

Az újtelepen nem volt senki, egyetlen ablakban sem volt világosság, mégis úgy éreztem, sok tekintet szegeződik rám. Ez nem tetszett. A csavarhúzót szorongatva átmentem a telepen, és eltűntem a sötétben. Aztán csak általam ismert ösvényeken visszatértem, meghúzódtam a sűrű árnyékban, és nem mozdultam. A csönd egyre hangosabb lett, de én türelmes voltam, megvártam, amíg elviselhetetlenül hangos lett, akkor felálltam, és macskaként árnyéktól árnyékig lopódzva az emeletes ház kapujához mentem. A csavarhúzót előtte az ingembe dugtam, mert nem tudtam elviselni a csillogását; most megint elővettem, és nekiestem a névtáblának. Kicsavartam három csavart, a negyedik hiányzott, és levettem a névtáblát. Belenéztem az üregbe, de drótokon és néhány maltercsomón kívül semmi sem volt benne. Akkor szemügyre vettem a fémlap hátoldalát, és látom, hogy egyes nevek mellé fekete pontot festettek. Halkan kibetűztem a neveket: Begić, Mehmedinović, Džindo, Kulenović. Némelyik mellett egy kis kör volt: Popović, Mikić, Pavlović, Bratić, Jovanović, mások mellett egy kis kereszt: Krešić, Marinković, Bagić. Mit jelentsen mindez? A csavarhúzóra néztem, de az hallgatott. Arra gondoltam, fölme gyek Kulenovićékhoz, talán a lány meg tudná magya-

rázni; ehelyett ránéztem a fekete pontra a nevük mellett, aztán benyálaztam az ujjamat, és letöröltem.

*

A következő éjszakákon végigjártam a többi emeletes házat, és mindenütt ugyanaz történt: lecsavaroztam a névtáblát, és amikor megfordítottam, ugyanezeket a jeleket láttam rajta. Hol fekete pont volt több, hol kereszt, hol üres kör, de mindenütt ott volt mind a három jel, és egy ház sem volt, ahol a lakókat mind egyforma jellel jelölték volna meg. Valakinek ezek a jelek nyilván jelentettek valamit, nem hiszem, hogy az a két ember csak jókedvében csinálta ezt, de azt sem hittem, hogy ők rajzolták az összes jelet. Ki tudja, hány elemlámpával, csavarhúzóval és filctollal felszerelt srác vett részt ebben a munkában, és ehhez még hozzá kell venni azokat, akik az egészet kitalálták, mert semmi sem történik csak úgy magától, mindenhez indíték kell, én is csak akkor megyek a temetőbe, ha temetnek valakit, nekem az az indíték, mert egyébként semmi értelmét nem látom, hogy a halottak közé menjek. A halottak halottak, és ehhez nincs mit hozzatenni. Vagy elvenni. Nincs fény, nincs ragyogás, csak sötétség.

*

Az egészet át kellett volna aludnom, mondtam a tükörképemnek. Nem tetszett, amit láttam, és semmit sem tehettem. Folyton úgy érzem, mondtam a tükörképemnek, mintha összekötötték volna kezemet meg a lábamat, és ezért járás helyett csak ugrálni tudok. El tudod képzelni, mondtam a képemnek, milyen fárasztó ez? El tudod képzelni, kérdeztem, hogy estére annyira fáradt és összetört vagyok, hogy a szememet sem tudom lehunyni, hanem nyitott szemmel alszom? El tudod képzelni, kérdeztem, de aztán csak legyintettem és elfordultam. A tükörök úgyis hazudnak.

*

Egyre hosszabbak lettek a napok, és ugyanakkor egyre rövidebbek. A reggelek sokáig tartottak, sehogy sem akart dél lenni, aztán már itt volt az este, és az éjszaka elsuhant, míg az ember tapsolt egyet. A távolból néha robbanások hallatszottak, vagy sorozatos puskalövések, aztán minden megállt, az emberek, a nap, az idő, még a nap is megállt magasan az égen, és egy felhő mögül lesett ki. Valaki megpróbálta bebeszélni nekem, hogy mindezt a vadászok és halászok csinálják, mármint hogy a halászok dinamittal halásznak, a vadászok meg rókát hajtanak. Ez megmagyarázza a robbanásokat és a lövéseket, mondták, nem kell különösebb jelentőséget tulajdonítani nekik. Jól van, mondtam, semmit sem fogok nekik tulajdonítani, a lövés az lövés, ennyi az egész, különben is csak borzasztó álmodás jön rám az egésztől. Azzal kimentem a kertbe, leültem a körtefa alá és elaludtam. Amikor fölébredtem, olyan csönd volt, hogy azt hittem, még mindig alszom. Aztán az udvar másik végében megláttam egy macskát. A kapun ülő mada-

rat leste, és feléje lopakodott, lassú mozdulatokkal, de teljesen összeszedetten, feszülő izmokkal, készen arra, hogy bármelyik pillanatban rávetődjön és elkapja. Ekkor a távolból dörgés hallatszott, a madár elröppent, a macska hiába kapott utána, és miközben én végigsétáltam tekintetemet az égen, csodálkozva, hogy egyetlen felhőt sem látok, a dörgés dübörgéssé erősödött, és az udvar előtt megjelent egy tank. Fölkeltem és elindultam a kerítés felé, a tank kupolája megforogni kezdett, és addig forgott, míg a cső egyenesen rám nem szegeződött. Belebámultam a csőbe, és azon tűnődtem, vajon mi jöhet ki belőle. A kupola megint forogni kezdett és visszatért az előbbi helyzetébe, megcsikordultak a láncfalpak, a tank elindult megint, az egyik nyílásból kinyúlt egy kísértetiesen fehér kéz, és egy köteg papírt hajított a levegőbe. A papírlapok úgy csapongtak a levegőben, mint a galambok, én meg kiabáltam valamit, miközben arrafelé futottam, de hogy mit, azt nem tudom.

*

A tankok után emberek jelentek meg bőröndökkel. Az autóbuszállomás felé mentek, általában libasorban: elől az apa, mögötte az anya, aztán sorban a gyerekek, nagyság vagy kor szerint. A legkisebb gyereknél általában egy játék volt, egy plüssmedve vagy zsiráf, a legnagyobb gyerek, amelyik az anya után lépegett, egy macskát vitt, vagy madarat kalitkában vagy vízzel megtöltött nejlonzacskót, amiben aranyhalak úszkáltak. Az anya egy bőröndöt meg batyuba kötött ágyneműt cipelt, az apa pedig két bőröndöt és egy átalvetőt a vállán. Az állomáson a nagy tülekedésben kifolyt a víz az aranyhalas nejlonzacskóból vagy a macska szökött meg, és olyankor a káromkodásba és jajgatásba gyereksírás vegyült, de továbbra sem beszélt vagy integetett senki, azok sem, akik elutaztak, és azok sem, akik maradtak.

*

Esténként, amikor jól besötétedik, már nem tudom, mit csináljak. Fölveszem a papucsomat, és odaállok az ablakhoz. Számolom a különböző irányokba tartó körvonalakat; elszámolok, amíg tudok, aztán kezdem előlről. Talán jobb lenne levenni a papucsot, hogy a lábam ne izzadjon fölöslegesen, ki tudja, meddig tart ez az egész. Időnként valahol lángok lobbannak és vörös lesz az ég, de úgy látszik, senki sem siet oltani. Ki is oltana? Hamarosan már csak a körvonalak maradnak a városban. A barátomra, Muharemra gondolok, amikor azt mondta, hogy nem is városban lakunk, hanem egy nagy faluban, és megpróbálom kiszámolni, mióta nem találkoztunk. Tegnap el akartam menni a házához, de egy barikádba ütköztem, és egy zöld álcaegyenruhába öltözött ember, akit még sohasem láttam, azt mondta, forduljak vissza. A barátomat keresem, próbáltam meggyőzni, hogy átengedjen. Ott nincsenek barátok, te tökfey, mondta az ember. Húzz el innen, tette hozzá, és megtapogatta a pisztolya markolatát. Jól van, mondtam, és megcsóváltam a fejemet. Remélem, mondta az ember gonosz hangon, nem haragszol

rám? Még soha nem hallottam ilyen hangot, de tudtam, hogy nem szabad el-
lentmondanom neki, még kevésbé ránézni, ezért a földre bámulva csak ennyit
mondtam: Isten ments, aztán hozzátettem: Bocsánat. Ahogy távolodtam, érez-
tem, hogy szemmel tart, és azon gondolkodtam, mit tegyek, ha meghalok a pisz-
toly dörrenését, és azon tűnődtem, nem túl késő-e már bármit tenni, amikor az
ember meghallja a dörrenést.

*

Elvették tőlem a teret, mint egy játészó gyerektől a játékszerét. Bármerre indulok,
a híd vagy a kaszárnya felé, valaki azt tanácsolja, hogy forduljak vissza. A harma-
dik oldalon az erdő van, amiről mindig azt mondták nekem, hogy ígézet van
rajta; a negyedik oldalon kukoricatáblák nyúlnak a messzeségbe. Az erdőbe soha
nem mernék bemenni, a kukoricelevelek meg csúnya nyomokat hagynak a bő-
römön. Egyszóval, nincs sok választásom: kimegyek a ház elé, leülök a padra, né-
zem az elmenő embereket, a síró asszonyokat, a félénken nézelődő gyerekeket,
akik még megpróbálnak mosolyogni és csókakat küldeni, aztán amikor nyomást
érzek a fejemben, visszamegyek a házba, behúrom a vastag függönyöket, meg-
próbálom elfelejteni mindazt, amit láttam, de minél többet mondogatom ma-
gamban, hogy nem láttam és nem hallottam semmit, annál jobban és pontosab-
ban látom és hallom. A végén megyek a fürdőszobába, és hideg vizet öntök a fe-
jemre. Egy pillanatig jobb, aztán kezdődik újra minden. Szépen látom a nagy-
nénémet meg a fiát, ahogy a bőröndöket vonszolják, ahogy eldobják a batyuba
kötött ágyneműt, amit valaki azonnal fölkap és elvisz. Fáradt vagyok és szeretnék
lefeküdni, mondom az üres szobában. A szavak visszaverődnek a falakról, ide-
oda röpködnek a levegőben, aztán a padlóra zuhannak. Ahogy leesnek, halk zaj
hallatszik, ugyanúgy, mint amikor a szilvavirág szirmai hullanak a földre.

*

Messze van a nap, mondta valaki tegnap, és tényleg undorító idő volt, borús és
közömbös, füst szállt az égő házak felől meg valami szag, ami semmire sem em-
lékeztetett. Délben már arra gondoltam, hogy megbolondulok, ha a szobában
maradok, és ki is mentem. Egy hosszú hajú és szakállú kövér ember állt a ház
előtt. Közénk tartozol, kérdezte, vagy közéjük? Hát persze hogy közénk, feleltem.
Az ember tetőtől talpig végigmért. Baszod, köztünk is van mindenféle, na mind-
egy, folytatta, a fontos, hogy amazok mind elmentek. Mind, kérdeztem, tényleg?
Egytől egyig, erősítette meg az ember. Kinyitottam a kaput, és kiléptem a jár-
dára. Hová indultál, kérdezte az ember, ezzel a virággal a hajadban? Megtapo-
gattam a fejemet: nem volt ott semmiféle virág. Az ember hangosan röhögött;
még a hasa is rázkódott. Intett, hogy menjek. De vigyázz, tette hozzá, ne mászkálj
sötétben, mert egy-két barom még van odakint. Az újtelep felé indultam, és csak
akkor vettem észre, hogy halott emberek fekszenek az utcán: egy asszonynak
a szél felemelte a szoknyáját, és egy pillanatra láttam a véres fehérenműjét; két

disznó rőfögött két férfi mellett, akik egymás kezét fogták; egy nő egy fatörzsnek dőlve ült, és ha nem lett volna egy nagy piros folt a mellén, azt hittem volna, hogy alszik. Rosszul voltam, de nem akartam hányni, legalábbis addig nem, amíg a kövér ember lát. Befordultam a sarkon, nekitámaszkodtam a falnak, és sárga nyálkát hánytam. Nem éreztem ettől jobban magam, igazából sehogy sem éreztem magam, ha nem féltem volna, ott helyben összegömbölyödöm és elalszom. Semmi sem olyan vigasztaló, mint az álom. Aztán lépéseket hallottam, és amikor felnéztem, Slobodant és Jovant láttam. Odajöttek hozzám és megveregették a vállamat. Jó, hogy te vagy az, mosolygott Jovan, mert a kövér azt hitte, hogy nem közénk tartozol, és utánad küldött minket, hogy megnézzük, mit művelsz. Mindhárman a sárga hányadékot bámultuk. Tudod mit, mondta Slobodan, neked is fegyvert kéne kapnod; nem fair, hogy mindenki föl van fegyverezve, te meg üres kézzel járkálsz. A kövérnek úgyis kettő van, majd szólok neki, hogy adja oda az egyiket. Kilépett a sarok mögül, és kiáltott: Hozz egy géppisztolyt, franc a pófádat. Hallottam, hogy a kövér is kiabál valamit. Na hozd csak ide azt a géppisztolyt, üvöltötte Slobodan, baszom az összes rokonodat! Nem tudok lőni, mondtam, mikor a kezembe nyomták a géppisztolyt. Jovan vállat vont: Majd megtanulsz, mondta, ha lesz célpontod. Jegyezd meg, ha nem te lősz elsőként, nem lesz időd másodikként lőni.

*

A géppisztollyal a kezemben mentem tovább az újtelep felé. És ha akartam volna, sem találtam volna célpontot, mert az utcák kihaltak voltak, csak néha szaladt át egy kutya, vagy nyújtózkodott valamelyik küszöbön egy macska. Az egyik macska még oda is jött hozzám, felgömbölyödt a hátát, és a lábamhoz dörgölözött. A fejének szegeztem a géppisztolyt, és azt mondtam: Bum! A macska felágaskodott, és megszagolta a csövet. Szörnyű büdös lehetett, mert hirtelen elrántotta az orrát és megrázta a fejét. Az orromhoz emeltem a cső végét. Ilyen büdös a halál, gondoltam, és éreztem, hogy az ujjam begörcsöl a ravaszon. Fölemeltem a fejem, és egy nagy fehér felhőt láttam az égen. A macska addigra elment. Te vagy a célpontom, kérdeztem a felhőtől. A felhő hallgatott, és valamivel később a géppisztoly sem válaszolt.

*

Amikor megláttam a pópát, már késő volt, sehová sem tudtam elbújni. Kerestelek, mondta a pápa. Mikor, kérdeztem, hol? A pápa lassan széttárta a kezét. Mindenhol, mondta, de látom, feltaláltad magad nélkülem is. Mutatóujját a géppisztolyomra szegezte. Honnan került hozzád, kérdezte, ez a lőfegyver? A hátam mögé mutattam. Onnan, mondtam. Csak óvatosan, mondta a pápa, ez a szerszám Istené és ördögé is lehet. Soha nem gondoltam volna, hogy a géppisztoly is szerszám, de hát holtig tanul az ember. A pápa megkérdezte, hová indultam, amire azt feleltem, hogy az újtelepre megyek. A pápa megint a lelkemre kötötte,

hogy vigyázzak, mint tesztek. Fölemelte a kezét, és keresztet rajzolt a levegőbe a fejem fölött. Már csak ez kellett nekem, gondoltam, és éreztem, hogy a kereszt a hajamhoz ér.

*

Amikor az emeletes ház elé értem, Kulenović a betonjárdán feküdt; a tarkóján egy sebből folyt a vér. Dragan, akit Kandúrnak neveztek, ott guggolt mellette és cigarettázott. Képzeld csak, mondta, amikor sikerült megállnom, ez a hülye letörölte a jeleket a névtábláról, talán abban reménykedett, nem fogjuk tudni, hogy moszlim, mintha hülyék volnánk, és nem tudnánk, ki kicsoda a seregben. A kapu felé néztem, és láttam, hogy a névtábla ott hintázik, pedig nem is fúj a szél. És a lánya, kérdeztem, azzal mi van? Vallatják fent a lakásukban, mondta Dragan, mert ő is biztos kém, baszom az anyját. Mondd meg nekik, hogy siessenek, mondta, mikor látta, hogy a kapu felé indulok, nem akarok itt éjszakázni. Lassan fölmentem a lépcsőn, és azt hittem, sohasem érek a 12. számú lakásig. Az ajtó nyitva volt, az előszobába üres, az ebédlő is. Aztán hangokat hallottam a hálószobából, közelebb mentem és benéztem. Az egyik a kezét fogta, a másik a combjait markolta és nyomakodott közéjük. Fölemeltem a géppisztolyt, megcéloztam azt, amelyik fölötte volt, tüzeltem, és kezemet le sem véve a ravaszról a csövet a másik felé fordítottam. Amikor levettem az ujjamat, olyan csönd lett, hogy azt hittem, megsüketülök. A lány a kezébe temette az arcát, de a combja meg a hasa födetlen maradt. Feléje léptem, a parketta megnyikordult, az ujjai közötti résen át rám nézett. Átugrottam azt, amelyik a combjai között állt, és néztem a meztelenségét. Nem tetszett nekem, amit láttam, mondtam később, amikor a kezét meg a lábát az ágy keretéhez kötöztem. De előbb azt a kettőt, az egyiket a másik után, bevonszoltam a fürdőszobába és bedobtam a kádba. Amikor megszólalt az ajtócsengő, a lány kapálózni kezdett. Ne aggódj, nyugtattam meg, kulcsra zártam. És tényleg, hamarosan abbamaradt a csengetés, és megint süket csönd lett a lakásban. Fáradtság jött rám, átmentem az ebédlőbe, bekapcsoltam a tévét és ledőltem a heverőre. A képernyőn egy zöld focipálya látszott, a focisták bátran futkostak a labda után. Mély levegőt vettem és elaludtam.

*

Amikor felébredtem, a focisták még mindig futkostak, a pálya még mindig zöld volt, a bíró a sípját fújta, a nézők ordítottak, az egyik játékos ide-oda futkosott a sarokzászló közelében, a szobából meg a lány zokogása hallatszott. Fölálltam és kimentem a konyhába alkalmas szerszámot keresni. Az őrnagy valószínűleg szeretne a sültet, mert a fiókban volt néhány nagy kés, jól megélesítve, az egyiknek még zsíros is volt a nyele. Fogtam és kipróbáltam a vágódeszkán. Úgy hasította végig a fát, mint a margarint, és ahogy egy tarka ronggyal megtöröltem, éreztem, hogy nyugalom száll rám. Hideg vagyok, gondoltam, mint egy síremlék, de amikor odamentem a lányhoz és láttam a lába közötti helyet, éreztem, hogy remegni

kezd a kezem. Éppen akkor emelte föl a fejét, amikor a kés hegyével hozzáértem a bal combja belső oldalához, és ettől a mozdulattól – meg attól, hogy megkérdezte: Mit csinálsz? – a kés éle egy kicsit félresiklott a combja alsó része felé. Ferde kis vérpatak kezdett folyni, de amikor megigazítottam a kést és egyenesen húztam a térde felé, az új vérpatakok már szabályos, majdnem párhuzamos csíkokban folytak. A lány nyögdecselt és egy kicsit megfeszült a combja, de amikor mélyebben belevágtam a bőrbe az ágyéka közelében és a kés hegyével elválasztottam a hústól, akkor már sikított, és a teste ívben a levegőbe emelkedett. Megmarkoltam a bőrt és teljes erőből húztam magam felé, de ahelyett hogy az egész csík a kezemben maradt volna, csak egy kis darab szakadt ki. A lány már nem sikított, fölemelte a fejét és engem nézett. A szeme tele volt könnyel, ami megint csak nem tetszett nekem, mert ha valaki sír, akkor megfájdul a fejem. Megint pihennem kell, mondtam neki, és átmentem az ebédlőbe. A tévé be volt kapcsolva, csak most a foci helyett egy gyerekműsor ment. Lefeküdtem a heverőre, de a tarkómba belehasított a fájás. Eközben felnőtt színészek úgy csináltak, mintha kisgyerekek lennének, és úgy nyafogtak, ahogy a gyerekek soha. Ha a géppisztoly kéznél lett volna, biztosan szétlövöm a képernyőt, de letettem valahová, és sehogy sem jutott eszembe, hová. Visszamentem, és megkérdeztem a lányt, nem tudja-e, hová tettem a géppisztolyt. Nem mondott semmit, csak megrázta a fejét. Megkerestem a kést, megtöröltem, és a lány fölé hajoltam. Nagyobb vágást kell csinálnom, erre rájöttem, és mélyebben döftem a kést a lány jobb combjába. Nem adott ki hangokat többé, összeszorította a fogát és a száját, de amikor a végén megrántottam a bőrcsíkot, akkorát sikított, hogy megdermedtem. Az egész teste reszketett és folyt a vér mind a két combjából, én meg mozdulatlanul álltam közöttük, míg meg nem hallottam a hangját. Azt kérdezte: Miért csinálod ezt velem? Én meg azt mondtam: Nem tudom.

Mert tényleg nem tudtam.

MIRKO KOVAČ

Tükörváros

(REGÉNYRÉSZLET)*

59.

Noha csak egy-két napra jöttem Klekbe, csak annyira, hogy felelevenítsem az emlékeimet és meglátogassam azokat a helyeket, ahol a libákat legeltettem, tovább maradtam annál, mint a legmerészebb elképzeléseimben hittem volna. Nagynéném megvesztegetett; nem kaparinthattam meg csak úgy az aranyórát, hogy aztán másnap el is húzzak vele, akkor sem, ha lett volna rejtekhelyem Belgrádban, s ha pontosan tudom, hova megyek. Az utolsó hetekben stikában aludtam a barátomnál a diákotthonban, mert elveszítettem azt a lyukat, ahol addig laktam; a Dimitrijević lánytestvérek felmondták e kutyaól bérleti jogát két havi albérleti díj tartozás miatt.

A nagynéne elsírta magát egy napon, míg az étkezőben reggeliztünk, elszomorította a felismerés, hogy gyerekek nélkül semmi értelme az életnek, „két vakember pedig csak fájdalmat okozhat egymásnak, míg várakozással töltik el a fogó idejüket”, panaszkolta. Többször felemlgette, hogy „kire hagyjuk mindazt, amit szereztünk”, majd rám pillantott, reménykedve, hogy bekaptam a horgot, s felkínálom magam örökösnek, ám én bölcsen válaszoltam:

„Javainkat és birtokainkat legjobb arra hagyni, aki hálásan fogadja.”

„Ez pedig?” kérdezte.

„A pusztulás”, mondtam. „Bizonyos földi javak együtt bomlanak a föld alatti hulláinkkal”, mondtam.

Elnémítottam, de hirtelen felvidult, közölte velem, hogy estefelé egy gazdag magyar családot fogunk meglátogatni, van egy szép egyke lányuk, s ha felszikkrik köztetek a levegő, betársulhatnánk, mondta. Megkérdeztem a nagynénémet, a látogatás mennyire kötődik a gügyünős szakmájához, amire azt válaszolta:

„Egyedül azzal kapcsolatos.”

Nem is sejtettem, hogy én is bekerülhetek rábeszélős kavarásaiba, már csak azért sem, mert egyáltalán nem állt szándékomban nőülni, még csak jelét sem

* A részlet a szerző 2007-es *Grad u zrcalu* című, máris több díjjal kitüntetett könyvéből származik. A regény magyar fordítása a tervek szerint a 2009-es Ünnepi Könyvhétre jelenik meg a budapesti Magvető kiadó gondozásában.

adtam ennek. Távol állt tőlem, hogy családalapításról, gyerekekről és házról agyaljak, sőt, azt is mondtam a nagynénémnek, hogy én az irodalommal házasodtam össze, s ezen kívül senki másra nincs szükségem. De attól tartok, túloztam, s én is, mint mindenki, arra vártam, hogy megújuljon az életem; titkon reménykedtem, hogy ez az újjászületés a szerelem jegyében fogan majd. Pava nagynéne pontosan látta, hogy nem volt szerencsém a nőkkel, folyton arról beszélt, hogy mennyire könnyebb kettesben mindent elviselni, főleg, ha a menyecske „csinos és gazdag”. Gyakran felhozta, férjének egyetértésével, hogy a szegénység a legnagyobb átok. Hogyan mondjunk ellent ekkora sületlenségnek?

Amikor este betértünk abba a szép és jómódú magyar házba, láthattam nagynéném akció közben, leginkább őt figyeltem, viselkedésének minden finomságát, mint csalogatja azokat az egyszerű embereket, földműveseket, akik csak akkor élénkültek fel, ha a termésről és a birtokról esett szó. Tibor, a férj arról beszélt, hogy minden tönkremegy, ha az állam nem oldja meg az öntözést, „a gazdag földet könnyű meddő síksággá rontani”, mondta. Kisebb növésű ember volt, már túl az ötvenen, rövide nyírt hajjal, a halántéktól az álláig húzódó sebbel az arcán, mintha kardsuhintás nyoma lenne, bár a saját elmondása szerint a sebet húszéves korában szerezte, amikor egy ló erősen megrúgta patájával a fejét, arca meg felrepedt, akár a dinnye. Az asszony keveset szólt, állandóan dugdosta kezét, fekete volt, teljesen kicserepesedett a földi és a mezei munkáktól. Nagynéném hízelgett ennek az asszonynak, színlelt, csóválta a farkát, úgyhogy megértettem, itt is a nő a ház ura. Ezt a nagynéne is többször kiemelte, szajkózáván azt a közmondást, hogy „jó asszony a háznak koronája”. A nagynéne nyájasan mondogatta „én Mártám, én drága Mártám, nélkülünk nem lenne férfitilág, a dögök mégis anynyira hálátlanok”.

Rólam nem is beszéltek, világos volt, hogy én vagyok Pava unokaöccse; ez a két földműves még a nevemet sem kérdezte meg. Egy kényelmes, nagy fotelben ücsörögve, boldognak és arctalannak éreztem magam, jólesett, hogy félrehúzódtam, habár a nagynéném folyton jelezte, szóljak már valamit, én mégis hallgattam és magamba zárkóztam, attól tartva, nehogy a hibbant nagynéném még az én nevemben megkérje a lány kezét. Nagynéném szájából „mézes szavak” csorogtak, sűrű bocsánatkérések, felfogtam, hogy a házigazdák nem számítottak a látogatásunkra, s hogy szerencsére semmi sem volt előre megbeszélve.

„Azért bukkantunk fel, hogy az unokaöcsém megnézhesse Bánát legszebb csaját”, mondta. „Mindenki látni szeretné őt, a csupa látványossággá változott nőt”, folytatta.

„Ha ez így lenne, már férjhez ment volna”, válaszolta Tibor. „Sajnálom, hogy nincs örökösöm.”

„Katona nélkül üres a ház”, mondta a nagynéném. „Nekünk sincs gyerekünk, mindenünket erre az unokaöcsémre fogjuk hagyni.”

Csak ekkor néztek meg a házastársak, de továbbra is némán, én meg ironiával fogadtam nagynéném füllentését, ám nem reagáltam rá nyíltan. Ekkor belépett a lányuk, házi szoknyában, nedves hajjal, hajszárítóval a kezében. Meglepődött, amikor hívatlan vendégeket látott, szigorúan szólt a szüleikhez, szinte rájuk kiáltott. Noha semmit sem értettük, mert magyarul beszélt, nyilvánvaló volt, hogy haragszik és mindkét szülőjének felhánytorgat valamit. Csak akkor csillapodott le, amikor édesanyja megsimogatta, néhány gyengéd szó kíséretében. A lány a sarokba húzódott, leült egy kis székre, a hajszárító vezetékeit bedugta a hálózatba és elkezdte szárítani a haját. Ekkor fordult hozzám először az édesapja:

„Ez a mi szemünk fénye, Éva. Morcos, mert azt hiszi, már megint vőlegényt hoztunk neki. Ez lenne már a huszadik eset, eddig mindenkit visszautasított.”

Éva hosszú, gesztenyebarna hajú, csinos nő volt, alacsony és tökéletes testű. Előtte állva egy kissé széthajtotta a házi szoknyáját, kidomborította a testét, megnyalta ajkát, kiskutyaként felém vakkantott, fogcsikorgatva.

„Kár, hogy ronda vagy, különben magammal vinnék táncolni”, bökte felém. „Ma táncest lesz a Művelődési házban, szabadkai zenészek fognak játszani.”

Csábosan szökdelt és eltűnt a helyiségből. Apja, Tibor felállt, megfogta a kezemet, felsegített a fotelból, tán össze akarta szedni magát vagy legalább enyhíteni kedvencének sértő szavait. Éva rövid ideig megjelent az ajtónál, épp csak résnyire kinyitotta, hogy kidugja a fejét.

„Ha éppen annyira érdekli önöket, akkor a hercegemet várom”, vágta felénk, felkacagott és eltűnt.

Tibor az ablakhoz vezetett, megmutatta a kis csodálatos, narancssárgára festett házat az udvarban, fehér ajtótokkal és derékszögű pillérekkel, az ajtó fölött pedig felvésvé az építés éve: 1927.

„Akárki is veszi el a lányomat, nászajándéknak kapja ezt a házat, a gyümölcsöst és hátul a kutat”, mondta.

Elvarázsolt ez a romantikus kunyhó, az udvari építmények összhangjával és stílusával, a hontalan perspektívából pedig az írás ideális helyének tűnt. Miközben elnéztem ezt a bűbájos házikót és a diófa sűrű, tavaszi lombozatát, lelkesen mondtam, hogy soha sem láttam szebb diófát.

„Ezt a diófát Éva születésének dicsőségére ültettem”, szólta Tibor.

„Most ő is harmincéves, jó termést hoz és sűrű hűvösséget ad. Amikor kifárasztanak a földműves munkák, lefekszem a diófa alá, alszom egyet és erőt kapok az új munkákhoz.”

Tibor továbbra is fogta a kezemet, megmutatta a bekeretezett családi fotókat a falon, elmagyarázta, ki kicsoda a népes családjukban, mely Horgostól és Kanizsától kezdve egészen Futakig és Újvidékig terjedt szét, Magyarországon pedig Bajától Szegedig.

„Hétszáz fiatal, harminc éven aluli rokonom van”, mondta.

A családjáról beszélt, mely két neves hentest is adott, az egyik híres, csípős kolbászt pedig nagybácsijáról, *Ottó*-ról nevezték el; első díjat kapott a szegedi kajavásáron, 1936-ban. Tibor levett a falról egy kis ovális keretet, lefújta róla a port, s megmutatta Évájának fényképét, amint tízévesen hegedűt tart az ölében. Dicsérte a tehetségét, a zenei, művészi hajlamát, s noha a körülmények miatt orvosi középiskolát végzett, mégis a zene az igazi szenvedélye. Ebben a percben, mintha meghallotta volna apja szavait, Éva fütyülni kezdett odakint, majd a tanyaház tetején láttuk, felemelt kézzel, az eget és egy madárrajt kémelve, mely si-etett valahová, mintha minél nagyobb távot akart volna megtenni a sötétség előtt. A távolban harangzúgás és naplemente. Tibor azt mondta, hogy zenész lánya szívesen felmászik a létrán a tanyaház tetejére, hogy megnézzé a naplementét.

Éva nem búcsúzott el tőlünk, szórakozni ment, mi pedig elüldögéltünk még egy darabig. A háziak elálmosodtak, elköszöntünk tőlük, odakint már besötétedett. Egy utcai lámpa a házsor végén alig pislákol a megdőlt póznán. S míg sétáltunk a falusi házsor mellett, többször beleakadva a kiszögellésekbe, a nagynéne halkan és bizalmasan, egyre többször meg-megállva, kifejtette szándékát és szövögette terveit.

„Én csak aggódom az unokaöcsémért”, mondta. „Nincs semmi hasznom eb-ből, de ez a lehetőség, nem szabad beleköpnöd abba, amit tálcán kínálnak.”

„Miről beszélsz”, mondtam. „A csaj rám sem hederített.”

„Ismerem én ezeket a női játékokat, így csalogatják a hímet”, ellenkezett. „Nősiülj meg és biztosítsd be a jövődet, kényelmes otthonod lesz, ahol a nyomortól és a vizzálykodásoktól messze írogathatsz. Áttanulmányoztam a családju-kat, a fiatalok hamar elhaláloznak, tíz éven belül te leszel a nagy birtok tulajdo-nosa. Ha pedig megunod a feleséged, bízd rám, van nekem mágiám és varázss-erőm, az ördög elviszi egy szempillantás alatt”, mondta, összecsapva a tenyerét.

Így érkeztünk meg vitatkozva és hangoskodva a házáig; az asztalnál megpil-lantottuk a nagybácsit az étkezőben, zöldséges rekeszekbe szortírozta az ecsete-ket és régi, megsárgult újságokkal takarta le őket.

„Meg kell lopnod az államot, ha túl akarod élni a rabságot”, mondta a rá jel-lemző nyertésszerű nevetésével.

A nagynéne nagy vonalakban elmesélte Tiboréknál tett látogatásunkat, szót ejtett a gazdag házról és a szép nőről, aki már a vénlánnyá válás küszöbén áll, úgyhogy a szülők türelmetlenek és pánikolnak, a fekete ördöghöz is hozzáadnák, „hogy híre menjen, férjhez ment Tibor lánya”, mondta. Rólam úgy mesélt, mint hálátlan és pökhendi unokaöcsről, „ez az ágrólszakadt nagyra vágyik, de se nem szép, se nem gazdag, hogy észrevegyék”, mondta parasztos, hercegovinai nyelv-járásában.

„Arra kényszerítesz, hogy varázsoljak”, kacsintott rám.

A nagybácsi a feleségét, bókolva, boszorkánynak nevezte, aki képes elvaráz-solni mások férfiasságát, impotens nyomorékká változtatni a kurafit. Nem fél-

tem a mágiától és a varázslatoktól, nem is mentem bele az ilyen örültségekről szóló vitába, de szemtől szembe el akartam nekik mondani, hogy mi a véleményem a nagynéném foglalkozásáról, azért is, mert már holnapután el szerettem volna utazni, bár függtem a rokonom kegyelmétől – ad-e vagy kölcsön ad-e egyáltalán pénzt a belgrádi vonatjegyre. Elárultam nagynénémnek, hogy nem kívánok belegabalyodni a bánáti sárba, mert nagyobb ambícióim vannak annál, mint hogy feleségül vegyek egy kattant ápolónőt. Ekkor láttam be, hogy nagynéném foglalkozása, az a szükséglete, hogy párokat kössön össze, valami perverz, sőt beteges ügyködés, akárcsak a szenvedélyes házasságkötői szakmája. Csalogatni valaki más boldogságának nevében annyi, mint élvezni a csábítást, mondtam egy lélegzetre, s folytattam, hogy a nagynéném menekül valami elől, a saját szétszórt részeit keresi, azért játssza el a közvetítőt, hogy megbékítse magában a harcoló feleket, táplálja a szenvedélyét, a sötét hajlamait, gyógyítsa az ürességet és az unalmat, s azzal takarózzon, hogy nemes és jó cselekedeteket visz végbe. Nemcsak az, hogy a szavaim nem zavarták meg, hanem egyenesen jólestek neki, talán azért is, mert előkelő, irodalmi nyelven beszéltem, mégis a nagybácsi beszólt, mondván, hogy hülyeségeket hordok össze, mert felesége tettei magukért beszélnek, házasságok, családok, születések, mindaz, ami értelmet ad az életnek, „az üresség pedig az, fiatalember, hogy egész este ostobaságokat beszéltél ebben a tisztességes házban, abban a házban, mely etetett és pihenőhelyet adott, öltöztetett és törődött veled”, kiabálta Aca Malešev nagybácsi.

Nem nagyon tehettem mást az engedelmisségen és csendben maradáson kívül, majd bevonultam a szobába és lefeküdtem. Reggel korán ébresztettek s ráztak fel az ágyból, még fel sem jött a nap. Annyira álmos voltam, hogy alig támo-lyogtam ki a kúthoz megmosdani és magamhoz térni. Nagynéném utazott valahová, valamilyen lagziba, a vak ecsetes pedig iparkodott a munkahelyére. Megsüketültek a kölcsönre vonatkozó kéréseimre, igazából a rimázkodásra, mert a sírás határán voltam, mert megaláztak, kora reggel kidobtak a falusi idillbe. A libák gágogtak a hosszú házsorok mentén, s rajba verődve haladtak el a legelők és a mocsár felé, mint egy tiszta, földre ereszkedett fehér felhő.

Rabnak éreztem magam ebben a bánatos bánáti tájban, amit a bácskaiak Szibériának neveznek.

60.

Ki gondolta volna, hogy Évától menekülve egyenesen a karjai közt kötök ki? Vagy hogy iszonyodva a süket porfészekből, több hónapra elásom magam benne? Szívesen elfelejtettem volna mindent, de hogy?! Most nem tudom, vajon vigasz volt-e ez, lelki igény, megszabadulás vagy a fene tudja mi, de pont az történt, amit nem kívántam, s ami elől menekülni akartam, s ez később is megesett velem, sok nem kívánt dolog és fordulat halmozódott fel az életemben és életrajzomban,

gyakran engedtem a gyengeségeimnek, számos hibát elkövettem s megsértettem bizonyos embereket, mégis, úgy vélem, soha nem okoztam annyi fájdalmat másnak, amennyit magamnak. De most már késő erről csépelni a szót vagy javítani a múltat; nemsokára befejezem ezt a kéziratot, így azt, ami most következik, lecsupasztom és arra az egyetlen egy történetre fokokozom le, mely az eljegyzési kalandomról szól, mit sem törődve azzal, hogy ez csak néhány karcolatot jelent, két-három jelenetet; meguntam a hosszú leírásokat, tele van a hócipóm a szór-szálhasogatással.

Miután nem volt pénzem elutazni Belgrádba, az egyedüli emberek, akiket megismertem Klekben, Éva és a szülei voltak, azon a kora reggelen kopogtam a házuk ajtaján, hogy kölcsön kérjek egy kis pénzt, zálognak az arany karórámat gondoltam nekik adni. A házban csak Évát vettem észre, szülei mindennap, le-számítva a vasárnapot „látástól vakulásig” a földeken dolgoztak. Éva szeretőként fogadott, csábítóan, vagyis teljesen ellentétes módon a tegnap esti visszautasításához képest. Meztelen volt, amikor ajtót nyitott, mintha előre tudta volna, ki fogja meglátogatni, ám azonnal elugrándozott és vidáman a takaró alá bújt. Ördögi volt és izgató.

„Mit keresel a házamban?”, kérdezte. „Ki vagy te?”

„A vőlegényed”, mondtam tréfás hangon.

Álltam és figyeltem, hogy lepi el ajkát a nevetés áradata. Nem tudta visszafogni magát; vajon ennyire nevetségesnek hatottam. Éva pillanatok alatt ledobta magáról a takarót, s rúgkapált a lábaival. Infantil volt, ilyesmit nem vártam egy érett, harmincéves nőtől. Én már teljesen beavadultam, ő pedig igazi gimnasztikai bravúrokat csinált, nem találtam fel magam, zöldfülűként semmit sem tettem, továbbra is csak álltam, csodálva a virtuóz táncát azon a kis erotikus színpadon. Villámgyorsan rám ugrott, mint a macska, kezével átölelte a nyakam, lábát meg átkeresztezte a derekamon. Már csak ezért is érdemes volt mindent átélni a nagynénémel, még azt a kellemetlen társas összejövetelt is ugyanabban a házban, ahol most Évával virgonckodtam. Így ismertük meg egymást, szenvedélyesen, ahogy ő mondta. Egész délelőtt csókolóztunk, anélkül, hogy egyetlen egyszer is szóba hoztam volna a kölcsönt, eszembe sem jutott a vonat és az utazás. Dél körül Éva kaját készített, libatojás-rántottát és sültszalonna-szeleteket, délután pedig a nászajándéknak szánt házban szerelmeskedtünk, amit már úgy láttam, mint a vőlegény munkakabinetjét, s ugyanakkor családi otthonként is. Minden a feje tetejére állt, amióta kiléptem a nagynéném házából; előttem volt az új élet.

Éva estére megvárta a traktorral érkező szüleit, kiment eléjük és elújságolta nekik az eljegyzést. Az első közös vacsoránkon körtepálinkát ittunk, a kajálás előtt és után, miközben mindenféléről trécseltünk, szidva a betelepülteket, a nagynénémet pedig boszorkányként emlegettük. Éva azt mondta, hogy „ez a nő felfalja a kis gyerekeket”. Férje, Aca Malešev tizennégy évesen megvakult, testvére meg már húsz éve a kovini elmeegógyintézetben sínylődik, az egész családja

„endemikus szifilisz hord a vérében”, bizonygatta Éva. Kelet-Szerbiából jöttek, a vérfertőzés számukra természetes, így apáról apára adták át a szifilisz, állította. A vacsora végén Tibor koccintásra emelte poharát, és nagylelkűen hosszú idejű jegyességet javasolt, talán hat hónaposat, hogy ne siessük el, „mert a házasságot Isten előtt fogjuk megkötni, a mi katolikus templomunkban”, mondta. Az eljegyzési idő, mint minden próbaidő, arra hasznos, hogy összehangolódjanak a szokások és megismerjék egymás személyiségét azok, akik egész életüket közösen élik majd le.

Magyarán húszéves koromban eljegyeztem magam; kevesen tudtak erről a kalandomról, nekem is ma ez őrült fejezetnek, fantasztikumnak hat. Olykor úgy tűnik számomra, hogy valaki más életéről írok, nem a sajátomról; így is van ez, mert akármennyit is írunk magunkról, ez csak a *másik* élete. Ha pedig már az eljegyzésről írok, akkor be kell vallanom, hogy abban a percben mindenféle menekülési útvonalat és menedéket kerestem, sőt, akárkit, aki megtestesítené a szerelemről alkotott absztrakcióimat.

A hontalan és az álmodozó élet a gazdag otthonban, a dolgos és szorgalmas emberek között, egyáltalán nem volt könnyű, sem vidám, azok a magyar parasztok nem voltak naivak, hogy belelkesedjenek az álmodozásaimtól és higgyenek az ígéreteimben, „te csak építgesd a homokvárát, mi itt szilárdan a földön állunk”, mondogatta Tibor. Olykor elvégeztem néhány könnyebb munkát, senki sem kényszerített arra, hogy bármit is dolgozzam, többé nem voltam szolga, mint egykor a nagynénémnél, hanem – Éva szavával – herceg, még ha ez hóbortosnak is tűnt; én tudtam a legjobban, milyen herceg, mi és ki vagyok. Akkoriban gyakran felidéztem Tin Ujević versét, hogy én, ki e világon hajózok és szirteken járok, csupán egy *Gyökértelen virág* vagyok, ez különben annak a prózának is a címe, melyet az új házban kezdtem el írni, ám a jegyzetfüzet eltűnt, s alig valami maradt meg az egészből az emlékezetben, egy gondolat vagy hasonlat; ha megmaradt volna, akkor most abból meríthetnék, szenvedéseim és emlékeim forrása lehetne abból az időből, ami még ma is, noha egy örökkévalóság múlt el azóta, fojtogatón szorongatja a torkomat.

Leginkább lustálkodtam, a kertben függőágyat készítettem gyékényből, kifeszítettem két fa között, s ott szunyókáltam vagy olvastam. A nagybecskereki városi könyvtárból kölcsönöztem ki a könyveket, noha a művelődési ház olvasójában is száz könyv volt az üveges vitrinben. Aca Malešev nagybácsi padlásán orosz klasszikusok porosodtak, ám soha többé nem léptem át házának küszöbét, a nagynénétől pedig úgy tartottam, mint egy boszorkánytól. Egyszer a boltban találkoztam vele, s azonnal *szarvakat* mutattam felé, mint gyerekkorunkban a kinyújtott mutató- és kisujjunkkal, a többi ujjunkat pedig behajtottuk, ezzel védekeztünk az átoktól és a szemmelveréstől. Hangosan ejtettem ki a szót, *cornio*; a nagynéne tudta, mit jelent ez, sziszegett is rám, köpködve.

„Szarvakat mutatsz felém, a kezeden meg a karórát hordod!”

Később sajnáltam, hogy ezt az ajándékát nem dobtam a lába elé, hogy a szuka lehajoljon és felemelje a földről; tetszeleghettem volna a saját nagyságomban, abban a hatalmi gesztusban, hogy lemondasz arról, ami értékes, ha az sérti az erkölcsödet, de mit csinájak, ha a természetemben nincs meg az a hajlam, hogy másokat megalázzak, még ha a mérges ellenfelemlről is van szó; ám az is lehet, hogy valaki megakadályozott ebben a Sors hivatalából, talán éppen az, aki az elbeszélőket vezeti és szövögeti a fabuláikat, mintha megijedt volna, hogy megáll az idő, az elbeszélés elveszíti hitelességét, s azt súgta nekem, hogy: „ne dobd el az órát, ne dönts le a történet alapjait, másként állítottam fel ezt az egészet, közel a finálé”.

Nem ment minden simán Tiborék otthonában, az Évával sem volt öröm az élet az elején, talán csak „eljegyzésünk első hónapja mondható mézesnek”. Valóban, a házamban senki sem szólt meg az egész napos lustálkodásomért, azért, hogy a gyékényen alszom vagy olvasok. Nem okítottak folyton, keveset beszéltek velem, mert csak magyarul beszéltek egymással, s akármikor közbevágtam, kérdezve, ki mit mondott, nyugodtan válaszoltak „tanulj meg egy kicsit magyarul, nem esik le a korona a fejedről”. Később mindegy lett, miről csevegnek, nem érdekelték többé az asztali vitáik vagy miről kötekednek a ház előtt a sámlin ülve. Tibor csodálkozott, hogy többé nem érdeklődöm, ha szólt valamit, engem figyelt, a válaszomra várva, ám én teljesen nyugodt és hideg maradtam, csak egyszer, míg az asszonyok megterítették, le-fel járkáltam és gúnyolódtam az unalmas történeteiken a kocáról és a megfiadzásról, a repce és a napraforgó terméséről, gonoszkodtam és hátba veregettem a saját *ipámat*, lehajoltam és az arcába vigyorgtam, lefitymálva a földműves munkáit, „hát mit hozott az év, netán balul ütött ki, jól fizetett-e a termés, hogy van a kocánk, hány köbméter búza van a padlásukon, kiszállítottuk-e a magvakat a szövetkezetnek, mi van a felvásárlással, az olajfinomító gyengén fizet, voltak-e nálunk a tollárusok, építünk még egy tanyát”, és még sok minden mást vágtam az arcába gonosz ördöggént, de Tibor nem reagált, nyugodtan evett tovább, csendben; csak az edények csörgése hallatszódt és a levesszürcsölés.

Éva felajánlotta, hogy négyesben beszélgessünk, az eljegyzésünk megmentésére pedig egy szokatlan gyógyszert ajánlott.

„Miután a neved semmit sem jelent számunkra, zavar-e, ha Attilának hív-nánk”, kérdezte.

„Attila!”, csodálkoztam. „Miért pont ez a név?”

„Tetszik nekünk. Így hívták az egyik ősünket”, mondta. „Talán ez a módja annak, hogy áthidaljuk a köztünk lévő szakadékot”, mondta.

Nem tiltakoztam, hogy úgy hívjanak, ahogy az nekik megfelel, már csak azért sem, mert semmilyen gondom nem volt az identitásommal; személy szerint kedvesebb volt az Attila név a sajátomnál, mivel a családnemem akár magyar is lehetne. A *Gyökértelen virág* című jegyzőfüzet, mindennapos vájkálás a saját gyö-

kereim között, mindaz, amit erről írtam vagy gondoltam, szembeállt az identitás definícióival. Nem nyomoztam az identitás után, nem is menekültem előle, ám nem engedtem, hogy elhatalmasodjon rajtam, s hogy rögeszmémé váljon, mert én az identitást csak annyiban élem meg, hogy különbözöm másoktól, senkivel sem vagyok azonos. Azt állítják, nem menekülhetsz attól, *ami vagy*, de én mindent megteszek, hogy ez az *ami vagy* megszökjön előlem.

Így utaztam Attilaként Évával vásárookra és ünnepélyekre, ő teljesen oda volt a vásárokhöz, végkimerülésig táncolt, én meg mindig mellette álltam, vigyázva a ritiküljével, míg ő körtáncban szökdécselt vagy valami hagyományos magyar táncot járt. Éva vonzó volt, különbözött a többi csajtól, nemcsak szépségével, hanem öltözködésével, sminkelésével és hajviseletével is, tánc közben félelem nélkül felrántotta a szoknyáját és kimutatta a csípőjét, gyakran még a hátsóját is. Én is élveztem testének csábító villanásait, osztozkodtam másokkal a lelkesedésben, tapsoltam és füttyültem. Éva jelentette a vidámságot ezeken az összejöveteleken és vásárokon, mindenki odasietett, ahol ő táncolt, mert az emberek többsége menekült attól, amit *az élet körforgásának* neveznek. És is örültem, nemcsak azért, mert Éva a menyasszonyom, hanem azért is, mert jólesett mások öröme.

Egyik ilyen vásáron ismertem meg egy fiatalembert, a magam fajtáját, egy sötét bőrű, minden valószínűség szerint cigányvérű magyar nő férjét. Emlékszem a nagy szemére, karcsúságára, telt ajkaira, ékszereire és tarka ruháira, a legnagyobb fülbevalókra, amit valaha is láttam, azért írok most erről, mert nem tudom elfelejteni ezt a legényt, a férjét, harmincéves volt, azon a bizonyos vásáron pedig rám tapadt, barátkozni kívánt velem, többször mondogatta, hogy „hasznos a mi magyar sógor-sorsunk”. Nem szerettem rokonsági ügyekbe bonyolódni sors vagy vérségi úton, de ő makacsul körülöttem lebzsel és fecsegett; a szóáradatából kivettem, hogy utál mindent, ami nem tartozik a nemzetéhez vagy a nyelvéhez. Séta közben a lókupeczekhez keveredtünk, egyedül voltunk, kedveseink sorban álltak egy pecsenyesütőnél, hogy csípős kolbászt rendeljenek négyünknek, míg mi ketten körbejárjuk a „lópiacot”, mert ez a vőlegény lovat szeretett volna vásárolni vagy legalább egy csikót, azt állította, hogy ló nélkül senki sem lehet gazda a házban. A kupeceknél a fajtákról érdeklődött, a kancákról és a csődörökről, ezt hol kötekedve, hol ironikusan, hol pedig sértően tette, alpári humorral, de tanúsíthatom, senki sem akart neki válaszolni, a lókupeczek vonogatták a vállukat, mintha nem értenék a nyelvét, amikor pedig elhagytuk ezt a poros platót, s a magyar nőink felé vettük az irányt, megállt, könyökömön ragadt és zsémbesen szólt hozzám:

„Mindenki tudja a nyelvünket, de nem akarják beszélni, mert gyűlölnek minket.”

Kirántottam könyökömet a tenyeréből, nem tudtam elviselni azokat, akik kéz után nyúlhatnak beszéd közben vagy vállamra helyezik a mancsukat, amikor mondani szeretnének valamit, ezért a nőkhöz iszkoltam, akik papírba csomagolt sült

kolbászt hoztak nekünk, ajvárral és kenyérrel. Éva nyakamba borult és becézni kezdett az új nevemen, Attila, azt kívánta, hogy a kezéből egyek. Még kétszer ki ejtette az Attila nevet, ami meglepte a honfitársamat, aki csúf grimaszt vágott, morcosan rám tekintett és csalódottan szólt:

„Te eladtad a lelkedet, felvetted a nevüket!”

Nem válaszoltam semmit, ez az „eladott lélek” megjelölés sokáig fog követni utamon, noha teljesen jogtalanul és pontatlanul; sokakat azok közül, akik ezzel megbélyegeztek, valamilyen módon elítélték őket (akaratomtól és hatásomtól függetlenül), egyeseket kegyetlenül, amit, mindenek ellenére, nem kívántam nekik. Ez a gazfickó is, aki körülöttem fontoskodott, ugyanabban a percben megbüntették vagy legalábbis figyelmeztetést kapott – amikor beleharapott a kolbászba, kifröccsent belőle a zsír, rá a fehér ingére. Most úgy mesélek erről, mint régmúlt időről; nem emlékezhetsz valamire úgy, hogy közben ne tűnjön elő egy másik esemény, amit még néhány követni fog.

61.

Nem segített rajtunk az új név, a hunok történelmi királya, Attila, Isten ostora sem, minden olyan gyorsan szétesett és semmi sem maradt abból, aminek tegnap még valamilyen jelentősége volt kettőnk számára. Az első két hónapban jó módszerünk volt a nézeteltérések elsimítására és a köztünk lévő különbségek kibékítésére: a fantáziadús szex, ám ebből hamar semmi sem maradt, még a rutin sem. A szülei nem beszéltek velem, az anyja még úgy-ahogy, Tibor viszont elfordította tőlem a fejét, vagy szigorúan nézett rám; egyszer végig húzta ujját a torkán, ami azt jelentette, hogy kivégzés vár rám. Többé nem étkeztünk közösen, rejtegetni kezdték a kaját, utána meg bezárni a házat. Éva munkába állt, estig dolgozott, ő volt az egyetlen ápolónő az újonnan megnyitott egészségügyi otthonban, míg én egész napokat az ágyban töltöttem. Éva anyja olykor az ajtómnál hagyott valamilyen főtt ételt, úgyhogy hetekig borsós főzeléket vagy csirkeszárnys paprikást ettem.

Ekkor kezdtem dolgozni a *Gyökértelen virág* című regényemen, kínlódtam, naponta alig tudtam fél oldalnyit írni, estére pedig megkérdőjeleztem az egészet; valahol azt olvastam, hogy „a prózaírónak pusztító a feldúltság, a költőnek viszont nyugtató”, habár mindig is gyanakodtam azokra az írókra, akiknek könnyen megy, s akik vakon vágnak az ismeretlenbe. Ennek ellenére, kéziratom megduzzadt, száz oldalara rúgott, apró díszbetűkkel íródott, tökéletes magányból lett kifacsarva. Voltak sikerültebb erotikus részek, állandóan átszabtam és húztam rajtuk, félve a cenzúrától. Ebben a füzetben jegyeztem fel, hogy mindaz, ami a jegyeseknek izgalmas az első két hónapban, valójában „csak sok görcsölés a semmiért”, a testen lévő sebek pedig, a körömkaparások, a torkon és nyakon lévő foltok és zúzódások nem feleltek meg a szenvedélyünknek; későn értettem meg,

hogy ezek az ő fortélyai voltak, mert a „nőstény tigris” hamar lecsillapodott, sőt, ki is röhögött, ha újra behoztam volna valamit a régi szerelmi gyakorlatból, sok minden zavarta, elkezdte kerülni a szexet, így pár alkalommal gorombává tett, ez sehogys sem felelt meg a természetemnek; bánkódom emiatt, de nem voltam türelmes, s nem is tudtam szerelemre hangolni. Ha engedett néha, Éva akkor is többet locsogott, mint élvezett, „destimulálta a partnert”, hogy „a szeretkezés művészeté”-ről szóló könyv fogalmával éljek, melyből hangosan felolvastunk. Nem kezdeményezett többé, olykor az izgalom csúcspontján megszólalt, „lassan, nem kovácsolsz, hanem nőt csókolsz”, vagy hirtelen kisiklott alólam, zokogni kezdett és sírva ismételte, „nem kancán vagy, ez nem lovaglás”.

A „szeretkezés dicsőségét” illető összehasonlításai vagy metaforái annyira gorombák és faragatlanok voltak, s mindennek tetejében elbátortalanítók, hogy impotenssé tettek, amitől nagy nehezen gyógyultam meg. Olykor arra gondolok, hogy a lelki, vagy ha úgy tetszik, az intim sérüléseim az erotikus és sötét szakadékokban keletkeztek, e bolond nő hatására, mert én nem merem és képtelen vagyok a vele kapcsolatos bajok ezredik részét is felidézni, nem még hogy körülírjam azokat, valójában ez bánt engem az irodalom világában. Nem tartok az önpusztítástól, de nem látom a saját megfeszülésem értelmét ezen a rossz hírű keresztén. Melyik férfi tudná elfelejteni Éva hisztérikus falkarmolását és a fenyegetéseket, hogy a hasamba hentesként fog döfni, „ha még egyszer a tiszta testemre fröccsented a taknyodat”. Az ondó számára nyálkás, beteges és mocskos valami volt, aminek semmi köze a családfához vagy a születés jelképéhez; tudom, ezek talán most túlzó és illetlen szavak, ám, hogy mindez érthető legyen, nem elegendő, hogy Évának hívjanak, kell még valami abból az ősi Évából, az *ősanya* szelleméből, ami nélkül az eleven világon kívül rekedünk. Ha akkor tudtam volna valamit az ezotériáról, megkérdeztem volna, hogy „csöpög-e az égő gyertya”, de ebben a percben nincs többé értelme felidézni ezeket az elemeket, mert már az emlékek gyertyái is fokozatosan kialszanak. És pont akkor, amikor úgy tűnt, hogy az elfeledett szenvedélyek kezdenek lassanként visszatérni, hogy az ágy ismét a szerelmi trónusunkká válik, ő az élvezet és az önkívület kellős közepén olyan erősen eltolt magától, olyan vadul, mintha varázslat szállta volna meg, mintha rosszat csináltam volna vele, megalázva valami önző kínzással.

„Ez többé nem megy”, kiáltotta és a fürdőbe rohant.

Sokáig zuhanyozott, s amikor visszatért házi köntösében, józanul és nyugodtan szólt hozzám:

„Mielőbb le kell válnunk egymástól, ennek semmi értelme.”

Felbontottuk a jegyességet, visszaadtam neki a gyűrűt, azt mondta, mindazt, amit e pár hónapnyi jegyesség alatt vett nekem, tartsam meg magamnak, noha mindaz, amim volt, beleférhetett egy hosszúkás sporttáskába. Még egy hétig maradtam abban a házban, hogy tegyek valamit azért, hogy a kalandom ne vulgárisan végződjön. Éva apja minden éjjel, az udvari ház ajtaja előtt, amelyben ketten

tisztességesen próbáltunk elbúcsúzni egymástól, megélezte böllérékét, két sírhelyet ásott ki az udvarban, anélkül, hogy bárki is tudná, mire szolgálnak, hacsak nem egy fatalista vagy teozófus, aki a halál misztikus tapasztalatával foglalkozik. Emlékszem, hogy egyszer a kis kedvence handabandázott valamit a „látszólagos halálról”, ám én semmit sem fogtam fel az egészből, csak nevettem és arra kértem, röhögtessen csak tovább, mert élvezem, ha valaki összefüggéstelenül kapcsol az asszociációi után, s összezavarja a beszélgetést. Éva olykor megfoghatatlan, nyálkás hallá változott az absztrakt mesék vizében; a hobbantsága vonzerejének része volt.

És így egy napon elhagytam az üresen maradt házat; a hajnal kellős közepén Tibor és Márta kitraktoroztak a földekre, Éva pedig nem járt otthon azokban a napokban, összeszűrte a levelet azzal az orvossal, aki a belgrádi szakmai gyakorlat utáni első munkáját az egészségügyi otthonban végezte. Megfordultam, s utoljára pillantottam meg azt az otthont, amelyben úgy éltem, mint egy másik időben, mint egy álomban, paráználkodva egy szépséggel, jókat ettem és tiszta ágyban aludtam, tapasztalatot szereztem és bizonyos ösztöneimet megzaboláztam, örökre magamba szívtam a vajdasági illatokat és ízeket; ez mindmáig bánatos zsinór bennem, mely mindig felparázslík, amikor erre a vidékre kerülök. Távozva abból a házból, egyedül a nyájas kutya nézett szomorúan, vinnyogva az ajtó előtt. Megsimogattam, mondván, „Isten veled, óvd a házat”.

Megérkeztem az állomásra, egy utazó sem volt ott, nem hallatszottak ki a hangok az állomás épületéből, semmilyen zúgás vagy távirógép-zaj nem szűrődött ki belőle, minden csendes volt, csupán a keleti oldalon, a távolban, felragyogott az ég a teljes pompájában; ez volt a hamarosan bekövetkező napfelkelte jele; ez az ünnepélyes jelenet minden reggel megismétlődik, pazar módon ebben a síksági tetszhalott állapotban.

És míg álmosan ásítottam és le-fel járkáltam a peronon, kavicsoktól zajos léptekre figyeltem fel, valaki a hátam mögött közelített felém, amikor pedig megfordultam, Évát láttam, megállt tőlem egy kis távolságra, figyelt a nagy kék szemével. Lábán fekete spárgacipő volt, lábszárán majdnem a térdig futó, körbefont szalaggal, rövid szoknyát és selyeminget viselt, copfja pedig kétszer-háromszor meglendült, „mintha a múlt bögölyeit hesegetné el”, ezt később feljegyeztem a vonaton; nem tudom, mi késztetett rá, hogy olyan mondatot írjak le, mely nem az én stílusom. Mégis meghatott, hogy kijött az állomásra, annyira, hogy nem tértem azonnal magamhoz, képtelen voltam emberien szólni vagy örülni neki, hogy legyen valami, ami megmaradt volna az emlékezetünkben; mindenképpen lebénultam, s zavarba jöttem tőle. Hirtelen feleszméltem, erősen megfogtam a csuklóját és szájon csókoltam, ügyetlenül, önként, erőszakosan; sajnálom, hogy ezt kihangsúlyozom ebben a kéziratban. Éva kirántotta magát, hátralépett; felhevültek a kemény mellei is, megremegtek a selyeming alatt, kézmozdulata pedig úgy állt meg előttem, mint valami rámpa, mint egy jel, hogy

nem szabad átlépnem azt a határt, melyet gesztusával megrajzolt. A szigorú tilalom ellenére, hogy megérintsem a testét, nem volt visszautasító velem, csak kordában tartott, tudtomra adta, hogy többé nem vagyunk intimek, s hogy az intimitás az, ami legkönnyebben és legkevesebb fájdalommal múlik el. Elmondta, hogy eljegyeztette magát az egészségügyi otthon orvosával, hogy összeházasodnak, szereti és gyermeket szeretne tőle, egykorúak, s az sem mellékes, hogy magyar, „mi olyanok vagyunk, mint a madarak, mindenki a saját raja felé húz”, mondta.

„Van egy kis ajándékom számodra, semmi különös, semmi drága ajándék”, szólt és táskába nyúlt, röviden, épp annyira, hogy az ajándékára összpontosítsak.

Kis tévovázás után előbányásztta a nagy libatojást, minden bizonnyal két tojás-sárgája volt; előtte soha nem láttam akkora tojást.

Hagymában főtt, emiatt sárgás, vöröses színt kapott, ki volt festve, részben kék pöttyökkel díszített, vízálló tussal írt feliratokkal, nyílveesszóval átszúrt szívecskekkel, visszafogott erotikus jelenetekkel. Magyar szavak voltak rajta, évszám és ujjlenyomatok. Kezembe vettem a nagy díszített tojást, csodálva a türelmes mestert, aki afféle kézműárt készített belőle, szinte már műalkotást, fülemben meg is csendültek az apa, Tibor szavai, hogy „az én kedvencem művészlélek”. Bámultam a tojást, olvastam a feliratokat, szorongattam a kezemben, szinte izgatottan imádtam; mindig felélénkít minket az, ami lerombolja a szokásos arányokat, mindenki, aki lát vagy megél valami ehhez hasonlót, elmosolyodik és elcsodálkozik, senki sem közönyös, ha a természet valamit túlméretez. Az én méricskélésem ízetlen volt, átlátszó és olcsó erotikára utalt, tirpákságra, amitől nekem is feláll a szőr a hátamon, de ezt én nem akartam, mert abban a percben fejemben a tojás szimbolikája jelent meg, nem mint az élet csírája, hanem annak megújulása; ki tudja, miben reménykedtem, talán feltámadásban, ami együtt jár az életünkkel, akkor is jelen van, amikor minden reményünk odalett. Néha arra gondolok, hogy ebből a tojásból kelt ki az elbeszélésem, hogy sok ellentmondás tojáshéját, burkát törtem fel, noha ez a fészekből és az anyai ölből való menekülésem, a „sasröptöm”, ahogyan azt az alkimisták nevezik, annyiszor lehajított már az élet sziklájáról, hogy szétmorzsoljon a valóság talaján, s gyakran bántam, hogy csőrömmel feltörtem az „összekulcsolt lény” héját, hogy kimásztam a kagylóból.

Miután kezembe adta ajándékát, a nagy tojást, Éva elment. Az állomás épületében megcsörrent a telefon, jelezték, hogy a vonat megérkezett a szomszédos állomásról, megszólalt egy hivatalos hang, kétszer mondta ki a vonat számát, rövid szünet után jött a búcsú, majd néhány szó magyarul. Nem volt könnyű, nem tudtam, hol vagyok, merre megyek, zavart voltam és enyhe lázat éreztem, amikor pedig a távolban megpillantottam a mozdony füstjét, szívem egyre erősebben vert, tán rám szállt valami búskomorság is, ki tudja; egész gyerekkorom sínek és vasútállomások mellett zajlott le, ezek afféle útírányjelzők voltak számomra, és

a titkon dédelgetett remény jelei, hogy több irányba elvágtathatók. Az Évatól való búcsú felkavarta az érzelmeket; vajon nem sírtam már akkor, amikor a nagymama birtokán lévő kőtől búcsúztam, a forrás és a vadkörte közelében, L-ben. Ezt a követ bármikor leírhatom, még csak le sem kell hunynom a szemem, látom és hallom; száraz nyarak idején is kiserkent belőle néhány könnytiszta csepp. Tomo nagyapám „síró kőnek” nevezte, bizonyos legendák alapján, hittem bennük, függetlenül attól, hogy Jelica nagymama gúnyolódott rajtuk.

Miután Nagybecskereken a keskeny vágányúróól átmentem a normális vasútvonalra, leültem a belgrádi utasszállító vonat másodosztályú fülkéjében, bámulva a tojáshoz, az út során szinte már meditációs tárggyá vált számomra; megpróbáltam magamhoz térni, mielőtt annak a városnak a talajára lépek, az iszonyú „művészi központba”, ahova mindannyian vágytunk, mely ugyanakkor mérgezett és gyilkolt is minket. Tudtam, hogy egy tárgy figyelmével a saját létünk súlypontja áthelyeződik a tárgy forrására és létre, így azt a tojáshoz minden oldaláról megvizsgáltam, forgattam a kezemben, füleltem a belsejére, olvastam a jeleit, melyek lassacskán a jelképeimmé váltak. Ó, mennyire szerettem volna abban a percben tojáshoz lenni, megszabadulni attól az ürességtől, amelybe belezuhanom.

Belgrádba korábban is, többször, mindenféle csomag nélkül érkeztem, nem tudván, hol fogok éjszakázni, de mindig menekültem a belgrádi állomásra, annyira komolyan és magabiztosan másztam fel a lejtőre és a Balkáni utcán, a városközpont felé, a kocsimák irányába, ahová művészek jártak, mintha ott valami titkos pártoló várta volna, mecénás vagy egy kiadó szerződése a megírandó regényemhez. Most kimentem a fülkéből a vonat folyosójára, mely a vasúti munkások miatt a pancsovai hídon kúszott át, kinyitottam az ablakot, kihajoltam a széles Dunára, gyorsan zajlott, ezt legjobban a víz hordalékán lehetett látni, ágakat és valami hosszú rönköt cipelt magával, egyébként lomha és homályos síksági folyónak hatott. Még egy darabig fürkésztem azt a tojáshoz, tenyeremen tartva, majd a folyóba hajítottam, figyelve a röptét; amikor csobbant, annyira beindultam, hogy a táskámat is utána dobtam, így hű maradtam a belgrádi látogatásaimhoz, kezemmel a zsebemben, csomag nélkül érkeztem. Megkönnyebbültem, megszabadultam minden teherrel, jelképesen az Évával való közös élettől is, miután a táskák leúszottak a Dunán, eszembe jutott, hogy a jegyzetfüzetem is benne volt, a regény kézírata; emésztettem magam emiatt, sajnáltam, de nem volt segítség, jajgatni meg nem akartam; a kézirat sorsa valószínűleg úgy végződött, mint mindaz, aminek abban a percben el kellett süllyedni. Később azzal huncogtam, hogy legjobb kézírataim az idő örvényébe vagy a Duna vizébe veszttek; ma mégis úgy gondolom, hogy ami elveszett, annak el kellett vesznie, s hogy ez így van jól.

MILENKO JERGOVIĆ

Ruta Tannenbaum

(REGÉNYRÉSZLET)

1943 tavaszán a Gunculić utca hercegisasszonya – a házsám többet már nem érdekes – elvarázsolta magát, nem tudni, melyik és milyen isten segítségével, de láthatatlanná vált.

Olyan idők jártak, amikor a hercegisasszonyok nem kívánhattak nagyobb a láthatatlanságnál. Mondani sem kell, mennyi gőg szükséges egy ilyen kívánsághoz.

Ruta Tannenbaum volt a leggőgösebb a Gundulić utcában.

A négy méter magas mennyezetet dohányfüst felhőzte be. Apa dohányzott, mielőtt utazni vitték volna. Anya dohányzott, mielőtt utazni vitték volna. Még a nagypapa is dohányzott, de őt nem vitték el, ugyanis még az utazás előtt meghalt.

Ruta Tannenbaum tizenöt éves volt, és nem tehetett a mennyezet felhőiről. Igaz, hat hónapig élt alattuk, és félt is nagyon, ezért szeretett volna láthatatlanná válni.

Uh, milyen gőgös is volt!

Mikor érte jöttek, hogy utazni vigyék, Ruta Tannenbaumból már csak egy jobb lábfej maradt. Akkorra már ezen kívül mindene láthatatlanná vált.

De ez is valami, még mennyire, hogy valami, mondták az utazási iroda emberei, és elvitték Ruta Tannenbaum jobb lábfejét a teherpályaudvarig. A fehér hercegisasszonyi ruha alatt mezítelenül lépdelt egy aprócska lábfej.

Bizony, azt látni kellett volna!

Betették egy marhavagonba. Indulunk Indiába, gondolta Ruta Tannenbaum, oda, ahol a tehenek szent állatok. Már érezte is, hogyan nyaldos söt jobb talpáról egy nedves tehénnyelv. Ekkor nevette el magát utoljára.

Gőgös volt és nem túl okos ez a hercegisasszony, hiszen 1943 tavaszán ki más gondolt volna Indiára.

Nem, a vonat Lengyelországba ment. Sötét és bűzös volt, úgyhogy a láthatatlanság nem sokat segített a félelmen. Különben is, miért gondolja egy hercegisasszony, hogy láthatatlan, ha mindenki látja apró, jobb lábfejét!

Mondhatnánk, így élt egészen haláláig. És ez így is van. Ruta Tannenbaum nem juthatott el Indiába: valójában Lengyelországba. Valahol félúton tűnt el, elképzelvén, hogyan hatol át jobb talpán egy nedves tehénnyelv.

Milyen gőgös is volt ez a hercegisasszony!

Nézd csak a ruhát, lehet, még mindig benne van. Hová bújhatott el Ruta jobb lábfeje?

I.

1920-at írunk, Salamon Tannenbaum az Osztrák császárhoz címzett fogadóban ücsörög, amit vagy már két éve nem így neveznek, azonban senki, aki megfordul benne, beleértve Salamon Tannenbaumot is, nem nevezi a városi előljárók döntésének megfelelően Három szarvasnak. Hovatovább, mikor Salamon minden alkalommal eltalálva a fogast a terem egyik végéből a másikba hajítja kalapját, azt kiáltja – megjött Moni az osztrák császárhoz, és a jelen lévő korhelyek így felelnek neki – soká éltesse őt a Jóisten! És kezdetét veszi egy újabb délutáni tivornya, amilyen azóta van itt, mióta Petar király felszabadította Zágrábot. Nem azért isznak, mert valamit ünnepelnének, hanem azért, mert nincs jobb dolguk. Mintha várnának valamire, de senki sem tudja, valójában mire.

Azon a napon nem felelt senki Salamon Tannenbaumnak, mikor elhajította kalapját és felkiáltott – megérkezett Moni az osztrák császárhoz, hanem ki-kisaját stampedlijébe, korsójába meredve hallgatott, mintha Salamon itt se lenne, mintha be se lépett volna a vendéglőbe, mintha nem is ülne most az asztalánál, nem rágsálna kenyérhéjat, nem inna macedón masztikát és nem invitálná az asztalához őket, amolyan süketeket és vakokat.

– Na de emberek, mi van ma veletek? – kiáltotta.

Ekkor ketten hozzá léptek, az a magasabb és bajszosabb elkérte az igazolványát, az alacsonyabb, szürkébb és valahogy kalaposabb meg arcon köpte Salamon Tannenbaumot, még mielőtt a zsebéhez nyúlhatott volna. Nem kérdezte, miért ütlegetik a rendőrség pincéjében, sem akkor, sem később, mikor az a kettő szakszerűen és mesterien püfölte doronggal a talpait, ő pedig teli tüdőből üvöltött és jajveszékelt. Együgyűen folyton arra gondolt, milyen jó, hogy vastagok a falak, így senki sem hallja őt, nem kell szégyenkeznie az ismerősök előtt, üvölthet és nyüsziíthet, ahogy csak bír. Később nem hitték el neki, hogy nem tudja, miért verték meg.

Ej, Salamon, Salamon, az Úr által annyi ész sem adatott neked, mint amennyi sáfrány van a szegények kásájában!

Egyesek azt állították, öt nap múlva rá engedték ki, mások, hogy ez azért túlzás, és Salamon Tannenbaum már másnap kiléphetett a Zrínyi utcára a pincéből, azonban tőle hiába tudakolták, mi az igazság, semmire sem emlékezett, és hónapok múltán is Zágráb utcáin bolyongott, azt színlelve, hogy senkit sem ismer fel. Mindegy is, hogy öt napig verték vagy csak egy éjszakán át, oly szakszerű és mesteri munkát végeztek, hogy az összes bőr levált a talpáról. Végre valami hasznát vehette, hogy megtanult kézen járni. Máskülönben azon a napon Salamon Tannenbaum nem tudott volna hazamenni a Gundulić utcába.

Miközben ilyen nyomorult, százalmas állapotban, három életre elég félelemmel telve feküdt az ágyban, nem láthatta, mi történik a vasútállomáson, márpedig az nem is kevés szerepet játszott a letartóztatásában. Nem láthatta, hogyan fut be a három nép himnuszának taktusára három vasúti kocsijával egy vonat az első vágányra, rajta a fiatal királyság trónörökösével, Aleksandárral, kísérekkel, adjutánsokkal, admirálisokkal, különféle tiszti szolgálakkal, nemzetségfőkkel és a fiatal állam támogatóival. Mindezt a tarka, szigorúan uniformizált, parádés társaságot könnyes szemmel, izzadt kezében előre megírt beszédet szorongatva Matko Laginja horvát bán fogadta. Miközben a trónörökös leszállt a vonatról, a megrökönyödött Laginja bán reszketett a tavaszi napsütésben, döbbenet tapasztalta, hogy tenyerében szétfolyt a tinta, a papíron szétfutottak a betűk, és a kéz, amit az ünnepezt trónörökös felé kell nyújtania mocskos és alkalmatlan a kézfogásra. Mikor Aleksandar előtt találta magát, Laginja egy árva szót sem tudott kinyögni. Úgy nézett jövődöbéli királyára, mintha magát a halált látta volna.

Ezt, a Salamon megverésével majdhogynem felérő kínos helyzetet a bán felesége, egy mindig határozott és bátor asszony mentette meg. Félrelökte Laginját és így szólt a királyfihoz:

– Fenség! Nem kínáljuk kenyérrel és sóval, hiszen saját hazájába érkezett!

Ezzel, a később az állami protokoll kívánalmai szerint némileg felcicomázott mondatával a bánné bekerült az iskolai olvasókönyvekbe, elhallgatva persze, milyen kellemetlen helyzetbe is keveredett a férje. Az elkövetkező évtizedekben az Aleksandar hazájáról szóló frázis a jugoszláv patriotizmus mércéjévé vált a horvát nép és nemzet, és annak fővárosa, Zágráb számára.

Ami Salamon Tannenbaumot illeti, neki eszébe sem jutott többet az osztrák császárt emlegetni, még ha a vendéglő nevében is, mely amúgy is gyorsan bezárt, a helyén pedig vaskereskedés nyílt, mert a többi vendég sehogy sem tudta megszokni az új nevet, és amikor Zágrábba fontos ember, valamilyen miniszter, királyi meghatalmazott vagy magas rangú tiszt érkezett, valamelyik korhely mindig kapott a talpára az osztrák császár miatt.

Attól fogva Salamon Tannenbaum nem hősködött többet, és amikor a fogas felé hajította kalapját, igyekezett háromból legalább egyszer hibázni.

Nyolc évvel később, nyár volt, hosszú menetoszlop araszolt felfele a Mirogoj felé, egy koporsót kísértek, melyben a nemzeti vezér, Stjepan Radić teste volt. A környék tele volt csendőrrel, civil ruhás ügynökökkel és mindenféle spicivel, akiknek ez jó alkalmat kínált a szolgálati rangsorban való előlépéshez. Mindannyian azt lesték, vajon kiugrik-e a sorból király- és királynéellenes jelszót kiáltva valamelyik forradalmár, azonban semmi sem történt, unalmas volt az egész, legalább is ha a dolgokat rendészeti perspektívából szemléljük. Jajgatás hallatszott csak, ezer gumi-, bőr- és fatalp dobogása, ami csukott szemmel félelmetesebbnek hatott a király fenségének becsmélésénél, vagy az államrend megdöntésére való

felbujtásnál, ugyanis a csukott szemű embernek és a vakoknak olybá tűnt, mil-liók jöttek el a temetésre, s minden egyes lépésükben kétségbeesés, harag, düh és bosszúvágy visszhangzik.

Nem tudni, milyen ügyben járt épp akkor a mirogoji kapunál Salamon Tannenbaum, de miközben ott állt, hol a kémeket és a csendőröket, hol a gyászoló tömeget nézte, kavargtak benne az érzések. Amikor a sokaságra pillantott, ezer talp dübörgését hallotta, amitől megrettent, szíve kémekért és a csendőrökért dobbant, ám mikor a különös gyűlölettel teli szemekbe nézett, melynek nevében csontok roppannak és vér fagy meg az ereken, Salamon Tannenbaum átváltozott egy-egy a halott vezért gyászoló líkai vagy szlavóniai paraszttá, ki bátorságot gyűjtött összeszorított öklében. Ez a kétség, akár a tisztátalan lelkiismeret, örökre megmaradt benne. Salamon Tannenbaum úgy érezte, mindig is a rossz oldalon állt.

Néhány hónappal a nemzet vezérének temetése után Salamon Tannenbaum elhatározta, megkéri egy Mesnić utcai gyarmatáru-kereskedő lánya, Ivka Singernek a kezét. Ivka a nagy kereskedésben csak aprópénz volt. Elmúlt már harminc is, és pártában marad, ha nincs Salamon. Pedig nem mondhatni, hogy nem lett volna vonzó. Annyira törékeny és halovány volt, haja koromfekete, akár a leg-sötétebb éjszaka, olyan volt, akár egy spanyol vércsöpp az ilicai aszfalton. Övé volt a legmélyebb tekintet, mellyel valaha is Zágrábra pillantottak. Azokba a szemekbe azonnal beleszerettek a férfiak, a nők kigúnyolták, a gyerekek pedig valami miatt rettegtek tőlük. Gyermeki rémálmaikban megjelentek előttük, így azoknak, akik a húszas években az Ilica környékén születtek, egy életen át Ivka Singer volt a rettegés és borzongás mércéje. A gyermeki félelmek azonban nem magyarázzák, miért ment olyan későn férjhez. Nem, éppen ellenkezőleg, Ivka azért nem kelt el, mert azok a szemek annyira vonzották a felnőtt férfihadat, hogy az öreg Abraham Singer túl sokáig kereste számára a legmegfelelőbb férjet.

Túl hosszú lenne felsorolni Ivka Singer összes kérőjét, ám némelyiket közülük még sokáig emlegették, míg éltek Singerek és Tannenbumok, sőt kárörömmel még az ismerőseik is. Alighogy Ivka betöltötte a tizenötöt, megkérte kezét egy dubrovniki kereskedő, Mošo Benhabib, akivel vagy negyven éven át üzletelt az apja, így mondhatjuk, valamennyire barátok is voltak. Mošónak háza volt Dubrovnikban és Firenzében, birtoka Magyarországon, Szlavóniában és a Bánságban, annyira gazdag volt, amennyire egyetlen Singer sem lesz soha. Egyszer régen már nős volt, de az a fiatalság, az erő és a gőg ideje volt, így Mošo szinte észre sem vette, amikor Rikicája kilehelte a lelkét. Nem nősült meg többet, nem volt rá ideje a roppant sok munka miatt, ám amikor már közeledett a nyolcvanhoz, igaz, túl későn, de felfogta, hogy megöregedett, és vágyni kezdett valakire, aki átkíséri a túlvilágra, ám előtte még szül neki egy örökös.

– Nem élek én már sokat, nem kínozom hosszan a kicsikét, de annyi kincset hagyok rá, hogy az abesszin herceget is megvendékelheti – mondta Singer Abrahamnak.

Az apa nem tudott aludni ezen az éjszakán. Átvirrasztotta a következőt is. Abraham Singer nem aludt hét napon és éjszakán keresztül, végül aztán elment Mošóhoz, és megmondta neki, a lánya nem hozzá való. Az nyugodtan fogadta a hírt:

– Én sem adnám egy vénséghez a lányomat – mondta Singernek –, nem haragszom rád, csak azt kívánom, hogy se te, se a szépséges lányod soha se bánjátok meg, hogy nem jött hozzám.

Nehéz lenne megmondani, mikor bánta meg először Abraham, hogy nem adta Ivkát Mošo Benhabibhoz, talán már egy hónapra rá, amikor Mošo váratlanul meghalt Dubrovnikban, s mivel nem volt senkije, és végrendeletet sem hagyott maga után, az egész vagyona az államra szállt, de lehet, hogy később, mikor már nehéz idők jártak.

Mošo Benhabib keserű emlék volt a Singer házban, ezért még tréfából sem emlegették soha azokban a háborús és háború előtti időkben, amikor összemolott az egyik és felépült a másik császárság, amikor nem volt mit enni, pusztított a spanyol nátha, a betegség és a túlzott egészség miatt mindenütt aratott a halál, de a legrosszabb az volt, hogy sehova sem lehetett elmenekülni, elbújni, mert nem jutott pénz még egy harmadosztályú hajójegyre sem.

Ej, Mošo, Mošo, miért is nem halt meg egy évvel korábban, mielőtt háztűznézőbe jött volna, vagy élhetett volna még tíz évet, hogy ne is jusson eszükbe a gazdagsága...

Ivka első háború utáni kérője egy királyi szanitéc őrnagy, a belgrádi születésű, udvarias, csiszolt modorú Ismael Danon volt, de az öreg Singer őt is eltanácsolta, mert úgy tetszett neki, az őrnagy túlon túl nagyhangú, lehet, nem is annyira finom ember, mint amennyire ordít. Talán csak színlel, s amint elnyeri Ivka kezét, előjön belőle igazi, durva szerb énje. Akkoriban Singernek éppenséggel nem tetszett minden egyes felszabadító és egyesítő azok közül, kik előzőnlőtték és sáros csizmáikkal bepiszkították a várost. Attól tartott, hogy az egyesülésből és felszabadulásból valami, még ismeretlen, de azért nagyon is valós és rettenetes gonoszság származik majd. Kikísérte Danon őrnagyot, felitatta Ivka könnyeit, hiszen a kicsike fülig belezúgott a délceg szerbiaiba, és csak amikor már késő volt, amikor az összetört szívű őrnagy kérvényezte áthelyezését Szkopjébe, Singer Abraham csak akkor tudta meg, miért is volt Ismael Danon olyan nagyhangú. Valahol Kajmakčalannál vagy Szalonikinél süket maradt az egyik, és félig süket a másik fülére egy gránátrobbanás után, azért ordibált, hogy meghallja saját hangját. Hát miért nem mondta el ezt akkor, zsörtölődött az öreg Abraham, nem adhatam hozzá a lányomat egy lármás paprikatermesztőhöz, üvöltötte, és önkéntelenül is felborított egy hatalmas narancsosládát. A narancsok szanaszét gurultak az üzletben az a négy nyomorult verőlegény és spicli lába között, kik még négy évvel

ezelőtt zöld kádereket hajkurásztak Zágrábban és környékén, most meg a legfőbb karadordević hívek voltak a városban.

– Egy fityinget se fizetek nektek – kiáltott feléjük Singer –, még ha rám gyűjtjátok a boltot, vagy beveritek a kirakatot!

Megszégyenülten sunnyogtak el más után kémkedni, valószínűleg számukra is furcsán hatott a gyűjtogatás és a kirakatbeverés. Még mindig nem jött el ennek az ideje, senki másnak, mint az öreg Abraham Singernek jutott csak eszébe, hogy egyszer eljöhet. Nehogy félreértés essék, nem volt ő amolyan prófétaféle, csak gyengék voltak az idegei, olykor-olykor becsavarodott, akárha morfiumos delíriumban lenne, és akkor olyan látomásai voltak, mint rajta kívül senkinek. Isten tudja, Abraham Singer melyik öreganyjától örökölte ezt a bolondériát, ezt a hisztériát, amiről végül elhíresült.

Egy-két évvel a félsüket őrnaggal való incidens után a kérők sorában, kiknek neve és sorsa már rég kitörlődött, elkallódott mindenki emlékezetéből, megjelent a Singer család küszöbén Emil Kreševljak, egy kora harmincas ifjú, akit már ismert Abraham, ugyanis kirendelt papként hétszáz egyforma kandírozott gyümölcsös és birsalmasajt csomagot rendelt a boszniai szegények számára. Három napba telt összeállítani a csomagokat, minek után a főtisztelendő Kreševljak mindet kipakoltatott, majd mérte, mérlegelte, melyikbe mennyi gyümölcs és mennyi birsalmasajt van, hogy még véletlenül se kapjon valamelyik gyerek kisebb ajándékot a másiknál. Volt benne valami nehezen megragadható sötétség, amit Singer később a csupa jótettből fakadó roppant gonoszságként jellemzett. További három nap kellett a főtisztelendő szüntelen felügyelete alatt Singernek ahhoz, hogy úgy állítsa össze a csomagokat, hogy az egyik se tartalmazzon több kandírozott málnabogyócskát a másiknál.

És erre néhány év múltán Emil Kreševljak tiszta selyem, párizsi szabású öltönyben, díszkendővel és gyémánt nyakkendőtüvel, kölnivízben úszva ott állt Abraham Singer előtt, és sorolta indokait, miért is kellene az öregnek hozzáadnia a lányát. Pedáns egyenletességgel, ahogy a gyümölcsöt és a birsalmasajtot is mérlegelte, és Singer ígézően hallgatta őt, még ha tudta is jó előre, hogy ilyen emberhez nem adja Ivkát akkor sem, ha ők lennének az utolsó férfi és nő ezen a világon.

Emil Kreševljak a papi hivatást magasztalta. Az egy egész életre felelősségtudatra és rendszeretetre szoktatja az embert. Az Isten szereti a pedánsokat, ezt tanítják meg legelőbb a szemináriumban. Az, hogy nem szolgálja már Istent, csak az ő dolga, nem tartozik másokra, még Emil legközelebbi hozzátartozóira sem. Ugyanaz a misztérium veszi rá az embert arra, hogy szolgálatba álljon, amelyik aztán rábírja, hogy visszakozzon, hogy ismét csak egy legyen a bárányok közül a nyájban, ravaszkodott Kreševljak, szövögette hálóját Ivka Singer körül.

Már akkor végigmérte őt, bűnös pillantásokat vetett rá, mikor a szegények csomagjaiért jött.

Amint a pap beismerte mindezt, valami keserű gyümölcs robbant és spriccelt szét Singer Abraham bensőjében. De nem szólt semmit, még olyan mogorva képet sem vágott, amelyet a gyomorfájós idegbajosok vágnak, mikor tavasszal és ősszel kiújul krónikus gyomorfekélyük. Ha lenne igazság, akkor most a püspöki orrhangon affektáló, kiugrott papot, aki olyan puhány, akár a rosszul dagasztott tészta, kipenderítené a házból, hogy többet vissza se merészkedne, hogy a gondolataiból és a szemeiből is kitörölné a lányát, ahogy a tiszta lélek törli a rossz, éjszakai álmot. Azonban nincs igazság, soha nem is lesz e város polgárai számára, mert ők sosem mondják ki, amit gondolnak, és ez minden boldogtalanságuk forrása. Ám hogy is lehetne igazság egy Abraham, egy senkiházi zsidó számára, ahogy azt az iszákos Rózsa mondta neki egyszer, amikor harminc év hitelezés után nem előlegezte meg többet mindennapi borát, amit persze sohasem fizetett ki. Ezért nem penderítette ki az öreg Singer Emil Kreševljakot, amikor az bevallotta, hogy még papként szemet vetett a gyermeklány Ivkára, aki miatt akkor még csak két-három kérő jelentkezett az apánál, hanem hagyta, hadd sorolja fel indokait, miért is kellene neki adnia a lánya kezét.

– Nehéz idők járnak, Singer uram – sóhajtott Kreševljak –, nehéz, nehéz, nagyon nehéz. De még nehezebb lesz – szökkent egyet, akár egy kiskakas, amitől egyből zavarba is jött –, főleg azoknak, akik hátat fordítottak Krisztusnak, és ön, bár jó ember, Singer uram, önmaga és családja becsületére válik, de tudja, hogy van ez, az emberek éheznek, mindenütt csak szegénységet látni, és az ilyen időkben az önökhöz hasonlók esnek áldozatul a legkönnyebben. Gondoskodnia kell védelemről, Singer uram, most itt az alkalom: én kinéztem magamnak Ivkát, miatta szegtem meg papi fogadalmamat, nem érdekel senki más. Ha beleegyezik, hogy hozzám jöjjön, ön is a mi Mindenhatónk színe elé járulhat, és senki nem tudakolja majd, kiféle, miféle, milyen vallású. Hozzám adja a lányát, és szabad ember lesz.

Meghallgatta az öreg Abraham Emil Kreševljakot, még ebédre is meginvitálta, a vasárnapi asztalnál Ivka mellé ültette, de nem adta hozzá a lányát.

– Maradhatunk barátok – mondta ebéd közben –, de ő nem önhöz való.

Kreševljak ráharapott egy csirke szárnyra és felköhögött, majd mondani akart valamit, de Singer áthajolt az asztal fölé, és megfogta a kezét:

– A csirkecsontocska rosszabb lehet a halszálkánál. Ne hagyja, hogy mindez az én lelkemen száradjon.

Kevésre rá, hogy elutasította a kiugrott papot, Hajim Abeatar diák személyében újabb kérő akadt. Abraham a családja felől érdeklődött, de ő azt mondta, az apja és anyja is meghalt, nincs közeli rokona, a távoliakkal pedig megszakított minden kapcsolatot. Nem volt semmije, egy szarajevói zsidó szervezet által folyósított ösztöndíjon kívül, de az rendszeresen érkezett, így nem lesz senkinek a terhére, míg befejezi tanulmányait és elkezd dolgozni.

– És miért is hagyjam a lányomnak, hogy hozzád menjen? – kérdezte tőle az öreg Singer?

– Azért, mert itt az ideje, hogy férjhez menjen – vonta meg a vállát az ifjú.

Őt megjegyezte magának, mert ő volt az egyetlen, aki semmit sem ígért, és semmit sem kért. Hajim sápadt, gyűrött arcú és görnyedt volt, se magas, se alacsony, az ember könnyen elfelejti őt. Soha senkinek, kivéve az őt támogató szervezetnek, nem volt terhére.

Ki tudja, talán ő lett volna a legmegfelelőbb ember Abraham lányának.

Aztán sokáig senki sem akadt, már a szomszédok is találgatták, mi baj lehet Ivka Singerrel, hogy még nem ment férjhez, amikor megjelent Salamon Tannenbaum.

KOLLÁR ÁRPÁD fordítása

Virgil vagy Vilmos? A Nyugat két útja

Babits Mihály *Tímár Virgil fia* című regényét a kortársak, köztük maguk az érdekeltek is, kulcsregényként olvasták, azaz a Nyugat *Indiszkreció az irodalomban* ankétjában, de azon kívül is fontos szempontként merült föl annak vizsgálata és megítélése, vajon a regény alakjai és a közöttük kibontakozó konfliktusok milyen életbeli modellekre, előzményekre mennek vissza. A referencialitás kérdésének, amely szinte a kortársak tudtán kívül a viták egyik aspektusát képezte, azonban volt egy másik oldala is, amelyet a vita és általában a fogadtatás alanyai nem láttak, talán nem is láthattak meg. Nemcsak az életrajzi és kortörténeti valóság léphet át a műbe, de megtörténhet az is, hogy a szöveg, amely a regény fiktív világát tartalmazza, az életben folytatódik, a megkomponált történet átgyalogolhat a realitás világába. A valóság és szöveg viszonyának ez a rejtőzködő túlsó oldala akkor tűnhet elő, ha a *Tímár Virgil fiát* – amint ez szinte magától értetődik – nevelődési regényként olvassuk. Ha a növendék, akit két tanára, a Virgil keresztnévű és a Vilmos névre hallgató felnőttek igyekeznek befolyásolni az általuk helyesnek ítélt irányban, a regénybeli Wágner Pistával, illetve igazi nevén ifjabb Vitányi Vilmossal azonos, akkor nem léptünk ki a regény világából. Ha azonban igaz az, hogy az olvasó a mű befogadása során beleéli magát a regénybeli hősök szerepébe, akkor lehetőségünk van arra is, hogy Pista-Vilmos helyére mi magunkat helyettesítsük be. Hiszen ha az irodalmi mű tanítani, befolyásolni igyekszik közönségét, akkor a befogadók vállalhatják az engedelmes vagy – ha ez a szerep jobban tetszik nekik – a lázadó tanítvány attitűdjét arra az időre, amíg a regény szuggesztója alatt állnak. Virgil és Vilmos tehát nemcsak a regénybeli piarista diákot, hanem bennünket is nevelésben kívánnak részesíteni. Egyikük az életszentség, másikuk az életművészet nevében. Egyikük az értékek ideavilága felé fordítaná tekintetünket, másikuk a modern világban ígér eligazítást. Az utóbbi élni tanít, az előbbi az örök igazsággal való találkozást ígéri. A kettő között a regény fikciója szerint nincs kompromisszum. Vagy – vagy: kedves nebuló, kedves mindenkori olvasó, választanod kell! Virgillel maradsz a vidéki kisvárosban vagy követed Vilmost a metropolisba?

A regény prózapoétikai megközelítése és kontextuális vizsgálata között szerencsére nincs ilyen választási kényszer, egy gondolatmenet erejéig tehát talán érdemes felfüggeszteni a narratológia iránt érzett olthatatlan szomjunkt, s olvashatjuk a *Tímár Virgil fiát* két nevelési projekt szembesítéseként. Csakhogy ezt a szembesítést olyan valaki végezte el, akit ugyan a kulcsregény kódja szerint a Virgil nevű paptanárral szokás azonosítani, de akit az életben Babits Mihálynak hívnak. Egyoldalú és részrehajló eljárás lenne, ha nem hallgatnánk meg akkor a másik, a regényben Vilmosként megidézett felet, a fővárosi zornalisztát, akit viszont Ignótus néven emleget az irodalomtörténet, aki a két nevelési terv viszonyát talán gyökeresen másképpen látta, mint a szentéletű szerzetes. De ha

a nevelt ifjút, a növendéket az olvasókkal azonosítottuk, a nevelőket pedig a Nyugat akkori főszerkesztőjének, Ignotusnak és későbbi főszerkesztőjének, Babitsnak feleltettük meg, akkor már fordítsuk le a két nevelési tervet is az élet nyelvére. Egyikük a közös folyóirat szekerét szerette volna magaslati szintésre juttatni, másikuk egy attól lényegesen eltérő, lapályosabb, de nyüzsgőbb terepre terelni.

Az így felfogott *Tímár Virgil fia* útelágazást jelöl, s a történetet két fejezetre osztja. Arra, amelyen Ignotus és Babits együtt meneteltek, s ha kellett, hátukat egymásnak vetve küzdöttek, hol a népnemzeti, hol az avantgárd arcvonal felől érkező támadásokkal szemben. És arra a szakaszra, amelyen az út kettévált, és a két nyugatos szellemi vezér távolodni kezdett egymástól, egészen addig a pontig, 1929 végéig, amikor minden összekötő szál szétszakadt az egykori szövetségesek, Virgil és Vilmos között. Az együtt haladáshoz azonban előbb egymásra is kellett találniuk, amire egy nevezetes esemény, a Nyugat 1908-as megalakulása szolgált alkalmul. Ha a végkifejletet meg akarjuk érteni, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a történetnek azt, a találkozást megelőző kezdeti szakaszát, amelynek során mind Ignotus, mind Babits megérkezett az 1908-as találkozási pontra.

Azt, hogy honnan került Ignotus az irodalmi megújulás élére, Németh G. Béla portréjából idézem, amelyet Angyalosi Gergelyhez kapcsolódva magam is máig a legjobb róla szóló írásnak tartok: „Pesten született, 1869-ben, német nyelvű, de már régebben honos, zsidó értelmiségi családból. Apja, Veigelsberg Leó, ... a Pester Lloydnak előbb belső munkatársa, később szerkesztője is lett. Ignotus családja s baráti körük a zsidóság ama szerencsés rétegéhez tartozott, amely a polgári vagy polgáriusnak látszó liberális fellendülés ötvöző atmoszférájában találta meg útját a magyar államiság eszméjéhez, a magyar patriotizmus érzéséhez, az önkéntes beolvadás lelkes vállalásához, a végleges otthonra lelés, a hazatalálás biztonságot adó lelki helyzetéhez.” Otthonról hozott polgárius műveltsége birtokában, szellemi horizontjának tágulása következtében, az őt ért személyes sérelmek hatására látta úgy, hogy nem Gyulai Pál utódaival kell szövetkeznie, nem elég Kiss József köztes pozíciója közelében maradnia, hanem a szellemi és ízlésbeli téren kibontakozó, a népnemzeti iskola konzervativizmusával szembe forduló irodalmi modernség jelenti számára a beolvadáshoz, az otthonra leléshez vezető helyes utat. Ő, a költőként és A Hét publicistájaként megbecsült nevet szerzett értelmiségi lett az irodalmi modernség fő műhelyének, a Nyugatnak az alapító főszerkesztője, szellemi iránymutatója.

Babits jóval fiatalabb volt nálánál, 1883-ban született, s egészen más közegben szocializálódott: „Ahogy az elsőszülött fiakra a Mihály keresztnév, úgy öröklődött a családban a hivatali köznemesség jellegzetes tulajdonsága, ... hűség az intézményesült közerkölcsöz és letéteményeséhez, a nemzeti államhoz” – írja Rába György. A szekszárdi és pécsi ifjúnak, a könyvek iránt olthatatlan szomjat érző filozopternek, hogy a korszerű bölcséleti gondolkodás és a modern irodalmi működés közelébe kerüljön, a családdal, a rokonsággal, az őt indító társadalmi réteggel konfliktust kellett vállalnia. Hit, valláserkölc, ízlés, nemzettudat dolgaiban szakítania kellett a hivatali köznemesség mentalitásával. Csakhogy az irodalom megújításában vezérszerepről álmódzó ifjú az egyetem kapuin kilépve vert helyzetbe került. A Nyugat indulásakor pályakezdő tanárként épp a vidéki száműzetés éveit élte, sorsa az ország legtávolabbi vidékére, a román határra, Fogarasra vetette. Rádásul félszeg, görcsös természete folytán rettentő nehezen szánta rá magát a szélesebb közönség

előtti megmutatkozásra. Barátja, Juhász Gyula erőszakkal húzta ki belőle azt a néhány verset, amely az 1908-as *A Holnap* antológiában napvilágot látott.

Babitsot Ignótus társa a szerkesztésben, Osvát Ernő fedezte föl a Nyugat számára, de maga Ignótus sem késlekedett sokáig. Már 1909-ben, első verseskötönyve megjelenése előtt hirdette költői jelentőségét. A tekintélyes főszerkesztő a pályakezdő életsorsának alakulásában is jótékony szerepet játszott. Részes volt annak az akciónak, amelynek eredményeként Babits a távoli Fogaras után a főváros és a Nyugat közvetlen közelében kapott állást. Megvédte a költőt egy, a Népszavában megjelent méltatlan, s egyáltalán nem veszélytelen vádaskodástól. Így került egy szellemi műhelybe, sőt, egy szekértáborba a modernség jegyében Virgil és Vilmos, a zsidó értelmiségi családból, illetve a hivatali köznemesi közből származó két új típusú intellektuel. Nem idegenként találkoztak egy szerzetesi cellában, mint a regény sugallja, hanem szövetségként ismerték meg egymást.

Aligha van ennek a szövetségnek beszédesebb bizonyítéka, mint Babitsnak a Nyugat 1910. március 16-ai, 6. számában Ignótus *Kísérletek* című esszékötetéről írott méltatása, amelyben az előző, *Olvasás közben* kötet kapcsán Ignótusról kialakult értékelést: „a mai Magyarország egyik legkiválóbb gondolkodója”, kiterjesztette az új cikkgyűjtemény szerzőjére is. Mi több: a harcos, optimista irodalmi vezért ünnepelte cikkében, aki a Nyugat első számába írt *Kelet népe* című cikkében programot adott a folyóiratnak. Programot, amelyet Babits a magáénak is vallott: „Kelet népe, ez az első cikk Ignótus új könyvében, s e cikk, melyet e folyóirat büszkén vallott programcikkének, több egy újságicikkénél: az irány lírává lesz benne, a gondolat izgat és lelkesít.” A Nyugat erejét, szívósságát ez és az ehhez hasonló szövetségek biztosították. A folyóirat hosszú és eredményes életének záloga e két réteg legjobb fiainak együttes fellépése volt. Az ellenfelek, a népnemzeti iskola konzervatív körői pontosan látták ennek az ötvözetnek a hatékonyságát, s számos kísérletet tettek az összetevők szétválasztására. A kísérletek nem voltak eleve kudarcra ítélve, annál kevésbé, mert pontos helyzetfelismerésen alapultak.

Nem volt nehéz észlelni a köznemesi származású vagy ilyen öntudatú nyugatosok: Ady, Móricz, Kosztolányi, Juhász belső meghasonlását, azokkal az eszmékkel, törekvésekkel szemben felmerült kételyeiket, amelyekkel korábban lelkesen azonosultak, amelyeket harcosan képviseltek és védelmeztek. Az ellenfél elidegenítési kísérletei azon a ponton szenvedtek hajótörést, amelyen Rákosi Jenőék, Herczeg Ferencék, Horváth Jánosék a nyugatos kételyeknek, vívódásoknak, a modernség táborán belüli konkurenciának és belső feszültségeknek túlzott jelentőséget tulajdonítottak. A meghasonlás ugyanis csak az esetek kisebb részében, például Lukács György, Balázs Béla, Szabó Dezső, Oláh Gábor, Kemény Simon esetében vezetett elszakadáshoz, szembeforduláshoz. Túlnyomó többségében épp ellenkezőleg, a nézeteltérésektől nem mentes együtt munkálkodás olyan kitartásnak bizonyult ezek mellett az eszmék és törekvések mellett, amely a konfliktusok kihordásában, a válságok leküzdése során megedződött, ellenállóbbá vált.

Babits is hamar elérkezett ebbe a viharzónába. Bármennyire is kitartott a modernség programja mellett, ennek fenntartása nem zajlott le nála sem önkritika és önkorrekciók sora nélkül. Az ifjúkori levelezésében büszkén hirdetett pogány derű elkomorodott. A nagy Bűn melletti provokatív, dacos kiállást a megalázkodás és a vezeklés gesztusaival váltogatta. A vallási közömbösséget rejtő sokistenhitet a gyermekkorban maga mögött hagyott, de újra feltámadó vallásos hit vonzereje egyensúlyozta ki. A dekadencia tüneteivel szem-

ben teret kapott az ízlés és az erkölcs normalitásának vállalása. A tüntetően nyugatos kozmopolitizmus mellett a magyar gyökerekhez való visszatérés is esélyhez jutott. A relativizmus vállalása mellett helyet szorított magának az abszolútum keresésének buzgalma. A népnemzeti kánon elutasítása pedig nem hagyománytagadásba, hanem rendkívül tág horizontú, de nem kevésbé mély tradicionalizmusba torkollott. Ez a meg hasonlós sokféle formában kifejezésre juthatott, s igazán nem vethető a *Veszede lmes világnézet* vagy a *Magyar költő kilencszáz tizenkilencben* című írások szerzőjének szemére, hogy kímélte volna magát, hogy került volna az önbírálatot, sőt az önmarcangolást.

A modernség projektjének megvalósítása azonban mégsem volt puszt a magánügy. A költő nem érthette be az önmagának tett szemrehányásokkal, hanem úgy érezte, a világháborút elfogadó mentalitás kifejlődéséért felelősök keresésében nem lehet tekintettel senkire és semmire. Kárhozzatnia kell még kedvenc filozófusait, Schopenhauert, Nietzs chét, Bergsont is. Szembe kell fordulnia Browninggal, Meredith-szel vagy Anatole France-szal, akiről egyetértő méltatásokat írt nem is oly sokkal korábban. A felelősség keresése során nem kímélte hazai szövetségeseit, a nyugatosokat, s köztük Ignotussal sem tett kivételt. A *veszedelmes világnézet*et elmarasztaló írása közvetlen szomszédságában született, s a Nyugatban látott napvilágot ennek a fordulatnak első, még tompított tónusú megnyilvánulása, *Ignotus versei*t méltató kritikája.

Babits a kritikában úgy járt el, hogy Ignotusban kettéválasztotta a költőt és az értekezőt. Míg a költőt sűrű simogatásokkal becézte, vállon veregetéssel kényeztette, addig az értekező, voltaképpen a gondolkodó Ignotusra érzékeny pontjain fájó ostorcsapásokat mért. Olyan tulajdonságokat vélt felismerni a Nyugat főszerkesztőjének írásmódjában, amelyeket korábban ő is becsült, sőt, amelyek birtoklására talán még törekedett is, de amelyeket ekkorra már elítélt: „A Jó zanság, a Kétely egyik alapvonása Ignotusban a költőnek éppúgy, mint az írónak, a gondolkodónak. Csakhogy a prózában a politikai helyzetek és emberi viszonyok elemzése közben, a dolgoknak ez a szkeptikus minden oldalról való nézése (mert a kifelé irányuló emberi attitűd minden oldalról nézve más és más) a stílusnak és gondolkodásnak szinte szofisztikus vagy talmudisztikus komplikáltságát eredményezi, amely sokszor bántóan kuszálja e prózát.” Sőt, Babits eljutott a „Nyugat magyartalanságait” konzervatív oldalról pellengérre állító Horváth János vádjának megismélteléséig: „Ugyanaz az Ignotus, ki prózájának művészi és magyar csengését oly könnyen és szívesen feláldozza a komplikált gondolatnak, versben mindvégig művészi és magyar tud maradni”. A magyartalanságnak ez a vádja diametrálisan ellentétes a *Kísérletek* című Ignotus-kötetről 1910-ben a Nyugatba írt méltatással, amely a szerző nyelvének magyarosságát is dicsérettel illette: „immár nem aforizmatikus; stílusa is lendületesebb lett és magyarabb”. Az *Ignotus versei*ben viszont, bármint ítélte is meg recenziójában Ignotust, a költőt, értekezői nyelvének magyartalansága fölött gyakorolt kritikája világossá tette, hogy Babits eztán szellemi iránymutatóként sem fogadja el a Nyugat főszerkesztőjét.

Ezzel visszaérkeztünk a ponthoz, amelytől elindultunk, a *Tímár Virgil fához*. Babitsnak sokban igaza volt, amikor *Indiszkreció az irodalomban* című cikkében tiltakozott az ellen az olvasási mód ellen, amelynek művelője úgy véli, egyszerű kulcsfordítással bekukkanthat a művészet rejtélyeibe. Itt csak arra a számunkra fontos összefüggésre irányítom a figyelmet, hogy igaz ugyan, hogy a regény Vitézy Vilmosa Ignotus karikatúrája, de bármi hihetetlennek hangzik első hallásra, egyúttal Babits önkritikája is rajta hagyja

nyomát az alakon. Vajon nem a Vitányi freudizmusát pellengérre állító szerző emlegette az 1913-mas *Gólyakalifa* című regényében egy bécsi pszichiáternek, Sigmund Freudnak az álmáról írott könyvét? Vajon nem Babits emelte magas piedesztálra *A kételkedés kötelessége* című 1912-es esszéjében azt az Anatole France-ot, akinek követését Vilmosunk fejére olvassa? S vajon nem szentéletű szerzetes hősének eszményítője írta le említett esszéjében a következő mondatokat: „A hit minden gonoszságoknak anyja; aki nem tud kételkedni, rossz ember. Semmi sem bizonyos, de minden igaz lehet”? Vitányi Vilmos bizonyos vonásaiban tehát Ignotus magára ismert, de Babits tudta, hogy neki is köze van a figurához. Vitányi alakjában tehát önkritikát gyakorolt a kritika álarcában. S ha ez így van, akkor Tímár Virgil sem Babits eszményített önarcképe, hanem inkább egy program megisméjlesztése, amelynek megvalósítását az író az adott történelmi pillanatban aktuálisnak ítélte. Mondhatjuk kiábrándultan, hogy íme, ez lett az indulás büszke lendületéből, de azt is be kell látnunk, hogy Virgilt a nagyon is világiasan élő cisztercita paptanárok csak azért nem közösítik ki maguk közül mint eretneket, mert a jámbor Virgil a légynek sem árt. A maga módján élő tiltakozás ő a közönségesség, igénytelenség, lelkiismeretlenség ellen, s benne, mint ilyenben jelen van a modernség egyfajta igénye.

Igaz, a szellemi megújulásnak ez az útja diametrálisan eltér attól a modernség-programtól, amelyet Babits Vilmos alakjában állított elénk. De ha elfogadjuk, hogy Virgil egy projekt megisméjlesztése, a nyugatos modernség számára Babits által kijelölt egyik irány fedőneve, akkor legyünk méltányosak a másik iránnyal is. Ne azonosítsuk a róla készült karikatúrával, Vilmos alakjával, hanem vegyük szemügyre abban a formájában, amelyben Ignotus a maga valóságában képviselte azt. Ez a méltányosság annál inkább kötelez bennünket, mert Vitányi Vilmos életbeli modellje nem előkelő fővárosi lakásában, gondtalanul adózott kedvteléseinek, mint irodalmi alakmása, hanem elszigeteltségben élt, bécsi emigrációban. A Nyugat főszerkesztője nem belülről irányította birtokát, hanem szava egy vele szemben meglehetősen ellenséges közegen áthatolva juthatott csak el a folyóirathoz. Ignotus egy olyan korban, amelyben a liberalizmus, a progresszió, a baloldaliság éppen nagy történelmi vereséget szenvedett, s ennek következményeit nyögte, a század eleji, induló, radikális, győztes harcait vívó modernség melletti kitartást követelte meg a folyóirat szerzőgárdájától. Olyan értékek mellett állt ki, amelyektől Babits – ha hinni lehet nyilatkozatának – már a *Gólyakalifa* megjelenésétől, tehát 1913-tól fogva távolodott.

A szellemet, amely a *Tímár Virgil fia* című regénnyel kiszabadult a palackból, nem lehetett többé börtönébe visszaparancsolni. Vilmos és Virgil eztán már nem tudtak olyan irányt kijelölni, amelyben hajlandók lettek volna együtt haladni. De ne feledjük: mindkettejük külön útja a modernség útja maradt eztán is. A gyanakvás és a ráutaló jelek ellenére Babits soha nem kötött szövetséget a hivatalos irodalommal, nem hódolt be a hatalomnak. Ám Ignotus és ebben a tekintetben vele szövetséges Osvát intranzigenciájának az is sok volt, hogy egyáltalában szóba elegyedett az ádáz és ravasz ellenséggel. A két nevelő tehát nem tudta átlépni saját árnyékát. A húszas évek folyamán állandósult köztük a feszültség.

Kész csoda, hogy egy évtizednek kellett elteltie ahhoz, hogy a regényben előre jelzett szakítás bekövetkezzék. Sőt, talán több is, mint csoda: a szereplők bölcsessége, önmérséklete, a modernség közös, szent ügyének öntudata kellett ahhoz, hogy a konfliktus megmaradjon a Nyugat belügye. A regényt 1921-ben, 1922-ben ismerhette meg a közön-

ség, s maga Ignotus is, akiből Babits – úgymond – „figurát csinált”. Vitányi Vilmos modellje azonban hallgatott sérelméről. Igaz, hogy az Ignotushoz közel álló Hatvany Lajos a bécsi Jövő című lapban már 1922 novemberében és decemberében kemény kritikában részesítette a regény szerzőjét, amint erről Finta Gábor egy nemrégiben elhangzott előadásában beszélt, Ignotus azonban csak 1927-ben, neovojtináinak egyikében, fél évtized múltán reagált a róla rajzolt karikatúrára. Beszédes hallgatás ez. Ráadásul, ha az ünnepi alkalom úgy kívánta, az ellenfelek le tudták tenni a fegyvert, s meg tudták újítani a szövetség régi gesztusait. A Nyugat 1924 decemberében megjelent, Ignotust ünneplő számának élén Babits köszöntője díszeleg. Igaz, ez is a költőt, a novellistát, a kritikust dicséri, s a publicistáról csak utoljára, kissé kedvetlenül tesz említést, de az esszéíróról illető méltatással Virgil mégis meghajtja zászlaját Vilmos előtt: „Történetet írnék, krónikát és eposzt a harcokról a „perzekutor-esztétika” ellen, melyek annyi diadalt hoztak az ügynök, annyi kíméletlen vágást a harcosnak, esszét az esszékről, melyeknek igazát oly hamar és fényesen kivilágosította az idő.”

Mi más ez az óvatosság, mint annak a közös szellemi vagyonnak a felelősségteljes őrzése, amelyre ők ketten, más nyugatosokkal együtt annyi harc árán tettek szert. Jól tudták, ezt a vagyont túlzott érzékenységből, de még jogos sérelmek miatt sem szabad eltékozolni. Ehhez tartották magukat az *Indiszkreció az irodalomban* vita és ankét során is. A vita nagyon is érzékeny, de nem kevésbé fegyelmezett hangneme egyszerre árulkodik Virgil és Vilmos kibékíthetlenségéről és az egymás iránt ekkor még tanúsított megbecsülésről és önmérsékletről. Az erőviszonyok átalakulása, Ignotus elszigetelődése, Osvát halála, a Baumgarten Alapítvány Babitsnak kedvező felállása azonban kikényszerítette a palotaforradalmat. Az elegáns Vilmos, az életművész fővárosi publicista nevét levették a Nyugat címlapjáról. Virgil, jámborságát, félszégét meghazudtoló energiával és lendülettel kilépett szerzetei cellájából és rendfőnöki eréllyel irányítani kezdte a folyóiratot, igaz, nem egyedül, hanem Móricz Zsigmonddal szövetségben. A kárvallott Ignotus pedig *A Nyugat útja* címmel előadásban jósolta meg a Nyugat letérését az irodalmi modernség útjáról. Szerencsére ez a pesszimista jóslat nem valósult meg, még akkor sem, ha Ignotussal együtt ez a modernség talán még hitelesebb, kiegyensúlyozottabb, nyitottabb irodalmi életet teremtett volna. De úgy látszik, Anatole France regénycíme igazat mond: *Les Dieux ont soif* – Az istenek szomjaznak. Ezt az áldozatot meg kellett hoznia a magyar irodalmi modernségnek. Melyikünk nem került még abba a helyzetbe tanulmányai során, hogy értesült róla: két, számára egyaránt kedves tanára ki nem állhatja egymást. Ez a szomorúság fog el mindannyiszor, amikor Virgilre és Vilmosra gondolok.

Ö r ö k s é g

MÓZES HUBA

Festett üvegablak

KÖTETBŐL KIMARADT VERSEK DSIDA JENŐ ÉRETT KORSZAKÁBÓL

Dsida Jenő gyűjteményes köteteit Szemlér Ferenc (1966), Szakolczay Lajos (1983) és Csiszér Alajos (1997) nagyszámú költeménnyel bővítette. A költői életmű feltárása azonban ezzel nem zárult le. Elegendő itt Réthy Andor (1966) Dsida-könyvészetére utalnom, amely a kéziratok mellett lapokban és folyóiratokban megjelent, de kötetbe – legalábbis tudomásom szerint – máig nem került versek adatait is tartalmazza. A költő 1932-vel kezdődő érett korszakából ilyen verseket az Erdélyi Helikon, a Pásztortűz, az Erdélyi Lapok, a Keleti Újság és az Utunk hasábjain találtam.

Az Erdélyi Helikon 1932. augusztus–szeptemberi számában jelent meg az *Esős éjszaka* című költemény, aligha véletlenül éppen a *Vázlatok és karcolatok* című ciklus élén:

*A sáros őszi parknak
hervadt
levél-szaga van.*

*Suhog a sűrű eső.
Éjszaka van.*

*Finom kövéres úr
jön,
ittas,
el-elkanyargó.
A tar bokorban leskelődik
egy nyűtt, sovány csavargó.*

*Zuhanás.
Vad sikoly.*

A csendnek vér-szaga van.

*Suhog a sűrű eső.
Éjszaka van.*

A költemény, amelynek versszerűségét a variációs és még inkább a szó szerinti ismétlés biztosítja, jól érzékelhetően epikus színezetű.

A Pásztortűz 1933. február 28-i és 1933. május 15-i számában látott nyomdafestéket a *Festett üvegablak* és a 25 című költemény. Mindkettő látványt és látomást ötvöz, az előbbi ritornell-strófákban, az utóbbi prózaként tördelt párrímes sorokban.

Íme, az „üvegre festett ifju szent” látomását kibontó strófák:

*Oly gyöngye, halk, oly álmos, oly
könnyű lettél most, én szívem,
mint matt tükörben lágy mosoly,*

*üvegre festett ifju szent,
akin átszillan őszi nap
s szelíd emlékezést jelent.*

*Pasztell-fellegen fekszem úszva:
tovaszálló kép, képzelet,
túl mindenben. Két hattyu húzza.*

*Körül nagy kékség. Tiszta semmi.
Kezemet sóhaj lengeti.
Most minden dolgom így pihenni.*

*Körülöttem sok gyöngyvirág,
ibolya, nárcisz, orgona,
hóvirág, szegfű, gyöngyvirág.*

*Hogy a két hattyu vonni bírjon,
buborék lettem. Hópihe.
Jó így. Amen. Anyám ne sírjon.*

*Böngészek édes, messzi bűn.
Ez minden szentek édene,
fényreszketés. Elysium.*

*Semmi sem volt és semmi sem lesz.
Most szájon csókol egy kis angyal,
aki hasonlít kedvesemhez.*

És íme, az „egész világhoz lángbeszédül” bíborba lobbanó perc „rajza” a költő születésének 25. évfordulóján (a költemény keltezése 1932. május 17.):

*Harmatcseppektől ázva, verten tüzet rakok a nyári kertben.
Haszontalan tűz, meddő fajta és nincsen is mit sütni
rajta... A kis papírtűz már galyat fog, a huszonöt galy
pattog, pattog halk éjszakai, bús szelek közt, zsenge
vadszóló-levelek közt.*

Állok, mintha csodára várnék. Mögöttem nyúlik hosszú ár-
nyék, nyurga kezem és nyurga lábam s fejem messze
az éjszakában.

Most fellobban a ritka rőzse, benne ég minden lángok őse,
a fák porát vérrel lemossa, virágzó rőzse, lángi rőzsa s
az alja lassanként parázsló. Én mormolok, mint ős-
varázsló:

– Figyeljétek, vén, haragos fák, idenézsetek, csillagocskák!
Ez a perc most bíborba szédül egész világhoz láng-
beszédül: nem látott szebbet senki, jobbat,

m o s t l o b b a n a l á n g l e g n a g y o b b a t !

Nézzetek, ó nézzetek rája: huszonöt rőzseshál csodája,
lázadó harc és édes béke, huszonöt évem édessége!

Eztán is kéj és néha baj vár, de oly nyirkos a többi galy
már, nedves napok, dérvete percek, mind senyved,
satnyul, sírva serceg... Mi jön e tűz helyébe aztán?

Sok-sok panasz tán, halk vigasz tán?

Micsoda lángok lohadása!...

Micsoda fények fakulása!...

Az Erdélyi Lapok 1934. szeptember 30-i számában jelent meg a 43. zsoltár, kötött
formájú átdolgozásban:

*Ítéld meg engem, Istenem,
védd minden dolgomat!
Viseld a rossz, istentelen
népek közt gondomat!
Az ártó, álnok, irigy embert
közelségemből messzi elverd!*

*Oltalmazóm, tudom, Te vagy
minden időkön át:
midőn éltem veszélye nagy,
miért vetsz el tehát?
Mért kell öltöznöm sűrű gyászba,
Ellenség[em]től leigázva.*

*Küldd el világosságodat,
vezessen engem az,
bocsásd rám igazságodat,
vigyen föl engem az
hegyormaidra s egyen[e]sen
szent Sátorod elé vezessen.*

Szent oltárodhoz hadd jutok,
vígsgom Istene!
Színed elébe járulok,
örömem Istene!
Citerám pengő hangja szálljon
dicséretedre, én Királyom.

Lelkem, miért vagy csüggeteg
s én bensőm, nyugtalan?
Isten irgalma rengeteg,
bízzál csak untalan.
Zeng még ajkamról háláének
szabadulásom Istenének.

A strófákat keresztrimes Chevy Chase-sorok indítják. Az átdolgozás tehát hangzásában az Utunk 1956. szeptember 21-i számából a Tiszatáj 2004. februári számában újraközölt *Vidáman folynak napjaim...* kezdetű Dsida-verssel rokon (Mózes 2004, 2006):

*Vidáman folynak napjaim és nem panaszkodom.
Szép földön járok és fölfelé már nem kapaszkodom...*

A Keleti Újság 1939. április 9-i száma közölte az 1932. június 18-i keltezésű *Szív, szív!...* című költeményt:

*Szív. Érzelő, szomoru, néma.
Gáláns poéták lantján: égi téma.*

*Hamis hang, csukló, összerontott.
Te szégyenled, más nevet, te kimondod.*

*Lehet, hogy ez lesz a veszttem:
Idehallgass, ma fölfedeztem.*

*Fölfedeztem és bármi légyen,
léírom: szív! Nincs benne szégyen.*

*Szív. Szív. Kissé különös nekem is.
De van, mert fáj. Van, igenis!*

*Felém fordulnak mind az angyalok.
Szívbölcselet ez: „Fáj, tehát vagyok.”*

*Fáj, fáj, fáj keservesen.
Idehallgass, én kedvesem:*

*Te se szégyelld számkivetett
piros és fájó szívedet.*

*Valld be a szívet és a vért is
s mondjuk, hogy szív, szív – csakazértis!*

*Lehet, hogy semmi, semmi sem marad,
a szívünk, szép gyümölcs, megmarad,*

*bár puha, beletörik az acél,
fájni fog és sírni, mint a szél,*

*s este, sötétben, akár valami
korhadó kis fa, világítani,*

*világítani, bíbortüzi sebben,
mindegyre jobban, mindig keservesebben.*

*Az Isten, meglátod, észreveszi,
mindkettőt kezébe veszi*

*s örvendezőn, hogy meglelé,
fáklyául tartja a világ felé!*

A „Fáj, tehát vagyok” szívbölcseletét megfogalmazó költemény sorai egyenlőtlen szótagszámúak. E zaklatottsághoz viszonyítva az Erdélyi Helikon 1943. márciusi számában megjelent – alcíme szerint anyák napján írott – *Vers a Sétatérrel* állandóságot, állhatatosságot érzékeltető strófái zártabb szerkezetűnek tűnnek:

Ma künt kószáltam a sétatéren. Sütött a nap, szólt a zene. A játékköröndön gyermekek ugrándoztak. Zörgött a kiskocsi, suhant a kicsi kerékpár, nagyokat puffant a labda, s a gyermektorkokból vékony, éles hangocskák törtek magasra, az öröm tavaszi sikoltásai.

*Az anyák pedig körben ültek,
körben ültek, nagy csöndben ültek,
arcuk piros, mint azoké,
kik valamitől felhevültek,
majd meg sápadt, mint azoké,
kik gyakran virrasztani szoktak,
jövőbe néző szemmel ültek
és mosolyogtak, mosolyogtak.*

Néha egy-egy halk figyelmeztetés hullott a játszadozók közé: Mancika, meg ne izzadj! Babuka, mitől poros a ruhád? Vigyázz, Pityuka, el ne essél! – És amikor Pityuka mégis elesett, anyuka ölbe kapta, megpaskolta, csókjával meggyógyította a bibit, és fél perc múlva már megint betyárok réme, rettegett pandúr volt a kis csibész.

*Mit láttam akkor hirtelen,
tessék csak meghallgatni, kérem.
Sok-sok millió gyermeket
láttam játszani hófehéren,
pirosan, kéken, rózsaszínűn,
millió virág volt az, kérem –
És millió anya vigyázott
rájuk a nagy-nagy Sétatéren.*

Bizony, hatalmas játszótér a világ, és mi mindnyájan gyermekek vagyunk. Mienk a gondolatok játéka, a tudomány játéka, a munka játéka, a szántás-vetés játéka, a gépek játéka, verünk írógépet, hajtunk nyomdagépet, vasutasdit játszunk dübörgő, sötét alagutakban, hajókázunk mély tengerek fölött, és felszállunk a fellegek közé.

*A millió anya pedig,
ki nem osztzik semmi béren,
vigyáz, vigyáz fölhevült arccal
vagy virrasztva, halott-fehéren.
Őrködik a lelkéből sarjadt
lelken, a véreből lett véren,
ül, vigyáz millió anya
a furcsa, roppant Sétatéren.*

És menetelnek a férfiak. Vállukon fegyver, arcukon verejték. Menetelnek rombalőtt falvak között. A lövészárkok éhesen tájták torkukat, a repülőgépek tompán berregnek, valaki hunyt szemmel, véresen lóg a drótsövényen. Szakadatlanul dörög az ágyú, tűztől dereng az éji láthatár.

*Vigyázz, kicsikém, meg ne izzadj,
ha lefekszel, keresztet vessél,
jaj, mitől véres a ruhád?
Vigyázz, fiacskám, el ne essél!
S száll a fohász, égő imádság
és hull a könny, pereg fehéren
a végtelen világmezőn,
a sétatéren, csatatéren.*

És mindenütt velünk vannak. Mindenhova elkísérnek. Mikor sápadt lámpafénynél egyedül ülünk, mikor sötét éjjel csatakos utakon botorkálunk, mikor azt hisszük, hogy senki sincs velünk, – akkor is velünk vannak, akkor is előttünk járnak, kezükben pislogó mécs, lobogó gyertya, szemükben könny, szájukon imádság.

*Ők a világnak vigyázói,
orvosai a férfi-láznak,
angyalai örök örömmek,
szellemei az örök gyásznak
s ha elmennek a sétaterről*

*s a temető csendjében fáznak,
onnan is néz, néz a szemük,
onnan is látnak és vigyáznak.*

A zártabb szerkezet benyomása talán éppen a strófák prózával történő változtatásából fakad.

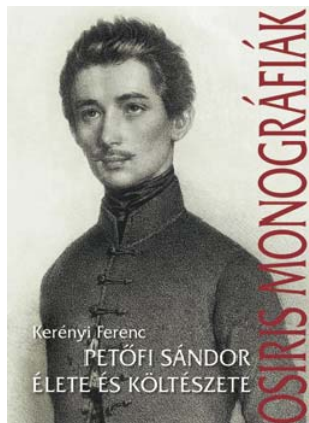
A *Vers a Sétatérrel* egyébként a költő egykori kolozsvári lakása közeli helyszínhez kapcsolódik, akárcsak a fent elsőként idézett *Esős éjszaka* című költemény.

IRODALOM

- Csiszér Alajos (szerk.) 1997. Dsida Jenő: *Légy már legenda*. Összes verse és műfordítása. Püski Kiadó, Budapest.
- Mózes Huba 2004. Egy jelentős vers, amely a kiadók figyelmét elkerülte. *Tiszatáj*, 58. évf., 2. sz. (febr.), 33–35.
- Mózes Huba 2006. Álarcos Chevy Chase-periódusok. In: Uő: *A kötöttség körei*. Állandóság és változás egyidejűsége a versben. Koinónia Kiadó, Kolozsvár. 143–160.
- Réthy Andor 1966. Dsida Jenő (1907–1938) irodalmi hagyatéka. Versek és műfordítások. In: Dsida Jenő: *Versek*. Szerk. Szemlér Ferenc. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest. 497–538.
- Szakolczay Lajos (szerk.) 1983. Dsida Jenő: *Összegyűjtött versek és műfordítások*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- Szemlér Ferenc (szerk.) 1966. Dsida Jenő: *Versek*. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest.

„Mert az maga tűz”

KERÉNYI FERENC: PETŐFI SÁNDOR ÉLETE ÉS KÖLTÉSZETE

Osiris Kiadó
Budapest, 2008
540 oldal, 4500 Ft

Élet és költészet

Petőfi Sándor élete és költészete – ez a cím áll Kerényi Ferenc új könyvének födelén. Ilyen címmel nem monográfia jellegű könyve volt már Kerényinek (életrajzi album képekben, dokumentumokban, 1998); mostani könyvét előkészítő tanulmánya is számos. Most viszont hosszú évek munkájával összeállt, monografikus teljességű pályaképre utal a cím. Jó, hogy napjaink irodalombúvára vállalja ezt a műfajt, élet és költészet szinkron vizsgálatát. Öröndetes akkor is, ha örömnömbbe most szomorúság vegyül: nem sokkal a könyv megjelenése után kaptuk a hírt Kerényi Ferenc haláláról. Legméltóbban, úgy érzem, könyvének szellemi birtokba vételével emlékezhetünk meg a tudós tanárról.

Az irodalomtörténet-írás modern – vagy modernnek vélt – képviselői egy idő óta szívesen állítják szembe a költők életét és művészetét, mondva, hogy az életrajzi háttér érdektelen, csak a kész mű és annak művészi hozzáadéka fontos. Ez a fennkölt vélekedés féligazságon alapul; talán a látszatra „szürke” életű, vagy éppen tetteikben, erkölcsükben ellentmondásos, de nagy tehetségű költőegéniségek kedvéért találták ki és terjesztették el. Ám a túlzásig vitt „műközpontúság” elvének követői a kiváló művekkel együtt fölfénylő emberi nagyság kivételes példáit is elvetik. Kerényi Ferenc teljességre törekvő könyve hathatós cáfolat erre az álmodern felfogásra.

Kétségtelen, hogy egy költő élete csak akkor érdekes számunkra, ha nagyszerű műveket írt. Ennek fordítottja azonban úgy már nem igaz, hogy volt egyszer egy költő, aki különösen erényes és/vagy érdekes életű ember volt, ezért szükség van rá a köznevelésben, tehát összeszedték és kiadták az írásait, s azóta tanítják verseit az iskolásoknak. Ha művei nem volnának önmagukban is teljes értékű, izgalmas és épületes művészi alkotások, akkor nem törődnénk tetteivel, örömeivel-bánatával, azzal, hogy tudós elme volt-e vagy szabadsághős, könyvmolyként élt, vagy az alsószoknyákat lapozgatta szívesebben. Nem érdekelne minket, hogy huszonhat és fél éve alatt Petőfi hányszor tette meg az utat az országban keresztül-kasul gyalogolva vagy szekerezve, nem számolgatnánk, hány szeretőre akadt, melyikük szőke és melyikük barna, és csakugyan olyan borissza volt-e, ahogy ő tüntette föl sokszor önmagát. Nem folyna vita másfél évszázad óta arról, hogy a Nemzeti Múzeum nyugati mellvédjén szavalta-e a *Nemzeti Dal*t 1848. március 15-én, vagy egyebütt. Azzal a kérdéssel sem igen foglalkoznánk, hogy valóban meghalt-e a fehéregyházi

csatában, vagy a cári felszabadítók magukkal vitték Szibériába – majdnem azt mondtam, a Gulágra. Nem vitatkoznának róla tudós elmék, hogy látnoki módon jósolta-e meg a sorsát, vagy csak ráhibázott, hogy a nagy ütközetben leli halálát, ahol a világszabadság harcossai csapnak össze a zsarnoksággal, s imádott felesége nem sokkal azután hűtlenül elveti özvegyi fátylát. Petőfi életét azért írta meg Gyulai Pál, Endrődi Sándor, Ferenczi Zoltán, Hatvany Lajos, Martinkó András és még sok avatott szerző, nyomozói alapossággal, aprólékosan, szinte napról napra és óráról órára, mert a költő megalkotta a *János vitézt*, a *helység kalapácsát*, a *Füstbement tervet*, az *Egy estém otthont*, az *alföldet*, a *világ és ént*, az *Itt állok a rónaközépent*, a *bánat? Egy nagy oceánt*, a *Tiszát*, a *Szabadság, szerelmet*, az *Egy gondolat bánt engemet*, a *Levél Arany Jánoshoz*, a *Szeptember végént*, a *Vasútont*, az *apostolt*, a *Négy napja dörgött az ágyút* és más, hosszan sorolható remekét. És a legrigorózusabb esztéta sem hanyagolhatja el az igazság megcsonkítása nélkül, hogy Petőfi neve nemcsak irodalmi, hanem történelmi név is. Kulcsszerepe volt 1848 márciusában a társadalmi forradalom és a nyílt függetlenségi harc kirobbanásában, majd ezek radikális képviselésében mindhalálig – s ez okvetlenül visszahat emberi és költői megítélésére, akárcsak a török hódítók elleni honvédő harcot s a keresztény Európa védelmét karddal és tollal egyaránt szolgáló Balassiera vagy Zrínyi Miklósa. Bajos dolog lenne úgy tárgyalni a *Nemzeti dal*, a *Megint beszélünk, csak beszélünk*, a *nemzetgyűléshez*, a *Vörösmartyhoz* vagy a *Forradalom* esztétikumát úgy, mintha nem Magyarország és Európa közös társadalmi eszmélkedése és megmozdulása, az 1848-as forradalmak s egy érlelődő, szabad Magyarország lelke fejeződne ki bennük – s még valami, ami ennél is több. Az a vágy és az a jobbító akarat, ami nemcsak 1848–49 kivételes történelmi pillanatát gyűjtötte lángra, hanem élte ezt a népet ma és a jövődő holnapokban, holnaputánokban is. Kerényi tárgyilagos hangnemben megírt, ötszáz oldalnyi terjedelmében is tömör, szűkszavúnak érezhető munkája mindezt nem fűdi el, mert ez az érzésünk ugyanúgy a tények tiszteletéből fakad, mint az ő kutatói és rendszerezői szenvedélye.

Petőfi, Arany, Weöres, Széchenyi, Németh László

Szorosabban vett irodalmi szempontok is fölmerülnek persze a könyvben Petőfi életrajzát illetően. A nemzet géniuszát legjobban kifejező költemények versenyében akár az első helyre is esélyes volna akár csak a tájírása, melyre csakugyan illik az agyoncsépeelt *realista* jelző: a *Hazámban*, a *Távolból*, a *Téli világ*, az *alföld*, a *csárda romjai*, a *Tisza*, a *puszta télen*, a *Kutyakaparó* és a *Kiskunság* (tágabban ezekhez vehetők a tájversnek feltüntetett önarcképek, elmélkedések és politikai programversek is, pl. a *Téli éj*, az *Itt állok a rónaközépen*, az *Utazás az alföldön*, a *Szülföldemen* vagy az *Erdélyben*). A költő huszadik századi reinkarnációjához, József Attila külvárosi, falusi tájírájához ezektől egyenes az út.

Még a saját személyüket tudatosan mellékesnek tartó, sőt, egyéniségüket a művek útjában álló akadálynak tekintő mestereknél sem egészen közömbösek az életrajzi adatok és körülmények – például Weöres Sándornál. Az ő utókorának sem mindegy, hogy hol s miként nevelkedett, milyen tanulmányokat folytatott, mit olvasott, hogyan működött közre hatásosan költőnemzedékének önszerveződésében. Mennyiben volt *vidéki* és mennyiben *fővárosi*, kik támogatták, milyen távol-keleti úton járt szinte gyerekként, milyen tapasztalatokat szerzett a második világháborúról, a vidéki és a fővárosi életről, kikkel barátkozott, milyen volt a fogadtatása szellemi életünk legfőbb köreiben Babitsól Kosztolányiig, Illyéstől Kodályig és Várkonyi Nándortól, Hamvas Bélától Fülep Lajosig, milyen kritikái

támadások érték – és így tovább. E körülmények nélkül nehezen alkotnánk fogalmat Weöres törekvéseiről és számos verséről, akkor is, ha programszerű közönnyel kezelte a vele történeteket. Azért ő sem vitte túlzásba sztoikus életfelfogását: az igazságra kényes volt, s nem hagyta, hogy meggyőződésével ellentétesen használják fel gondolatait.

Weörest azért emlegetem, mert líránk történetében Petőfivel szemben nem Arany János, hanem ő, Weöres Sándor áll az ellentétes póluson. Petőfi és Arany levelezésében csak a két költő ama közös megállapításának van nyoma, hogy alkatánál fogva Petőfi a *lírai*, Arany pedig az *epikai költő* alaptípusához tartozik. De aztán – tekintettel Arany igen értékes későbbi, különösen öregkori lírájára –, az esztéták, hogy az igazság el ne torzuljon, inkább az *alanyi* (szubjektív) költő – *tárgyi* (objektív) költő megkülönböztetés szerint állították párba kettőjüket (az *objektivitásról* Arany maga is tett említést leveleiben; nem Babits nézeteit vetítem vissza az *objektív líráról*). Weöres Sándor azonban lírikusként a Petőfi-líra lényegébe vágó *egyéniség* fogalmát is kivetette esztétikájából, illetve átéltette: a kozmikus, tetszés szerint bárkire és bármire kiterjeszthető, idő- és térbeli határoktól független, egyetemes *én*-t állított az életrajzi szempontból behatárolható *én* helyébe. A hazában-emberiségben gondolkodó, s az emberi nagyság ideálját követő és megalkotó Petőfi természetesen csak jellegében, s nem az értékelés szempontjából állítható szembe Weöres Sándorral. Mindkettőjük nyelvteremtő génusz, a magyarság lelkületét (is) kifejező és a nagyvilág műveltégéhez fölemelő nagymester. Azt sem hanyagolnám el, hogy műveik visszaszálltak a nép ajkára, jobban, mint bárki másé. Folkloristák tanúsítják, hogy dalaikat népdalként éneklük az irodalmi központtól távoli magyar falukban, isten háta mögötti tanyákon. Ez persze csak a tartós népszerűség fokmérője, s Petőfinek jobbadán csak az életképeire, bordalaira és szerelmi dalaira, Weöresnek pedig kizárólag a gyerekdalaira igaz –, mégsem lebecsülendő, akkor sem, ha az óvoda és az iskola, sőt a rádió és a televízió is „besegített”: nem véletlen, hogy mi folklorizálódik, mi válik közkinccsé.

Nézhetjük őket elvontabb esztétikai alapon is, és észrevehetjük, mennyi rokonság van a város és a vidék között ingázó életforma táplálta verseikben,¹ úgyszintén a „tündéralom” ihlette, vagy a parodisztikus és satirikus műveit (például *A helység kalapácsát* vagy az *Okatootáit*) író Petőfi és Weöres között (gondoljunk csak Weöres *Grandkorn lovagjára*, *Majomországra*). Spontán hasonlóságaiktól most eltekintve, alapvető ellentétük mindekelőtt az *én* felfogásában s lírai kezelésmódjában rejlik. A harmincéves Arany csupán életkori okokkal s otthonülő természetével magyarázta levelében Petőfinek, hogy ifjú és csupa-tűz költőtársával szemben őneki nem való az alanyi költészet elemi kiáradása, ő csupán a tőle független hősök teremtésére s a lassan hömpölygő elbeszélő költészetre alkalmas. Weöres azonban így szólt önmagához és költőtársaihoz: „Az okosak ajánlják: legyen egyéniséged; / Jó; de ha többre vágyol, legyél egyén-fölötti: / vesd le nagy-költéséged, otromba sárcipődet”. *Ars poeticájában* mintha egyenesen Petőfivel vitatkozna, aki úgy zúdul be Aranyhoz egyik levelében, mint aki csizmástul veti magát hanyatt a baráti ház díkján. Ez több mint életkori vagy alkati sajátság – következetesen vallott és követett elv. Nem véletlen, hogy Weöres Arany Jánoshoz írt „hódoló” verset (*Hódolat Arany Já-*

¹ Előfordult, hogy Weöres műveiben is követte Petőfit: fiatalkori verse, a *Hazatérés* pl. az *Egy estém otthon* – minden bizonnyal tudatos – „áthallása”. Közös elemzésüket ld. „Egy szenvedély margójára” c. tanulmánykötetemben (2004).

nosnak) – Petőfiről csak mint végtelenen romantikus költőről emlékezett meg: *Petőfi hangja – a „Felhők” és „Az őrült” idejéből.*²

Álljunk meg Petőfi e pályaszakaszánál. Kerényi Ferenc egyetértően idézi Horváth Jánost, aki szerint a korábbi bordalok, életképek és szerelmi helyzetdalok után a szalkszentmártoni tél borongása, a *Felhők* ciklus verseinek befelé forduló bölcselkedése alaposan megváltoztatta-kibővítette a költő ars poeticáját (lásd *Dalaim* című, későbbi versét sokszínűségéről³), és közönségét is jócskán átrendezte. Az ilyen pályafordulatok, hangváltások rendre életrajzi tényekből (is) következnek, ahogy a későbbiek egyre inkább történelmiekből (is). A *Felhők* világgyűlölete: szerelmi csalódásokra, a nemesi osztálygőggel való szembesülésre, a polgárosodás vadhajtásaira (pl. Vahot üzleti manipulációira) és a „finoman” gyalázkodó kritikára is visszavezethető, nemcsak a Heine- és Byron-olvasmányokra. De a népdalaiért rajongó falusiakat közömbösen hagyták filozófiai etűdjei és vadromantikus képzeletének robbanásszerű fellángolásai. A *Felhők* – e gyöngébb futamokat és kis terjedelműket is monumentális darabokat váltogató ciklus – és a körülötte keletkezett, végleteket feszegető verseket viszont már nem a táblabírói kedélyesség s a csapszéknek népének rokonszenve, hanem a formálódó, polgáriasodó ízlés emelte magasra. E műveiért a hazai romantika másik nagy *egyénisége*, Széchenyi nevezte őt „fiának” meghatottan. Pedig a tengert sosem látott Petőfi magasra csapó háborgása, fellángoló mizantropiája, az őt ért szerelmi elutasítások, az ellenséges kritikák és más megaláztatások elleni lázadozása onnét fakadt, ahonnan Széchenyi rémálmai támadtak: abból a mélységből, ahová az elnyomottakat, a kirekesztetteket és a számkivetetteket taszította a feudális nemesi társadalom. Így találkozott az életérzés meg az esztétika síkján az alulról jött plebejus-citoyen világfájdalma a népének felülről adakozó, gondviselő arisztokráciával. Mindkettőjükénél *egyéniség*, kivételesen érzékeny *lelkialkat*, választott *sors* és emberi *nagyság* dolga volt, hogy ez a szellemi találkozás megtörténjen. Petőfinek megvolt a képessége arra, hogy egy szintén vidékről jött pályatársával, Jókaival közösen megszervezze új híveit és olvasótáborát, a pesti közönséget.

Korszakolás és egyéb módszertani kérdések

Kerényi Ferenc pontosan érzékelteti, hogy Petőfi roppant sűrű hét-nyolc esztendejét, e nyílegyenes pályát miként tagolják korszakokra a külső körülmények és az ugrásszerű lelki fejlődés állomásai. Rendkívül fontosak lehettek a költő színészi tapasztalatai, folyamatos kapcsolata az irodalmi szövegekkel (nemcsak magyar nyelvűekkel): a színészet valószínűs „mozgó akadémia” lehetett a tizenhét-húszéves fiúnak. Ez a lényeges, nem az, hogy „jó színész” volt-e vagy sem. Hogy milyen fából faragták, az abból derül ki, hogy sem a komisz katonáé, sem a bohém életmódot folytató művész-társadalom, sem a csapszék-közönsége nem tudta kikezdeni egyéniségét, sőt, még ellenállóbbá tette. Shakespeare volt

² Weöres csak a csupa-kétely és csupa-lemondás Petőfivel azonosul ebben a versében: „Cinege, féreg, ember: egy-kutya, / Mind közös áldozata / A hatalmas dühnek, / Mely, míg megöl, / Utódot csikar ki áldozatából, / Hogy azt is megölje”. A Teremtés e kritikája azonban Petőfinél csak ritka véglet – de főként ezen a szélsőséges ponton találkoztak nézeteik.

³ A *Dalaimban* felsorolt verstípusok közt nemigen ismerünk rá a *Felhők* világgyűlöletet kifejező költeményeire, de az ötödik szakasz refrénje mintha ezekre utalna: „Dalaim, mik ilyenkor teremnek, / Fellegei ábrándos lelkemnek”. Csupán az *ábrándos* jelzőnek mond ellent a ciklus számos darabjának anarchista indulata (pl. *Annyit sem ér az élet...; Ha jőne oly nagy fergeteg...; Vajon mi ér?*).

a vezércsillaga akkor is, amikor verekedős falurosszákat szórakoztatott, széplelkű egyházfik ömlengéseit hallgatta, és csaplárosnék kegyein állt, hogy kap-e szállást és megvacsorázhat-e aznap, vagy sem. Ha elgondolkozunk évekig tartó vándorlásain, hamarabb látjuk jól álcázott, versmondó produkciói közben is éberén figyelő szociológusnak, mint mulattató garabonciás legénynek. *Szerepjátást* művelt, ahogy Horváth János mondja? – Igen, de szellemi vezető szereppé alakította hamarosan.

Ha valaki elhanyagolja a költők életrajzát, akkor illenék arra a kérdésre is válaszolnia, hogy a költő az életét s egyéniségét állította-e műveinek középpontjába, vagy valami mást. Nem mindegy, hogy eszméit derengő holdfénynek használta csupán a műveiben, vagy pedig magasra emelt lámpásnak, netán prométheuszi fáklyának, amely egész életútját megvilágította, és világossággal szolgált az embereknek. Petőfinél az utóbbiról van szó. Esztétikai programjából következik, hogy élete és költészete nem választható külön. Nincs is még egy költő, akinek élete és költészete oly szoros egységet alkot, mint az övé. Verseinek történelemformáló szerepe is ritkaság. Rőla végképp nem lehet érvényes pályaképet rajzolni életének, tetteinek s nem utolsó sorban jellemének ismerete nélkül. A döntéseiben, vállalkozásaiban megnyilvánuló lélek megismerése és megértése segít a versek olvasójának abban, hogy felfogja a művek személyes tartalmát, üzenetét – szépségét, igazságát és emberségét. Kétségtelen, hogy *A négyökrös szekér*, a *Hegyen ülök*, *A csárda romjai*, a *Tündéralom*, az *Arany Lacinak* vagy a *Lennék én folyóvíz* akkor sem hagy az olvasóban hiányérzetet, ha a szerző életrajzában ismerete nélkül szembesül vele. Ámde ha ismeri a költő küzdelmeit, szívós harcait azért, hogy illetékességet szerezzen a szegények és jogfosztottak, az idegenek hatalom által elnyomottak megszólítására, s fogalmat alkotott magának az életmű egyöntetűségéről, nagy minőségi ugrásokra képesítő belső logikájáról – akkor versélménye egy magasabb fokú szellemi áramlatba kapcsolódik be, és részese lesz annak a nagy közösségi élménynek, amelyben a nagy eposzi hősök, vallásalapítók és szellemi vezetők részletetik olvasóikat és követőiket. Akkor az *Apostolt* is a kor szívéből jött remekműnek tartja, mely „a 19. század uralkodó eszméit” illetően (Eötvös József) – uram bocsá! – még a gyönyörű, súlyos léptű *Toldinál* is valószerűbb. Kerényi Ferenc monográfiája ebben a meggyőződésben erősített meg.

Kerényi hagyománytisztelő, de nem konzervatív irodalomtörténész. Tiszteletben tartja a régiek bevált vizsgálódási módszereit, és nem zárkózik el a legújabb kutatási eredmények elől – kiegyensúlyozottságra törekszik az értelmezésben. Tüzetesen áttekintette a jókora könyvtárra rúgó Petőfi-irodalmat, s ha röviden is, minduntalan szembesítette a régi nézeteket a kutatás újabb eredményeivel, és igyekezett kitölteni azt az űrt, amelyet a marxista irodalomesztétika ékelt a fokozatos megértés másfél évszázados folyamatába. Valljuk be: a hatalmas könyvtárnyi „Petőfi-irodalom” éppúgy növekvő akadály, mint segítőtje a tisztázásnak. Hallatlan tájékozottság, minőségérzés, gondos mérlegelés kell ahhoz, hogy a kutató kiszűrje a roppant adathalmazból a fontos és hiteles részleteket.

Amikor a régieket emlegetem, elsősorban a magyar irodalomtörténet-írás első számú tekintélyére, Horváth Jánosra gondolok, aki éppen Petőfi-monográfiájával tette nevét maradandóvá az 1920-as évek elején. Kerényi, úgy tetszik, arra törekedett, hogy olyan érvényesen összegező, megbízható és szabatos összefoglalást adjon Petőfiről a huszonegyedik század elején, amilyet az előző évszázadban Horváth János adott. Szükségesnek tartotta persze, hogy az időközben előkerült adatokat és tanulságokat is beépítse a költőről alko-

tott összképünkbe, s a makacs tévedéseket kiszűrje, még a Horváthéit is. Az 1945-től az 1980-as évek végéig terjedő marxista Petőfi-irodalmat kellő kritikával, de árnyaltan szemléli: jól érzékelteti, hogy Révai József, Horváth Márton vagy Forgács László propagandával túlterhelt, és a hazug korszak szellemében „időszerűsítő” marxizmusa nem vehető egy kalap alá a tényekre támaszkodó és számos kutatási eredményt felmutató Pándi Páléval vagy Fekete Sándoréval; ez utóbbiak értékeit mulasztás volna elhallgatni. Figyelmeztető tény azonban, hogy ez a két kutató csak Petőfi pályakezdéséig jutott el színvonalasan megírt pályaképében, illetve életrajzában, alighanem azért, mert a költői életmű esztétikai összetettségét nem tudták – mert nem is tudhatták – egyeztetni a marxista esztétika me-rev rendszerével. (Ugyan mit mondhatott volna Révai vagy Horváth Márton, de akár Pándi Pál is a *százszorszént égi szabadságról*? A Kádár börtönét belülről ismerő Fekete Sándornak már inkább lehetett róla fogalma.) Pándi az 1844-gyel félben maradt pályakép folytatása helyett sorozatosan megírt tanulmányaiban arra fordította le nem becsülhető képességeit, hogy Petőfiről egy korát megelőző *kriptokommunista* bizonyítványát állítsa ki. Fekete Sándor pedig a hetvenes évek közepétől egészen a rendszerváltásig úgy lobogtatta a költő arcképét, mint akinek már nem a művei a fontosak, csak az „evangéliuma”. Bár – mint metaforát – nem tartom túlzásnak ezt a messianisztikus utalást, jobb lett volna, ha a publicista a kultusz szolgálata helyett inkább folytatja megkezdett tudományos munkáját. Mert ő mondta ki először – még valamikor a hatvanas és a hetvenes évek fordulóján –, hogy egy szó sem igaz abból, amit Révai állított, hogy tudniillik Petőfi eszméit „valóra váltotta” az 1948-tól bekövetkezett „szocialista átalakulás”. És ha csak kerülgette is, érezni lehetett, hogy nemcsak a demokrácia, hanem a függetlenség hiányára is gondolt. Hiányérzeteit úgy mondta ki, hogy a Kádár-kor ideológusai se nagyon bízzák el magukat attól, hogy felhagytak Sztálin kultuszával. Kár, hogy az igen tehetséges Fekete Sándor odahagyta a hetvenes évek derekáig tanúsított bátorságát.

A Petőfi-recepció szolgálatában jobban helytállt egy ugyancsak undorító kurzus idején a mérsékelt konzervatív Horváth János, vagy a szellemtörténeti alapon ítélkező, ám esszéírói érzékenysége révén feladatahoz felnövő Szerb Antal. Vagy az életet és a művet ugyancsak szoros egységben láttató, Petőfivel sokban kongeniális költő, Illyés Gyula. És nagy mértékben még valaki, akinek nevét Kerényi tanár úr – sajnálatomra – meg sem említi: Németh László. A lélektanilag átvilágítható egyéniséget, az eszmetörténeti szerepet és a művek modern kornak szóló üzenetét egyaránt magas szinten értelmező, s Petőfit az 1937 utáni idők Márciusi Frontjának szellemében, de attól függetlenül is meggyőzően aktualizáló Németh Lászlóról beszélek.⁴ „...a változatos élet, akármilyen változatos is, csak holt anyag, ha hozzá nem ér valami, ami az életnél is nagyobb” – mondta ki az egyik lehetséges kulcsmondatot Petőfiről már 1927-ben. „Írást és életet itt nem lehet megkülönböztetni, nem azért, mert az élet benne van az írásban, hanem mert együtt készül vele” – világította meg még jobban véleményét 1934-ben. Petőfi lelkületét s a belőle kicsapó eszmei lángolást nem tudom, látta-e úgy valaki, mint ő. „Ugyanez a vérmérséklet föloldódhatott

⁴ Németh László *Kisebbségben* című munkájának Petőfire vonatkozó részleteit legjobban Németh László egyéb, Petőfiről szóló írásai cáfolják: a szó „mély” értelmében az magyar, ami a magyarságot erkölcsi és kulturális értelemben szabadabbá, öntudatosabbá és befogadóbbá teszi, önmere-tében és önelvezetében gazdagítja, nem pedig az, ami benne bizonyíthatóan a legrégibb vagy leg-sajátább eredetű (lásd Bibó István e tárgykörbe tartozó tanulmányait).

volna sokkal kisebb terjedelmű költészetben, aminthogy élete utolsó esztendejében csakugyan beszűkül ez a poézis, noha temperamentuma még féktelenebbül lobog. Máshol a nyitja a Petőfi nagyságának. Petőfi, a naiv, ösztönös, gyermeki s még isten tudja, milyen Petőfi, hallatlan ökonómiával, tervszerűséggel és előrelátással dolgozó fölfedező volt” – Németh László is megérdemelt volna néhány árnyalt mondatot, lábjegyzetnyi idézetet.

Költészet és valóság

Ha a fentiekben a költő életének és műveinek az egységéről beszéltem, akkor álljon itt az irodalomtörténet harmadik eleme, mely vizsgálódásának háromszögelési pontjaként ugyancsak nélkülözhetetlen: a történelmi, társadalmi, kulturális és környezeti szempontok együttese, amelyet közös néven mint *valóságot* emlegetünk. Kerényi Ferenc kitűnően ábrázolja a történelmi környezetet, amelyben Petőfi költőegyénsége kibontakozott. A költő az eseményeknek nem csupán hangulati kifejezője vagy passzív tükrözője volt, hanem a korszak fontosabb politikusaikhoz fogható szervezője és alakítója is. Meggyőző az a kép, amelyet a szerző Petőfi politikai nézeteinek esztétörténeti háttéréről fest: a könyv lapjain világossá válik a költő döbbenetes tanulékonyága, jól tudatosított társadalmi hovatartozása, célja és ideológiája, melynek segítségével a bortócsás-pipafüstös pusztai csárdáktól, a pajtákba szorult színész-társaságokon át, a Szent Szövetség jármát lerázó Európa szívéig és homlokáig hatolt. Lényeges, ahogy a szerző végigtekinti Petőfi bizonyítható és valószínűsíthető olvasmányait s a le nem becslhető külföldi mestereket, akikről nemegyszer szállóigéi származnak – az ilyen-olyan világcentrumok homlokzatára kíváncsozó *világszabadság* például a sokszor lebecsülön emlegetett Béranger *Liberté du mond*-jának tükörfordítása – csakhogy a francia mester nem írt e szó köré olyan remekművet, mint az *Egy gondolat bánt engemet*. És remekül érzékelteti Kerényi az életmű táguló köreit, ahogy fokozatosan birtokba veszi Petőfi az adott világot. Ahogy a köznép valóságától és megfogalmazatlan vágyaitól felnő a világpolgár – a hazájáról, nemzetéről soha el nem felejtkező citoyen – felelős tudatáig. Horváth János módszeresebben gyűjtötte csokorba fejezetről fejezetre a költő egy-egy korszakának témaköreit, műfajait és verstípusait, Kerényi életműelemzése viszont szorosabban tapad az élet- és a korrajzhoz. Komplex vizsgálódási módszere így is lehetővé tette számára, hogy egyik-másik versnél egy pillanatra megálljon és elgönyörködjen benne. Megállapítja, hogy a költőnek vannak meglepően „előreszaladó” versei, amelyek évekkel a forradalmi költészet elébe vágnak radikális társadalombírálatukkal – ilyen a *Ki vagyok én, nem mondom meg...*, *A világ és én*, a *Kalmáridőket élünk mostanában*, a *Felhők* számos darabja és a különösen meglepő 1844-es vers, *A királyok ellen*. Mesterien követi Kerényi az életműben újra és újra felbukkanó motívumokat, amelyek formai szempontból szemléltetik a körkörösén kifejlődő életműépítést. Ismétlésekbe nem bocsátkozott – gondolom, ezért nem tért ki a Fekete Sándor által nyommon követett motívumról, a rablánc, a kötél és a nyaktiló gyakori, már-már neurotikus (de történelmileg indokolt) kényszerképzetére. A szerző értekező prózája sem méltatlan irodalomtörténet-írásunk legjobb hagyományaihoz – stílusát nem terhelte meg a divatos idegen kifejezésekkel. Néhol mégis úgy éreztem, a gubancvetésre hajlamosító, meg-meggyűrődő, hosszú mondatok szórendi igazítása hasznára vált volna a mű olvasmányosságának. Márpedig arra nagy szükség van, hogy minél többen megismerjék a torzításoktól megszabadított Petőfit.

A monográfia visszatérő motívuma a Rousseau-tól eredő, s itthon a legfőbb Petőfi-előd, Csokonai *A tihanyi ekhóhoz* írt elégiája által elterjedt *ember és polgár* fogalom pár. Kerényi többször kimutatja, hogy Petőfi miként fordította költészete javára azt a konfliktust, amelyet többé-kevésbé minden értelmiségi belülről ismer: hogyan kerül szembe a társadalmi elvek embere a saját, személyes érdekeivel. A szerelem belsőséges világába merülő szerelmes férfi – és a zajló események, amelyek hívását belülről is hallja. Az ifjú családapa felelőssége – és ugrása a harctérre űző, kaján heccelődésre. A saját lelkének írónaká válvá tevő, a könyves szoba nyugalma igénylő írói (–műfordítói) hivatás – és a közéleti cselekvés. Nem tudnám megmondani, helyesen döntött-e, de nem dönthetett másképp. A szüntelen választási kényszer vezérmotívuma Petőfi életének.

Egyetértőn olvastam Kerényi Ferenc sorait a politikai téren egyre tudatosabb, de mindig radikális állásfoglalásokra képes lírikus határozott döntéseiről. Arról, hogy Petőfi szüntelen lángolása miként vált esztétikumává, miközben tettei sokszor túlszaladtak lehetőségein, akár a szabadszállási képviselőválasztás kudarcára, akár a hadsereg körüli ténykedésére gondolok. Éles fényben látta a dolgokat, de költői képzelete túl is szaladt a realitásokon... Örültem volna annak is, ha a szerző megáll egy-egy elsietett költői megoldásnál, és megszegi az elterjedt (és néha a becsmélés végleteiben elhaló) íratlan kultikus szabályt: Petőfiről vagy jót, vagy semmit. Újabban attól is tarthatunk már, hogy a lakonikus válasz: Petőfiről inkább semmit – ennek feledésére is öröm és vigasz ez a könyv. Látnivaló, hogy az 1847 őszén pár hónapra rohamléptekkel beteljesülő élet – a „mézes hetek” ideje – ritkábban hoz remekműveket, mint a szellemharcok elmúlt másfél éve, vagy a váltóláz 1848-as év. A színvonalcsökkenést negyvenhét vége felé sem a jó versek hiánya jelzi, hanem a közhelybe fúló házasság-versek sora – ez adott alkalmat Babits túlságosan szigorú, igazságtalan ítéletéhez: Petőfi zseninek álcázott nyárspolgár, ellentétben Arannyal, a nyárspolgár álarcát viselő lángelmével. Kerényi joggal száll szembe a huszadik századi poézis és esszéírás nagy tekintélyével, Babitscal, de elismerhetjük: bizonyos Petőfi-versek akkor is alapot adtak a kiélezett ítélethez, ha az életmű végső mérlege érvényteleníti a (Babits későbbi tanulmányaiban jószerevével vissza is vont) véleményt. Enélkül is tudtuk volna: Babitshoz közelebb áll Arany, mint Petőfi. Nem elég magyarázat *Himfy* példája sem a boldogtalan és a beteljesült szerelemről, melyek fordított arányban állnak a költői teljesítménnyel. A *Szeptember végén* azért áll a Júlia-versek csúcán, mert szembenéz a szerelem mindenkori, legfőbb ellenségével: az idővel – s a gyarló emberi természettel.

Szembesítések

„Valóság” nemcsak a rigorózan vezetett naplók részletes történetfolyamát és nemcsak a reform-évtizedek meg a forradalom és a szabadságharc eseménytörténetét, politikai, társadalmi és kulturális helyzetét s alakulását kell érteni. Petőfi maga is „valóság”, összetett lélektani képződmény – az emberi természet beható tanulmányozására különösen alkalmas személyiség. A versek mindent megmutatnak róla – de még nemigen találkoztam olyan tanulmánnyal, amely a vallomásokat lélektani elemzés szűrőjén szűrte volna át. Petőfi mindmáig megfektetetlen rejtély előtttem: döntései olyan kétely nélküliek, vagy kételkedve is oly tévedhetetlenek, mint a hegyi patak folyása a kanyonokban és zuhatagokban. Igaz, a hatvanas–hetvenes évek emigrációs irodalmában született olyan mű, amely freudi alapon próbálta felvázolni Petőfi lélekrajzát (csak ismertetését olvashattam). Nem lehetett könnyű azt megírni, mert Petőfi nyílt szókimondása, mely sok barátot s még több ellensé-

get szerzett a költőnek, nem érvényesült minden területen. A szerelem testiségéről nem sokat árulnak el szemérmesen rejtőzködő, nem is eufémizmusokkal terhelt, inkább mellébeszélő versei. Nem a divatos exhibicionizmus és a mélypszichológiai vájkálás kedvéért mondom ezt. Már Ady szükségesnek látta, hogy kimondja: „Petőfi szavánál van szükség jobb szóra: / Mindent meglátóra, mindent fölragóra” (*A márciusi naphoz*), s egy másik versében is jórészt Petőfivel vitatkozott, amikor azt írta, hogy „[...] nem a szív a csók fejedelme / S nem a csók a tető s nem a csók a minden, / Mint kötelezteténk hazudni azt rimben” (*A Szezelem eposzából*). Nem hanyagolható el persze, amit Benjámin László mond Petőfiről *Halhatatlanok* című versében: „Gondoljátok csak meg: huszonhat évet élt” – de mentséget se keressünk, mert Petőfi nem szorul rá. Őt más téren volt különb, mint bárki más, hát ne keressük, mit nem ad Siva hatodik karja.

Kerényi Ferenc nem sokat tekintgetett előre-hátra az időben. Fegyelmezett élet-, kor- és életműrajzot adott, így nyitva hagyta a lehetséges kérdések özönét Petőfi hatásáról – arról, hogy műve miként élt, s él tovább is hitem szerint költészetünkben, Juhászéban, Csoóriéban vagy Utassyéban és az utánuk jövőkében. Esszéirodalmunk Petőfi-képére sem tért ki, Babitsot és Szerb Antalt kivéve. Hiányérzetem ezen a téren leküzdhetetlen, mert az esszé a teljes megértés előfutára.

Itt van például az az „apróság”, hogy magyarságtudatunk legfontosabb eleme minden bizonnyal Petőfi, s az is marad, ameddig lesz magyarság és magyar kultúra. De ehhez ma már illik hozzátenni, hogy népdalai nem a magyar folklór legmélyebb kifejeződései. Németh László a lehető legrosszabbkor tette közzé *Kisebbségben* című könyvét, s amit Petőfiről mond, az is vitatható – de valamiben nagyon igaza van, s abban Bartók, Kodály és József Attila is egyetért vele. Hogy miként, azt Csoóri Sándor fogalmazta meg *Szántottam gyöppöt* és *Egykor elindula tizenkét kőműves* című esszéiben. A tizenkilencedik század nemzetébresztő, nagy költői nem hallották meg a népköltészet igazi zenéjét. Ezt most saját észrevételemmel szemléltetném. A *Távolból* című, gyönyörű Petőfi-verset olyan dallammal énekeltük, amelyről már diákoromban, pontosabban az érettségi bankettünk danászó éjszakáján megéreztem: ez nem magyar dallam, ezt nem lehet az Illyés Gyula által megírt módon énekelni, fejbillegetve, fölemelt mutatóujjal ütemezve. Ezt csak németesen, derékből ringatózva, harmonikaszóval tudjuk elképzelni:

*Kis lak áll a nagy Duna mentében;
Oh mi drága e lakocská nékem!
Könnyben úszik két szemem pillája,
Valahányszor emlékszem rája.*

Arról persze le kell szokni végre, hogy mindentől elhúzzuk a szánkat, ami német. Az ezerkilencszázharmincas–negyvenes években ez helyénvaló volt, de az is biztos, hogy Bach, Beethoven vagy Mozart és a többi német muzikus nélkül egyszerűen nem létezhetünk. És ha elismerjük, hogy Petőfi verszenéjének kevés köze van a magyar népköltészethez, azzal nem csökkentjük, csak árnyaljuk népszemléletének pótolhatatlan értékét: azt, hogy életműve a magyar nép valóságának, álmainak, állandó és változó voltának és nem utolsó sorban bírálatának egyik leggazdagabb és legszilárdabb tárháza.

Alföldy Jenő

Az (ön)értelmezés lehetőségei

PINTÉR LAJOS: EZÜST

**Ziccer Bt.
Kecskemét, 2007
112 oldal, 2100 Ft**

„szita szita / emlékezet / júniusi / hóhullás / tiszta felett”. Ez az ikonikusan rövid *tiszavirág*-vers Pintér Lajos *ezüst* című könyvében egyikeként kínálja magát azoknak a szöveg helyeknek, ahonnan távlatokat kaphat az értelmezés, egyfelől egy folyamatosan szerveződő költői/prózaírói világ jelen idejű reprezentálására, másfelől – e költészet sajátos újraírói természeténél fogva – annak a dialógusnak a meg-láttatására, amelyet az új kötet folytat a megelőző tizenöt-tel. Az öt rövidke sor a pintéri lírára jellemző módon képes megmutatni a cseppben a teljességet, a könnyed-játékos forma mögött meghúzódó nagyon komoly egzisztenciális kérdések kötetszervező gondná válását. Az erős tapasztalatiság és a (lét)szemlélő magatartás egyszerre alakítja a képet: a tiszavirágzás mint szenzuális élmény nemcsak a „röpke lét” általános képzetét hívja elő, de mert a szemlélődő lírai alany (aki az elliptikus megoldású versmondásban nem szintaktikai értelemben van jelen) kifelé és befelé egyaránt figyel, a személyes létérzékelést is. Ez pedig magával a látvánnyal írható le, az emberi léptékkal mérve villanásnyi életű lények rajzásával és halálával, a júniusi hóhullással a gyerekkor színterét emblematikusan jelölő folyó felett. A *tiszavirág*-párvers, a *variáció*, már grammatikailag jelölten mutatja a lírai ént (csónakban álllok / hajamra hó hull / tiszavirágzás), az érzéki kép pedig innen közelítve is magyarázatot adhat a könyv címválasztására: az ezüst mint szín egy finom metonimikus érintkezéssel utal a kötet különleges időélményére, a benne beszélő lírai én léthelyzetére és idő-észlelésére.

Mert az *ezüst* az időt tematizálja, pontosabban a tényleges életrajzi alanyiságát vállaló lírai alanynak az időhöz való viszonyát – ahogyan azt az előző vers is mutatja – kettős aspektusból. Kiemelt szerepet kap benne az emlékezés, a legnagyobb súlyokat tartó alappillért adva a kötetnek, nem lefokozva ugyanakkor a saját életidő fontosságát a beszélő történetének olyan vonatkozásaival, mint a magánéleti kapcsolatok, a lélek közérzete vagy a nyelvhez, a költőszerephez való viszony. Ezek a narratívák nem a ciklusok adta kereteken belül rajzolgatnak ki lineáris íveket, hanem fonalszerűen, hol itt, hol ott bukkannak föl. A *tiszavirág* pedig reprezentatív példa arra is, hogyan lehetséges ebben a költészetben a drámai súlyosságú elemeket egyfajta ironikus-önironikus távolságtartással szemlélni, ugyanakkor a könnyednek mutatkozó képet is tragikummal megtölteni. Pintér Lajos egyszerre játszik az emlékezés természetére vonatkozó anagrammatikus játékot és használja

a júniusi hóhullás képét a lélek állapotának megérzékítésére. Ez utóbbi ugyan az egész kötet kontextusában nyeri el jelentését és jelentőségét: a hóhullás, a hószakadás legalább annyira meghatározó motívumai az *ezüst*-nek, mint az árvaság-érzésnek a veszteségek számbavételével összefüggő folyamatos megnyilvánulásai. S ha mellettük figyelembe vesszük az ellenükben is kiküzdött-meglelt remény-gondolat kötetépítő szerepét, ez éppúgy a pintéri költészet újraíró karakterére irányítja a figyelmet, mint a formák variatív jelenléte, a jelentésszátokkal ható gazdag nyelviség és a zenei ihletettség.

Pintér Lajos bekapcsolódása a magyar irodalom párbeszédébe arra az évtizedre esett, amelynek a költészeti hagyomány folytathatóságára és a változtatás szükségességére vonatkozó kérdésfeltevésai a mai sokféleségeket létrehozó válaszok megfogalmazására adtak lehetőséget. Költészete egyike az érvényes lehetséges válaszoknak, azoknak egy alapvetően kommunikációelvű, a metaforikus szerkezetű lírai tradíció sajátos formai alakzatokkal egyénivé tett és az újabb beszédmódok felé is nyitott változata. Ez a nyitottság lírájának befogadó és sok irányba tájékozódó jellegéből következik, abból a sajátosságából, hogy magáévá képes szervezni nagyon különböző szemléleti megközelítéseket anélkül, hogy a korábbiakat érvénytelenítenie kellene. A saját életmű motívumainak meghatározó jelenléte, újrafogalmazása és újabb kontextusba helyezése is állandósuló eljárásnak látszik. Ez az önmagát folyton újraaktualizáló belső szövegköziség nem csupán a dialógus lehetőségét teremtheti meg az életmű egyes szakaszai között, de az önidézéssel, a beékeléssel, az át-helyezéssel létrehozott új összefüggések egyben a szerző általi (ön)értelmezést is jelentik. A továbbírás additív mozzanatai természetesen tartják fenn az összegzés igényét, amelynek meghatározott vonása a korábbi gesztusok vállalhatóságának rögzítése az önazonosság folyamatos építésének eszközeként is.

A kezdetektől jellemző etikus pozíció változatlansága nem zárja ki a megszólalások sokféleségét: a nagyfokú személyességet mutató vallomások kifejezéstől az élőbeszéd dikcióját követő alanyi kötetlenségű vagy az önironikus-eltávolító közlésmódokon keresztül a reflexív elemzésig és önelemzésig. Pintér Lajos költészetének nyitottságából következik az utómodern szövegformálásnak a saját természetéhez igazított, adekvát használata. Ez csakúgy a hagyománnyal folytatott, „a más általi önmegértést” szolgáló dialógusként értelmezhető, mint a szövegközi tereket megnyitó játékaiknak a könyvet és az életművet átszövő sokfélesége.

Az időt faggató kötet egyik érdekessége a határozott epikai dikció és a könnyed költői formák egymás mellettsége. Ezeket együtt mutatja fel a két Stephen Hawking-könyv címét kölcsönző ciklus, amelyben éppúgy helyet kap a Népújság 2002. jan. 9-i számából majdnem szó szerint beemelt, verssé tördelt publicisztika (*az idő rövid története [6]*), mint a különböző modalitású lírai konvenciókat újraíró formák. A 2. és az 5. darab az időt mulandóságában megszégyenítő szerelmi dal, a 4. a József Attila-i metafizikára nyitó elegia (rávetül szívemre / az idő / a semmi ágának / hosszú / árnya), a 3. Alma Mahlernek, a hódítás művészeinek szecessziósan füledt világát a 20 évvel korábbi *Big Hits* gyönyörű képének variációjával (megpihentem / egy állat / halhatatlan / tekintetében) ellensúlyozó, az esendő ember iránti részvétet lírai tárgyá tévő fiktív napló. Az amerikai tudós másik reveláló hatású munkájának címére írt versben (*az univerzum dióhéjban*) a jellemzően pintéri gesztus válaszol meg a könyv alaptételére (az emberi faj nem éli túl a következő

ezer évet): „ezt a diófát / nagyapám ültette / bízott a jövőben [...] nem mondom / tudod úgyszólván / e dióhéj / zizegésben / ma éjjel / veled / vetkezem / vétkezem”.

Az emlékezés, a felejtésre válaszoló felidézés több vonatkozásban is a kötet ritmusát adó műveletként működik. A *Dúdoló (Ezredfordulóponton)* és a *Piros-fekete körhinta (Virágnézetünk alapjai)* motívumainak beidézésével szerepet kap a gyerekkor újratematizálásában (*bölcső; a hely színei*), de eredményeként hangsúlyosan jelen van itt a nyelvi emlékezet is. Kötetnyitó pozíciójú vers épül első nyelvemlékünk szórványaira (*Az apátság alapítólevele*), amelynek sorskérdései megismétlődnek a *Didergő ünnep* után újra Szisz kapitányt szólító opusban (*Szeretnék élni*), s ott bujkálnak a Halotti Beszéd és az Ómagyar Mária-síralom sorai is a kötet egyik legerősebb ciklusában, az *égi vendégek* szövegeiben. Már az első verstől nyomon követhető a szövegrétegeknek és a gondolatsíkoknak egy olyan erőteljes egymás felé mozgatása, amelynek eredménye a jelentéseknek – nyelvnek, népnek és hazának, árvaság-, veszteségérzésnek és példákából táplálkozó reménynek – egymást helyettesítő/erősítő megjelenése. Fontos állomása ennek a folyamatnak *A hatalom tornya* című ciklus két verse. Mindkettő reflexió. A *rempeholló* válasz Fekete J. Józsefnek a *festő madara* című egyszavas verset méltató mondatára a *Virágnézetünk alapjairól* írt recenzióban. Ez az esszékötetek hasonló tárgyú írásait idéző epikus hangoltságú versértelmezés nyelvészeti megközelítésben, Ballagi Mór A magyar nyelv teljes szótára (1867) szómagyarázatának (rempel, rempöl: leszól, lekicsinyell) beidézésével emeli a lírai személyesség tartományaiba a verszárlatot: „Rempenholló, még jó is e festő találta szó: / kicsike holló. Tört faágra, tört faágban / egy madár, felejtett nyelvben egy nyelvi / csodára, rempe hazában önmagára így talál / egy költő.” Az *Üzenet* egyszerre reflektál Tolnai Ottó *Gyémántos történetének* mottóvá emelt mondatára („A feneketlen tóban vagyunk”) és Márainak az ékezetet nyelv- és személyiségmentő elemként elgondoló felfogására. Így válik nyelv és emlékezet egy jellegzetes pintéri intarziás megoldással létrejövő távoli tiszta rímbe eggyé a gondban és reményben (...ott keressetek. / Ott a tónál, / Ottó, / míg le nem hull / nevünkéről / az ékezet. [...] halkán énekelünk, / mint haldokló / hattyú, szép eml- / ékezet.)

A gondolat kiteljesedése az *égi vendégek* ciklus hangsúlyos, Illyést idéző vonulata, amely a 35 éves Forrás ünnepére született – a ciklussal azonos című – darabtól ível a Tiszatáj 2002/7. számának két írásáig: az egyik a 75 éves Sütő Andrást köszöntő vers (*anyánk könnyű álmot ígért*), a másik az ünnepelt válasza (*Pintér Lajosnak*, testvéremnek a gondban és reményben). Az általuk nyitott dimenziókban, nemzet, nyelv és emberiség koordinátái jelölik ki azokat a gondolati tereket, amelyekben megtörténik az illyési örökség újrafogalmazása. Inter- és intratextuális műveletsorok alakítják *A centenáriumi évre* versmondait. Előfordul, hogy a szövegközi- és a szövegbelső idézés egybeesik, mint a jelen-érzékelés expresszív képében: „...mert / megint a sakál dalol, / a pacsirták vonítanak.” (Illyés Gy.: *Búcsú L. Z.-tól*; Pintér L.: *Emberi hang*). Illyés-címekből, átvett és torzított sorokból nő ki az életmű nagyságát és lebonthatatlanságát deklaráló gondolat, akárcsak a hozzá társuló szorongató félelem megfogalmazása: „De rom van a rendben. / S e mű, akármilyen hű, / nem tudom, / olvassmányunk-e vagy / jövődő nyelvemlék.” A „Sose ennyire penge-élen”-helyzetben Herder jóslatára hivatkozó vers így mozgatja egybe mű, nyelv és nép megmaradásának gondját: „Vagy lesz nép, mely / megérti, vagy nem lesz, / mert elvész.”

Másként idézi Illyést a *Bevezetés egy Vigh Tamás-kiállításához* című vers, amely a *Bevezetés egy Kodály-hangversenyhez* parafrázisa, megtartva annak történelmi összefüggések kijelölte értékorientációit. Benne a csodára várakozó „hétszer árva” pozíciójából beszélő, egyszerre önmegszólító és mindenkihez szóló lírai alany nem teszi kétséggé, hogy keserű iróniája ellenére is tudatosan mondja magáénak az illyési örökséget, s alkalmazza a belőle következő nemzet- és létszemlélet által meghatározott verstípus kódjait. A parafrázis olyan nemzeti értékek mentén foglal állást a sorskérdéseket megfogalmazó költészeti hagyomány folytathatóságáról, amelyek a szerző szűkebb életteréhez, Kecskeméthez köthetők, egy szövegen kívüli epikus keretet adva ezzel a versnek. (Vigh Tamás Katona-szobrának ’62-es avatásán részt vett Illyés, és Kodály is; a 80 éves zeneszerzőt köszöntő parafrazeált verset a költő a kecskeméti színházban mondta el.)

Az egész kötetre jellemző epikus jelleg s a meghatározó emlékezés-művelet egy más aspektusát explicit módon fejt ki az *Illyés/Szabó Lőrinc-medalion* befejezése: „S mért / mondom el mindezt itt dadogva, már nem is / tudom, ki is tudhatja, miért dédelget / egy-egy emléket az emlékezet.” De Pintér nagyon is jól tudja, mire miért emlékezik, még akkor is, ha az anekdota-hagyomány nyomvonalán idéz meg számára fontos személyiségeket. Ezt teszi, amikor medaliont ír Fodor Andrásnak (*Hogy éltek itt?*) vagy verset a második esszékötetbe talált tárgyként beemelt Tóth Menyhért-anekdotából (Bánszky Pál: „*Milyen hosszú a tarack szára?*”). Ám az utóbbit tekintve jelentésszerűnek mondható a változás, ami a címet érinti. A prózaszöveg alcíme (Tóth Menyhért derűje, emberi, művészi nagysága) így válik főcímmé a versben: *Tóth Menyhért árvasága*, jelezvén, hogy korántsem az anekdota újraírásáról van szó, sokkal inkább a „majd egyszer talán jobb világ jön” reményének kimondhatóságáról. Akár a Forrás „*Vers és valóság*” című 2001-es tematikus számában is helyet kaphatott volna az *égi vendégek* első négy darabja: a költő ugyanis az *Európai diákdalban* és a gyűjteményes kötetben korábban már megjelent két költeményéhez (*Egy boldog nap szomorú leírása; Expressz falevél*) közöl prózai kommentárokat, írja meg „Kormos- és Simonyi-versének valóságát”, „két félidőben”, *versmeccs* címmel. S nem először. Itt vagyunk ugyanis a szisztematikusan építkező pintéri magán-mitológia forrásvidékén, az indulásnál. Három alappillére van ennek az építkezésnek: az egyik Kormos István személye, a másik a Kormos szerkesztői programjából következő betagozódás-érzékelés, amely rövid időn belül erős nemzedéktudattá növi ki magát ebben a gondolkodási rendszerben, a harmadik pedig a létformából adódóan az Eötvös Kollégium szellemi holdudvara.

Az eddig alakuló életmű azt mutatja, hogy az önmagára reflektálás és a felidézés valómásos jellege létmódjának lényegéhez tartozik: a kontextus, amelynek része a költői indulás, a későbbiekben folyamatosan reflektált tárggyá válik, jelentősége a formától független újramegírás gesztusával értékelődik fel az életműben. Költői indulásról és önmeghatározásról beszélve nem véletlen Kormos István nevének említése, amely – a pintéri költészet személyességéből és morális meghatározottságából adódóan – olyan fogalmaknak használatát teszi indokolttá, mint a példa, a vállalás, a hűség és az erkölcsi kötelezettség. Az a költészettípus, amelynek vonzásában az életmű alakul, nem tekinti irodalmon kívüli tényezőkné az előző kategóriákat.

A nemzedéki emlékezet legfontosabb ciklusa az utalásos című *tengerlátó*, bár a *Telephon-mobil kerekére* motívumára írt Heleszta Sándor-medalion vagy a Salamon Anikó-

medalion is ennek a gondolkörnek a részei. „Első az egyenlők között; az én nagy élményem: nemzedékem. Minden művem nemzedékemnek dedikálom” – írja első esszéköteté, *A vadszeder útján* megjelenésekor, amely csakúgy, mint a második, az 1997-es *Könnnyv* vállaltan a nemzedék szintjén válaszol meg fontos kérdéseket. *A Pinczési-pörben* arról is beszél, hogy nem az egyetem ad helyet a formálódásnak, mint évekkel korábban a Kilencek esetében. „A mi nemzedékünk máshol szerveződött: Kormos István kiadói szobájában, a Tiszatájban, Juhász Ferenc főszerkesztői debütálásakor az Új Írásban, az induló Mozgó Világban, a Tengerlátó antológiában. 1975 táján megjelentek első köteteink, s világossá vált, hogy egy új nemzedék érkezett.” A *tengerlátó* egyik *tiszavirág*-vonulatáról már volt szó. A másik egy három darabból álló variáció Farkas Árpád *Köszörű-idő* című versének állító értelmű kérdésére: „Marad a láz, ugye, fiúk?”, amely a *Vadszeder útján* nemzedéki számvetését idézve nyit visszafelé az időben. Az első a jelen júniusi hóhullás-képét használva, a „szalad velünk / a múltunk” érzékelésével szólítja a nemzedéktársakat, a második egy *Diákdal*-motívummal vonja be az előzőbe az Eötvös Kollégium emlékét, a harmadik a *Gyerekkori ég* és a *Mirror* soraival hozza játékba a még távolabbi múltat, a gyerekkort.

A két legsúlyosabb nemzedékvers azonban az *Atlantisz* és a *tengerlátó*. Az előző együtt idézi „Kormos a költő, a vackor, a dörmice” legendás előszobáját, a nagy példákat és magatartásmintákat, a mestereket és az elvesztett nemzedéktársakat – „párhuzamos koporsóikat” híva segítségül a József Attila-i remény-gondolat újrafogalmazásához. A *tengerlátó* a *Könnnyv* záró darabjára és *A vadszeder útján* hasonló tematikájú írásaira emlékeztető összegző gesztussal tesz hitet nemzedékben gondolkodásról: „nekem az ének: / nemzedékem” s kérdezi szorongva: „hol a harminc év / verssorban énekekben / végigélt életekben / bölcsőben temetőben / lassan őszülő időben”. A generáció ikonikus alakjára, Nagy Gáspárra emlékező verse (*öröknyár: elmúltunk ötvenévesek*) a költőtárs 1983-as kalligrammájára írja rá magát, a betoldott utolsó versszak imperatívuszával egyszerre utalva a költészeti tetre és az erkölcsi tisztaság szimbólumának kötelező példájára: „Levetett, lobogó, / leNGő fehér iNGét / emeld fel, vedd föl!” Mint ahogyan kötelez a költő szerep is, átíelve az időn: bekiáltani „a csend kő-tömbjébe” az elődökkel és a jövő ígéretével, hogy *Világosságot!*

Az *ezüst* a költői és prózai formák variatív gazdagságával is hat: van benne kétsoros Kassák-parafrazis Tandorinak, haiku Zalánnak, limerickek Deim Pálnak, séneriáda Schénernek, fordításvariációk egy Salvatore Quasimodo-strófára és vers-jegyzőkönyv Rajk vállaltásáról az 1949. júniusi dokumentum-szövegek szó szerinti beemeléssel. Az eddigi életmű kontextusában a prózaköteteken kívül részint az *Ezredfordulóponton*, részint – és még hangsúlyosabban – az *Európai diákdal* felől olvasva kap távlatokat: a belső szövegköziség terei elsősorban belőlük nyitnak lehetőségeket az (ön)értelmezésnek. Talán ezért utal az egyszerű, elegáns megoldású könyv (sötét bordó alapon ezüst felirat) külső megjelenésében is a beérkezés 1981-es kötetére.

Luchmann Zsuzsanna

Filológiai kaland

PINTÉR LAJOS: EZÜST

**Ziccer Bt.
Kecskemét, 2007
112 oldal, 2100 Ft**

2008-ban a Magyar Kultúra Napján, január 22-én mutatták be az olvasóközönségnek Pintér Lajos legújabb kötetét lakóhelyén, Kecskeméten. A költő 17. kötete esztétikus, letisztult és címmel összhangban levő kiállításával is felhívja magára a figyelmet. A kötet szint jelölő címe nem okoz meglepetést, hiszen Pintér Lajos lírájától nem idegen a színek megnövekedett szerepe, ebben az esetben pedig a ciklusokra osztott kötet címének konnotációi a tisztaságot, az őszinteséget, a hűséget sugallják.

A kötetben sajnos jelöletlen a szövegek keletkezése vagy annak időintervalluma, mindenesetre a versek tudatos, kompozicionális válogatásait találjuk 5 ciklusban: *Az apát-ság alapítólevele*, *A hatalom tornya*, *égi vendégek*, *medalion*, *tengerlátó*.

Ezek közül a – művészeknek emléket állító, tehát hasonló tematikájú – harmadik és negyedik ciklus szorosabb egységet képez. Pintér Lajos életművére már indulásakor is hatottak a nagy elődök és kortársak, illetve a különféle poétikai felfogások, erkölcsnormák, világnézetek, melyeknek hatása beépült verseibe. Költészete több szállal kötődik a lírai hagyományhoz, a hommage versek sokaságával találkozunk már korai verseiben, később is megjelenik a költőtársak előtti tisztelgés gesztusa.

Az *égi vendégek* című ciklus 16 verse közül formailag kiemelkedik a *versmeccs* című – a megelőző két verssel értelmező viszonyban álló – költemény, mely így azok metaszo-vegeként olvasható. Ezt a másfajta olvasatot a ciklus és a kötet más verseitől eltérő két részből álló, prózaszerű forma is alátámasztja. A vers két részét a cím által jelölt denotátum alapján, illetve az alcím értelmében két félidőként olvashatjuk: az első rész, vagyis az első félidő a Kormos István emlékére írt *Egy boldog szomorú nap* c. költemény metaszo-vege, míg a második félidő a Simonyi Imrének emléket állító *Expressz falevél* értelmezése. A költemény két félidejét tematikailag a két tisztelt költőtárs foci iránti rajongása kapcsolja össze, illetve a költőkhöz fűződő, focival kapcsolatos élmények, focimeccsek: Kormos István esetében egy Fradi-meccs, míg az Újpest-drukker Simonyi esetében az Újpesthez kapcsolódnak a szövegben megjelenő anekdoták.

A következő versekben viszont a meccs szó már metaforikus jelentésre is szert tesz, hiszen az ezt követő *négysorosban* a szétrúgható, éppen ezért odafigyelést igénylő rossz rongyabdát a földdel azonosítja. A *meccs* című három részből álló költeményben a denotatív és a konnotatív jelentések közötti váltások egy szövegen belül történnek, hiszen az

első rész (*első félidő*) még a kamaszkori nagy mérkőzések iránti nosztalgiát szólaltatja meg, a másodikban (*hány félidő egy meccs?*) a denotátum mellett a metaforikus jelentésképzés is megtörténik (*1968 táján / volt egy nagy védésem / emlékezem a jobb alsó / sarokból / szedtem ki egy távoli / lövést / különben is a / nagy lövések éve volt*), míg a harmadik rész (*árnyéokra vetődés*) az életet egyértelműen meccsként tematizálja, és a meccs végére, vagyis már az időtartamra mint lényegre kérdez.

*de most egy igaz
mestert kérdezel
de most uradat
kérdesz hogy
mennyi még a meccsből
s Ő kezével jelez
jelét nem láthatod
jelét nem láthatja
senki sem*

A ciklusban verssel köszönti Illyés Gyulát, Czine Mihályt, Sütő Andrást, továbbá képzőművészeknek is emléket állít: Vigh Tamás, Tóth Menyhért, Schéner Mihály, Deim Pál és a fotóművész, Bahget Iskander neve szerepel a versekben.

Érdekes játék a szöveggel *A költő magyarra fordítja a tengert*, a Nobel-díjas Salvatore Quasimodo (1901–1968) versére született parafrázis. Az eredeti szöveget Rónai Mihály András fordításában használja fel (*vendégszöveg*), majd három variáció után az ötödik részben *P. L. magyarra fordítja a Tengert*.

A ciklus címadó verse, a Forrás 35 éves ünnepére született *égi vendégek* az elődöket idézi meg, a Halotti Beszéd intertextusával pedig nemcsak tisztelettel áll meg emléküik előtt: „*áldottan jönnek / ránk köszönnek / látjátok feleim / így mi is látsunk / hisz óriások / tört vállán állunk*”, hanem egyúttal a hagyományba ágyazottság tudatát is megfogalmazza.

A korábban megkezdett tematika folytatását jelzi előre a következő ciklus neve, hiszen a *medalion* szó fotók tárolására alkalmas kicsi ékszert jelent. Ezekben a lírai medalionokban emléket állít Bibó Istvánnak, Bálint Sándornak, Illyés Gyulának, Szabó Lőrincnek, Fodor Andrásnak, Bozsó Jánosnak, Heleszta Sándornak, Salamon Anikónak. A ciklus nyitó s egyben címadó versében három sort variálva végül a tanulságot is megfogalmazza:

*Élő és holt szerzők
élő és holt eszmék
becsüld meg jól a könyveket*

Az ezt követő három költemény (*Harmadik út, Bálint Sándor-medalion, Illyés/Szabó Lőrinc-medalion*) szerkesztése, sematikája azonos: a lírai én egy harmadik személy emlékeit, beszámolóit közreadva beszél a megnevezett alkotókról.

A kötet ciklusaiban, szövegeiben a költő számára különösen hangsúlyossá válik az emlékezet nyelvi feltételezettsége, illetve maga a nyelvi emlékezet, melyre a első ciklus címe, illetve a kötet nyitóverse (*Az apátság alapítólevele*) is utal. A nyelvemlék alcím összegzi és

hangsúlyossá teszi e két szó jelentését, és a versszöveg újrakonstruálja a „szórványemléket” egy 21. századi változatában azzal, hogy szavait saját szövegében szórja szét.

*Mondd hogy
meddig
mondd hogy
merre leszen
kikötőnk
hol leszen
szállásunk
...
tihanyba mennék
hazámba mennék
árva hazámba*

Ily módon – közben Márai szövegeit is mozgósítva – lehetőség nyílik a nyelv és a nemzet, a nemzeti identitás kérdéseinek tárgyalására. Ebben a ciklusban néhány vers lazább szálakkal kapcsolódik össze, de a költeményt át- meg áthálózó szövegközi játékokra jó példa a második ciklus *Üzenet* című verse, amely visszautal erre a témára, illetve explicit módon Márai *Halotti beszédére* (*míg le nem hull / nevünkről / az ékezet*), melyen keresztül egy újabb nyelvemléket von be az értelmezésbe. Vagyis szintén a nyelvemlék tematizálódik, rajta keresztül pedig a nyelvi emlékezet, melyet az *eml / ékezet* szójáték bravúrosan foglal össze. A második ciklus (*A hatalom tornya*) *rempeholló* című verse is ezt teszi témává, hiszen egy nyelvi emlékezet által elhomályosult szót idéz fel, ugyanakkor ez arra is példa, hogy a kollektív emlékezet működik, a felejtés mégsem teljes, passzív módon megőrződött a rempe szó.

A *tengerlátó* című ciklus egy másik – szintén gyakori – témát jelenít meg: a szülőföldet, a Tisza vidékének gyerekkori tájait. A ciklus első költeményében, a *bölcső* című versben a gyökerek fontosságára a Csongrád környéki táj elemeinek felidézésével, szinte katalógusszerű számbavételével utal (*„alpár felgyő / kerekárok bőkény / ellés elléspart / ellésmonostor... sárkányfarki-töltés / vidre kurca / erzsébet-erdő mámai-erdő”).* A Tisza és a Körös árterének vidékét térben és időben is bejárja a költemény, történelmi múltjával (*hallod / harangoznak monostoron*) és jelenével egyaránt *„fogva tart / nem ereszt”*. A bölcsője helye szintagmával záruló költeményt a *hely színei* birtokos jelzős szerkezettel megnevezett vers követi, mutatva a kötet kompozíciós elvét.

A ciklusban négy versfüzér viseli a *tiszavirág* címet. Az elsőben a metaforikus tiszavirág elnevezés virág elemének jelentését bontja ki a szöveg: *„virágozik a tiszta”,* míg a másodikban egy újabb metaforát használ a jelenségre, a tiszavirágzást júniusi hóhullásként megnevezve, és a téli emlékeket (téli kert, hajamra hó hull, tiszta jege) felidézve, miközben az évszakszimbolikának megfelelően az emberi élet végére kérdez. Mindeközben a szülőföldtől való elszakadás és annak következtében hangsúlyossá váló múltidézés is tematizálódik a költeményekben, főként a harmadikban (*hú folyónk fölött / hűtlenek; szita szita / emlékezet; egy gyerek / aki voltunk / szalad velünk / a múltunk*).

A negyedik azonos című költemény újra emléket állít: az első versben Nagy Gáspárnak, a második versben szintén, de már megnevezés nélkül (a nagytilaji temető említésé-

vel utalva rá); illetve a szekszárdi temető említésével pedig a nemzedéktárs Baka István-nak. A szövegek intertextuális játéka újabb példa – mely az emlékezés kontextusában egyúttal tekinthető szövegmélnék is – Nagy Gáspár *Párhuzamos koporsók* című versének megidézése. („*ápoljuk, átkozzuk ím / a végsőkig kínt egyenest, / mihez igazodik majd a test.*”) A füzér következő részében, a *fáklyalángban* folytatja a kommunista diktatúrákkal szembeszálló hősök, az élő fáklyák előtti tisztelgést: Jan Palach, Moyses Márton, Bauer Sándor – Csehszlovákia, Románia, Magyarország világító fáklyái.

Szintén – a már sokszor említett – Nagy Gáspár emlékére születik az *öröknýár: elmúltunk ötvenévesek* című költemény, mely a költő Nagy Imre kivégzéséről szóló versének parafrázisa. Nagy Imre helyét Pintér Lajos versében Nagy Gáspár veszi át, ennek megfelelően alakul a parafrázis: *nincs sehol helyett temető; a nagytilaji temető, a gyilkosok helyett a gyilkos kór szerepel; a gyilkosokat néven nevezni helyett pedig az érdemeit néven nevezni* kötelességére hívja fel a figyelmet. A *Ha látnál* című Nagy Gáspár-vers (1971) egy részlete is beépül a szövegbe: „*mint egy zászló / olyan lobogásban virít egy kimosott nyloning*”, mely alkalmat ad Pintér Lajosnak – az eredeti szöveghez hasonlóan – az anagrammás játékra (*leNGő fehér iNGét*) is, hiszen az ing szóban szereplő NG hangkapcsolat egyúttal a tisztelt költő monogramja.

Az utolsó ciklus címe is korábbi intertextusokat mozgósít, hiszen 1977-ben ezzel a címmel jelent meg Vasy Géza szerkesztésében egy antológia, melyben Pintér Lajos versei mellett Utassy József azonos című költeménye is megjelent. Ennek 30 évvel későbbi reflexiója a Tiszatáj 2007. júliusi számában megjelent Pintér Lajos-írás, mely a kötet generációját Tengerlátó nemzedékként nevezi meg. A nemzedékek problematikáját, az idő múlásának egy másik aspektusát mutatja ez a ciklus. Ezt a nemzedéki problémát a címadó vers tematizálja, melynek metaszövege a fentebb említett Pintér-szöveg: „*Elmúlt harminc év, nemrég névsoroló, seregszámláló versemben igyekeztem számba venni a nemzedéket. Épp harminc éve megtette ezt Vasy Géza is, ő szerkesztette a Tengerlátó című antológiát, abban van először együtt a mi nemzedékünk. Baka, Bari, Nagy Gazsi, Pinczési Jutka, Kántor Péter, Szöllősi Zoli. A hetedik te magad légy. Valahogy így sorolom a versben is.*”

*Baka Bari Nagy Gazsi
s még még
heten
mint a mesében
hetvenheten
ha vonul szépen
itt lent a földön
ott fenn az égen
nemzedékem
de jó volt együtt
harminc éve*

Ehhez a tematikához kapcsolható a szintén sok intertextust felvonultató *Atlantisz* című költemény. A Radnóti *A'la recherche* című versét megidéző szöveg, az egykori Kormos-egyetem világát kutatja nosztalgiával. Újra a hagyományba ágyazottság erőteljes tudatának ad hangot a vers, megemlítve a nagy elődök neveit: Radnóti, Áprily, Sinka és

a nemzedéktársakat: Juhász, Nagy László, Kálnoky, Baka. A „nem mi vagyunk az utolsó nemzedék” pedig a folytatást feltételezi, melyet metaforikus módon megvalósít az intertextusok játéka révén a szövegek továbbélése is, hiszen a Kormos által írt vers *Vonszolnak piros delfinek*, és a korábban már megidézett Nagy Gáspár-szöveg (*A párhuzamos koporsók*) kel életre Pintér Lajos versével. Amint az elsüllyedt idilli világot, Atlantiszt megőrizte a kulturális emlékezet, úgy örökítődnek tovább a nemzedékek is.

Ezt foglalja össze a kötet záróverse (*Világosságot!*) a Petőfitől kölcsönzött címmel. A költői megnyilatkozások szövegbe építésével: Goethe (*Több fényt!*), József Attila (*Levegőt!, Nagyon fáj!*), Nagy Gáspár (*Tűnj el, fájás!*) kiáltásaival újra a költészet folytonosságát, a hagyományt tematizálja.

*Érzel, fogsz egy
feléd kinyújtott csont-kezet,
holt kezet a múltból.
S fogsz egy kezet,
egy másikat, aki még
meg sem született – – –*

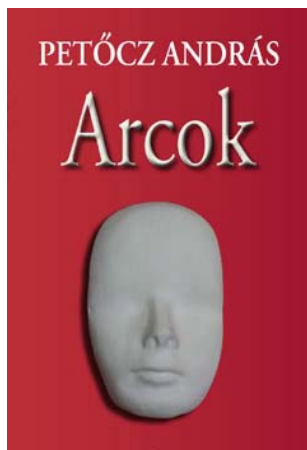
A verset és egyben a kötetet záró írásjel alátámasztja ezt a lezáratlanságot, és a vers által megfogalmazott újabb költői kiáltások várakozását kelti, melyet a Tiszatájban a következőképpen fogalmaz meg: „S előttünk és utánunk más és más nemzedékek. Kifogyhatatlanul és szükségképpen. Hiszen a nemzedék: az irodalom időszámításának mértékegysége.”

A kötet gazdag intertextuális utalásrendszere izgalmas filológiai kalandra csábítja az olvasót, és egy nemzedék példaértékű összetartozását, egymáshoz, nemzethez, magyarsághoz, nyelvhez, költészethez való ragaszkodását olvashatja ki belőle.

Bovier Hajnalka

A pusztulás arcai

PETŐCZ ANDRÁS: ARCOK (ELBESZÉLÉSEK)

**Palatinus Könyvesház
Budapest, 2008
204 oldal, 2800 Ft**

Az *arc* szó által felidézett személyesség éles ellentétben áll az *arcok* idegenségével. Az ellentét ugyanakkor csak lát-szólagos, hiszen az emberi arc a megismételhetetlenség érzetét is képes sugallni, ezzel pedig annak kiszámíthatatlanságára irányítja a figyelmet. Bár Petőcz András az utóbbit választotta elbeszéléskötetének címéül, az ott megjelenített arcok valójában annak megmutatására hivatottak, hogy végül egyetlen, de többértelmű és sokszínű arc rajzolódjon ki.

Azt már Kálmán C. György is megjegyezte kritikájában¹, hogy a kötetben szereplő írások között összefüggések tételezhetők, noha ezek miatt még nem beszélhetünk elbeszélésciklusról. A szövegek között valóban felfedezhető többféle kapcsolat is, ezek mind az elbeszélőtechnika, mind a motívumok szintjén működőképesnek bizonyulnak. Az előbbi kapcsán elsőként az tűnik fel, hogy mindegyik elbeszélés egyes szám első személyben íródott, s az énelbeszélők hiába élnek a világ legkülönbözőbb helyein – a helyek egyébként is csupán díszletként szolgálnak a kötetben –, stílusát és mondatszerkesztését tekintve mindegyik szöveg

igen hasonlatos egymáshoz. Ez persze nem jelenti azt, hogy bármiféle egysíkúságról lehetne beszélni, hiszen ennek ellensúlyozásaképpen az elbeszélés műfaji hagyományának számos képviselőjét is felidézik Petőcz írásai, úgymint Borgest, Kafkát vagy akár Bodor Ádámot, hogy csak a legkézenfekvőbbeket említsük. További hasonlóság annak az elbeszélőnek a szerepeltetése, aki halálközeli állapota révén kevéssé, illetve csak fenntartásokkal képzelhető el megbízható beszélőként.² Erre az egyik legjellemzőbb példa a *Gitti néni* című elbeszélés, ahol a metróban haldokló öregasszony szavaival zárul az írás: „Szeretném megmutatni neki azt, amit látok, de képtelen vagyok megszólalni, és levegőt is alig kapok az izgalomtól. Ő meg csak fogja a kezem, és engem néz, átható tekintettel. Nem tudom, miért néz úgy. Olyan meglepetten. Közben az angyalok, mintha egyre nagyobbak lennének. Közelednek. Már látom az arcukat. [...] Annyira boldog vagyok.” (32–33.)

¹ Vö. Kálmán C. György, *Színes és sötét*, Élet és Irodalom, 52. évfolyam, 23. szám

² „Az én és nem-én, az elbeszélő és akiről beszél, s a lehetetlen elbeszélő (a haldokló, a kommunikálni képtelen) gyakori problémája a szövegeknek. Hogy megszólalhat-e egyáltalán az, akinek a beszédét olvassuk, és ha igen, mindezt elfogadhatjuk-e az ő saját beszédének?” Kálmán C. György, *Színes és sötét*, Élet és Irodalom, 52. évfolyam, 23. szám

A művek narratív jellemzői között említésre méltó továbbá, hogy igen kevés párbeszédet tartalmaznak, sokszor előfordul, hogy az elbeszélés egyetlen hosszú monológként jelenik meg. Ez az eljárás csak tovább erősíti annak a több alkalommal is feltűnő magányos, önmagába zárt Ennek a képzetét, aki az emberek többsége által használt viselkedési formákat nem, vagy csak töredékesen érti. A megértés hiányában, illetve annak reményében az elbeszélő egy része menekül vagy utazik valahova. Az utazásnak mint régi toposznak a felidézése többfajta jelentéssel bír Petőcz írásaiban: hol megfutamodásként, hol menekülésként, hol pedig útkeresésként jelenik meg, természetesen kapcsolódva mindezekkel a már jól ismert irodalmi hagyományhoz is. Éles ellentétet képez mindez azokkal a rövid írásokkal, melyekben az utazás hiánya, a helyhez kötöttség, illetve a várakozás helyzete áll fenn, és a szereplő képtelen kilépni az őt körülvevő állandóságból. A *Bordó széknya* című elbeszélés főhőse például, kaffai alakhoz hasonlóan, negyven éve vár jutalomra a munkahelyén, s kiszolgáltatott helyzete miatt egész élete a jutalom elnyeréséért folytatott kiszűrű harc: „Nem kell mondanom, hogy a születésnapom merő egy izgalomban telt, a legszebb kosztümömet vettem fel, fodrásznál is voltam az előző nap, új frizurát csináltattam magamnak, daueroltattam, ami manapság már kissé régimódi hat, de nekem kifejezetten jól áll, mindenki mondja.” (38.) A statikusság az, amely jellemzi az ilyen típusú szövegeket, és ezeket csak még inkább felerősíti a mondatok olykor már-már töredezettségként ható – Petőcznek az *Idegenekből* jólismert, de itt is funkcióval bíró – rövidsége.

A másik, már említett, szövegeket összekötő kapocs bizonyos motívumok folyamatos, ugyanakkor nem mindegyik írásban megtalálható megjelenítése. Az első legjellemzőbb az angyalok alakjának feltűnése. Az előbb idézett *Gitti néni* kívül *A repülés csodálatos tudománya* című elbeszélésben találkozhatunk még angyalokkal, de távolról ide kapcsolhatók még a látomásszerűen megjelenő figurák is, mint például az *Éjszakai látogatóban* feltűnő bizzar és néma öregember, vagy a *Hőség* című írás nyöszörgő öregasszonya. A felsoroltak közül a legkevésbé meggyőzőnek az angyalok tűnnek, kissé idegenszerűnek hatnak ugyanis, s kevésbé tudják kitölteni a szöveg által megidézni vágyott (?) mágikus-realista próza alakjainak jellemzőit: „Három angyal. Az egyik közvetlenül a mennyezet alatt röpköd. Nagyon lassan repül, szinte-szinte a plafonhoz simulva, a háta és a szárnyai majdnemhogy odatapadnak a mennyezethez, és közben, ezt világosan látom, nagyra nőtt, kerek szemeivel engem figyel.” (180–181.) Ezek a figurák ellentétben állnak a vízióként működő, ugyanakkor nagyon is mindennapi alakokkal, annak a Másiknak a szerepét töltvén be, akik bár próbálnak – az elbeszélő tanúsága szerint –, de mégsem tudnak kapcsolatot kialakítani a narrátorral.

A természet mindig érdekes szerepet töltött be Petőcz munkásságában, akár verseit, akár elbeszélő prózáját tekintjük. A jelen írásokban felbukkanó madarak feltűnően hasonlítanak a lírai művekben szereplőkhöz, hiszen itt is, ott is a halál, a pusztulás hírnökei ők: „Most éles és hegyes / csőrükkel madarak köröznék / földrehanyatlott koponyám felett.” (*Madarak: hegyes csőrükkel*) A *vörös ara* címet viselő elbeszélésben egy dél-itáliai település terének közepén található libanoni cédruson egy vörös ara ül hosszú évek óta. A falu jelképének számító madár ritkán felhangzó beszéde különleges jelentéssel bír: „A legöregebb lakó, Pierro Castennado azt is mondja, hogy már évtizedekkel ezelőtt is hallotta beszélni a papagájt. Azt állítja, hogy akkor régen, azon a bizonyos napon is hiába szólalt meg a vörös ara, a beszédét akkor sem értette senki. Tény viszont, mondja Castennado,

hogy a papagáj megszólalásának másnapján szerencsétlenség érte a vidéket: százméteres hullámok indultak meg a környező tengerparti települések ellen, és sok ezer ember pusztult el az özönvíztől.” (136.) Ugyanilyen vészjósló *Az útitárs* című szövegben megjelenő egzotikus madár, egy kobaltkék tangara, amelyről a hely mágusa állítja, hogy előre megérzi a halált, és azt a végső megnyugvás szimbólumaként említi. Az elbeszélés végére a kék tangarához sok más színű is csatlakozik, s a színes madarak csoportja dühödten csap le, már-már víziószerűen, a Mágus holttestére.

Nemcsak előjele vagy kísérője, de előidézője is tud lenni a természet a halálnak. Petőcz több elbeszélésében is a virágok, leginkább örülten burjánzó vagy ragadozó formájukban, okozzák az elbeszélő vagy egy-egy másik szereplő halálát. *A temetés megszervezése* Mesterének holttestét például trópusi növények lepik el: „Alighogy kilépek Mesterem otthona kapuján, trópusi növények borítják el házának falait. Tudom, sietnem kell, mert a növények beborítanak mindent, és, ha sokat tétovázom, megfojtanak, mint a Mester tanítványait.” (132.) Ha Petőcz verseire gondolunk, sokatmondó értelmezési kiindulópont lehet, hogy a virágok ott is ugyanilyen szöveggörnyezetben jelennek meg: „Dáliák és magnólia-virágok / örvénylenek fölöttem, körülöttem, / súlyos illatuk arcomat elborítja.” (*Virágok örvénylése*) Fenyegető és kiszámíthatatlan a természet megjelenítése ezeken a szöveghelyeken, akár a madarakat, akár a virágokat tekintjük, hiszen valami olyannak a szimbóluma, amit senki sem tud uralni többé, és ez a tehetetlenség látványos egyezést mutat az *Arcok*ban szereplő elbeszélők cselekvőképtelenségével. Érdekes párhuzam tehát a lírai és elbeszélő művekben egyaránt fellelhető motívumok használata, rokonságban álló jelentéseik révén ugyanannak a kérdéskörnek a megválaszolására irányulnak, s a pusztulás sajátos körülírásának vállalkozásaiként tarthatjuk számon őket.

Petőcz András legújabb kötete a halál különböző arcait vonultatja fel. Ezért is lehetséges, hogy a szereplők a világ bármely pontján legyenek is, nagyon hasonlatosak egymáshoz, leginkább abban, hogy mindegyikük tehetetlennek bizonyul a halállal szemben. S bár a szövegek végül nem szerveződnek átfogó jellegű ciklussá, a szerző jól használja ki az elbeszélés műfajából fakadó lehetőségeket, és a narrációnak és a motívumoknak köszönhetően egységes kötetet foghat kézbe az olvasó. A könyv borítóján található arc ugyanis hiába csak egy(színű) a sok közül, valójában magába foglalja azt a többértelmű és sokszínű arcot, amely az elbeszélések olvasása után kirajzolódik.

Dobás Kata

Szerkesztői asztal

A két éve elhunyt Nagy Gáspár költő felesége és gyermekei 2009. január 20-án létrehozták a **Nagy Gáspár Alapítványt**. Az Alapítvány emlékház kialakítását tervezi Nagy Gáspár szülőházában, amelyben emléket állít szerkesztői (HITEL folyóirat) és közéleti (Bethlen Gábor Alapítvány) munkásságának. Az emlékházat kulturális központként, alkotótáborok színhelyeként kívánja működtetni.

Az Alapítvány emléket állít Nagy Gáspár költő, író, folyóirat- és rádiós-szerkesztőnek, a magyarság hagyományaihoz, a kereszténység örök értékeihez szorosán kötődő életművének, annak érdekében, hogy az életmű a nemzeti kultúra szerves részévé, annak eleven hagyományává váljék.

Az Alapítvány e célokkal segíti a magyar irodalom és a hozzá kapcsolódó társ-művészetek (képző- és zeneművészet) értékeinek bemutatását, különös tekintettel a XX. század második felétől kezdődően létrejött alkotásokra. Támogatni és ösztönözni kívánja azokat a törekvéseket – határainkon belül és túl – melyek a magyar nép történelem során felhalmozott értékeit tudatosítják, őrzik és gyarapítják.

A Tiszatáj Könyvek sorozatban megjelent Sándor Iván *A várható ismeretlen* című esszékötete. A könyv bemutatója február 6-án volt a Petőfi Irodalmi Múzeum Lotz-termében. A szerzővel, valamint Gyáni Gábor történésszel és Bak Imre festőművésszel Olasz Sándor beszélgetett.

*

Márciusi számunk borítóján és a szövegek között Szűcs Árpád festőművész munkái láthatók. A művész Szegeden él, nemrég ünnepelte 75. születésnapját. Szeretettel köszöntjük!

Áprilisi számunk tartalmából

TÉREY JÁNOS *Magnificat* című elbeszélő költeményéből

DOBAI PÉTER, TORNAI JÓZSEF, KIBÉDI VARGA ÁRON, TANDORI DEZSŐ versei

BOGDÁN LÁSZLÓ, NAGY KOPPÁNY ZSOLT prózája

TŐZSÉR ÁRPÁD esszéje

FRIED ISTVÁN, TÜSKÉS TIBOR tanulmánya